НАША НІВА

Беларуская газэта

Вільня №10 (1993)

ФРАНЬЦІШАК ЭН. «Гэты тэкст паўстае зь неразуменьня таго што ёсьць беларускім горадам. Што нас чакае наперадзе?» Urbs et orbis idem?

ЛІБЭРАЛІЗМ І СУВЭРЭНІТЭТ Артыкул напісаны для беларусаў, якія, гледзячы на канторы, дзе камуністы сядзяць, як раней, думаюць, што вось тут галоўная небясьпека. Не, не тут. Небясьпека гэтая міне разам з выбарамі, хоць датэрміновымі, хоць у тэрмін. Ад лібэральнай балбатні, разьлічанай на аўдыторыю, чый "адрес Советский Союз", галава будзе балець яшчэ даўжэй, чым ад камунізму»

ЛОРЭНС ДАРЭЛ ЮСТЫНА Пачатак першага раману тэтралёгіі прызнанага ў сьвеце пісьменьніка — упершыню па-беларуску на старонках гэтага нумару *НН*.

ГОД ПАСЬЛЯ МААСТРЫХТУ

ЭЎРАПЕЙСКІ НУМАР НН

Здымак Анатоля Клешчука

* * *

На гэтай... паперы я не
змагу выказаць усяго
што хачу

Я не змагу перадаць усеи
сілы прагі
зрабіцца віхурай закруціцца
закруціць вакол сябе
усе-ўсе а пасьля промнем
кінуцца у прастору. І ля
цець, ляцець бясконца
павялічваючы хуткасьць

Я не змагу перадаць усеи
сілы прагі ня толькі
супыніць імгненьне, але и
зрабіць з рэчаіснасьці
кропку каб памяншаць
памяншаць яе да
бясконцасьці

Я не змагу перадаць усёи
прагі спажыць, ператравіць
гэты Сусьвет каб пасьля
стварыць новы и выплес
нуць яго у Нішто каб ен
ізноў быў такі бясконцы
як заўжды Мои

І няхаи ен сутыкнецца зь
іншым Сусьветам Зь Яе
Сусьветам

І будзе Наш Сусьвет

А больш нічога

Севярын К

АЛЕСЬ РАЗАНАЎ

ВЭРСЭТЫ

У каморы

У каморы, на услоне, я заўважаю поўныя ночвы фарбаў: белай чырвонай зялёнай, сіняй...

Яны ня зьмешваюцца між сабои і вабяць мой позірк і выклікаюць вялікую прагу — хоць і ня ведаю што — маляваць

Я адчыняю шуфляды заваленыя рознаю драбязою, і калі выпадкова знаходжу ў адной зь іх стары але спраўны, яшчэ не ужываны пэндзаль радуюся што ўсё атрамлівасцца ікурат

Аднак фарбы — ці яны перастоялі ці перасохлі — насуперак маім спробам ня хочуць брацца да пэндзля і быццам гумовыя сьцягваюцца назад.

Ну не, я ўсё роўна не адступлюся, ну не я ўсё роўна зраблю па-свойму, я намалюю ўсё роўна сваю карціну, і, запусьціўшы пэндзаль на ўсю даўжыню дзяржальна ўглыб фарбаў, пачынаю іх перамешваць-варушыць

І вось уся маса ў ночвах устрывожылася заварушылася, захадзіла, і нутры яе пачалі выварочвацца, падымацца наверх паўзьці — быццам жывыя яны!.. — вантробы, зь белай чырвонаю сіняю афарбоўкай — мне на зьдзіўленьне і мне на жах.

Я кідаю пэндзаль і, спатыкаючыся аб начыньне, зваленае на падлозе, уцякаю з каморы прэч — ад моташных гэтых ночваў і ад карціны якую намерваўся намаляваць

Працяг — старонка 4

Малюнак Дзяніса Раманюка

Сто гадоў — сто [...]

100-годзьдзе Максіма Гарэцкага Рэдакцыя *Нашай Нівы* адзначае праз аднаўленьне чатырох цэнзурных скарачэньняў у яго ным рамане «Віленскія камунары» (апошняе выданьне: Гарэцкі М Збор твораў у чатырох тамох. Т.3. Менск, 1985). Аднаўленьне зробленае паводле аўтарафу, які знаходзіцца ў Цэнтральнай бібліятэцы АН Летувы ў Вільні ў аддзеле рукапісаў (сыгнатура F 21-405 Maciej Myška. Wilenskija Kamunary. 1923)

С.140 ... Прыйшоў на самую вялікую гомскую рынычную плошчу, што звалася тады Губэрнатарскаю плошчаю **[, а цяпер завецца, можа, Пляцам Рэвалюцыі]**. *(Арк.12)*.

С.257 ... Апавядалі, што немцы трымаюць там хворых жанчын у палатах над замком і над вайсковаю вартаю. **[Апавядалі, што кладуць іх там голых на апэрацыйны стол і бяз жалю ўтыкаюць ім у задніцу доўгую і тоўстую іголку з лякарствам, усю да канца.]** Апавядалі, што хворых... *(Арк.146)*

С.268 ... Будзе, братка, будзе з часам і па-беларуску! — суцяшаў ён мяне.

[А мяне гэта і не кранацiла. Мне тады здавалася, што ствараць беларускую кніжную мову наогул няма сэнсу, бо сяляне-беларусы ў Віленшчыне добра разумеюць і папольску і парускy.] *(Арк.159)*.

С.342 ... Жыла там безь яго толькі жонка, а дзеці былі ў прытулку «Беларускага таварыства помачы ахвярам вайны». **[Кіраваў прытулкам вядомы беларускі нацыяналіст — ксёндз Адам Станкевіч.]** *(Арк.254)*

Паспрабуем сьледам аднавіць тыя матывы, якімі кіраваліся цэнзары, калі нявечылі тэкст клясыка.

Першая купюра зробленая мабыць, дзеля лёгкага тону, у якім аўтар ужывае сьвяшчэннае слова. Другая — дзеля натуралістычнасьці. Трэцяя — каб не выстаўляць становчага героя-бальшавіка Мышку ў кепскім сьвятле. Максім Гарэцкі, які працаваў у кнорынскай «Звезде», відавочна, робіць тут няўную спасылку на самога В.Кнорына, які, напрыклад, пісаў: «Мы считаем, что белорусы не являются нацией, и что те этнографические особенности, которые их отделяют от остальных русских, должны быть изжиты » (*Звезда* 1918. 6 кастр.). Нарэшце, чацьвертая купюра зробленая дзеля таго, што Адам Станкевіч паўстае ў ёй у даволі станоўчым сьвятле, хоць і названы нацыяналістам Праўда, не «буржуазным»

Рэдакцыя *Нашай Нівы* нагадвае, што ў апошнім выданьні твораў М.Гарэцкага ў 4-х тамох засталіся нераскрытыя яшчэ 100 цэнзурных скарачэньняў.

На машынапісе гэтага артыкула зьлева ўгары стаіць рэзалюцыя алоўкам «Друкаваць, мне здаецца, нельга». Каму так здавалася, якому абачліваму заходнебеларускаму рэдактару першай паловы 1920-х гадоў, — невядома Гэтаксама мне невядома, ці зьявіўся артыкул у друку Машынапіс захоўваецца ў Цэнтральным Дзяржаўным Архіве Летувы ў Вільні (Ф 582.1.48. Арк 290) Псэўданім Брачыслаў Скарыніч належыць Янку Станкевічу

Язэп Янушкевіч

Рупмася аб сабе

Брачыслау Скарыніч

Да вайны «Наша Ніва» была добрай, з выдзержаным кірункам беларускай газэтаю і карысталася за гэта агульнаю сымпатыяю Стварыўся нават цэлы пэрыод «нашаніўскага адраджэньня» ў літаратуры, аднак ейнаю заганаю была гутарка без канца аб Беларусі як аб краі «з 5-ма нацыямі», ды што мы, беларусы, адносімся да ўсіх народаў нашага краю безканечна добра, ня будзем ніколі нікога крыўдзіць і т.п. Помню, беларусы ў «Н.Н.» прыглядаліся і хацелі знайсьці гэтых «5 народаў», але пры ўсім сваім стараньні знайсьці іх ніяк не маглі. Бачылі з аднаго боку беларусоў, з другога ліцьвіноў, ды па мястэчках і мястох яшчэ и жыдоў. Але тае чацьвертае і пятае нацы, палякаў і маскалёў, знайсьці было немагчыма. Той, хто ня толькі пісаў аб родным краю, але зь бязьлецтва жыў у ім, калі ён земляроб, дык у вусім, прыкладам, Ашмянскім павеце, не знаходзіў ніводнага гаспадара паляка або маскаля як з-паміж сялян, так шляхты і паноў. А ашмянскі мешчанін вам бяз клопату якога расказаў бы радаслоўную ўсіх ашмянчукоў, зь якіх ніхто ня быў ні паляком ні маскалём І гэтак у кожным павеце і месьце. З нас кожны бачыў невялікую яшчэ тады лічбу сьвядомых беларусоў, вялікую масу беларусоў «тутэйшых» ды, апрача таго, розных перакінчыкаў у польскі й маскоўскі бок З праўдзівых палякоў хіба можна было на пару ўгледзець у месьце прычжджомага купца або турыстаў што ехалі ў Беларусь на экскурсію «Do pięknej Litwy» — як яны казалі, а з маскалёў — рэдкага ўрадніка ды маскоўскія гарнізоны па мястох.

Ведалі аб гэтым без сумлеву і супрацоўнікі «Нашае Нівы», ведалі і пісалі, бо велізарная большасьць думала, што нягодныя адносіны маскалёў да беларускага руху залежаць толькі ад рэжыму усяго вінен нягоднік цар і ўрад, а няхаи настане ўлада маскоўскае дэмакратыі, як усё зьменіцца няхай яна захопіць дэмакратызм спалячаных беларускіх паноў як яны, застаючыся рэнэгатамі, нягледзячы на сваю рэнэгацкую ненавіднасьць да ўсяго беларускага, перародзяцца і стануць так любіць нас што нат самі паадчыняюць у сваіх дварох беларускія школы Пры гэтакай нашанiўскай «дэмакратычнасьці» было «недэмакратычна» не прызнаваць «народамі» тае невялічкае групы спагадных часта на словах нам перакінчыкаў у польскі і маскоўскі бок, якія быццам сталіся палякамі, маскалямі таму, што ўзгадаваліся ў польскай ці маскоўскай культуры. Такія нашыя адносіны да аднае з формаў перакінства, не даючы нашай справе ніякае карысьці, яшчэ болей дэмаралізавалі гэных перакінчыкаў, заглушалі ў іх сумленьне, прывучалі думаць, што нягледзячы на сваё перакінства і здраду свайму народу, яны астаюцца добрымі грамадзянамі

ЛІБЭРАЛІЗМ І СУВЭРЭНІТЭТ

Алесь Чобат

I

Лібэралізм — вядучая філязофская плынь у Эўропе на працягу двух апошніх стагодзьдзяў — заснаваны на ідэях прыватнае ўласнасьці, вольнага рынку й правоў чалавека. Гэтыя ідэі перажылі сэрыю рэвалюцыяў, дзьве сусьветныя й некалькі рэгіянальных войнаў, распад чатырох імпэрыяў, фашызм і камунізм. Гэтыя ідэі складаюць падмурак «агульнаэўрапейскага дому» — супэрдзяржавы з адзінай валютай, бязь межаў, зь інтэграванымі ўзброенымі сіламі, адзіным парлямантам, адзіным правам адзінай культурнай прасторай.

Апошнія дваццаць гадоў, ад Хэльсінскіх пагадненьняў 1974 году, якія канчаткова замацавалі прыярытэт правоў чалавека, Эўропа сапраўды інтэгравалася даволі пасьпяхова. На гэты працэс спачатку паказвалі змагары з камунізмам — як на прыклад шанаваньня кожнай асобы ў свабодным грамадзтве, а потым, ужо пры Гарбачове, — змагары за "сохранение СССР" — як на прыклад таго, што "Европа объединяется, а мы разъединяемся"!

Контраргумэнт супраць "сохранителей" ці "обновленцев" апошняй імпэрыі быў такі ж прымітыўны й прапагандысцкі: маўляў, вось даламаем імпэрыю зь яе таталітарызмам, а потым паяднаемся зноў. Так бы мовіць, працэсы йдуць тыя самыя, толькі спазьняемся за Эўропаи яшчэ ад татарамангольскай ды барацьбы зь імі.

Пры гэтым вельмі рэдка трапляліся крытычныя заўвагі наконт самога лібэралізму, які мае свае недахопы як і любая філязофская плынь. Больш таго, на Захадзе за гэты час адбылося практычнае зьліцьцё "правых" і "левых", сацыял-дэмакратаў і хрысьціянаў правячых і апазыцыйных партыяў. У Францыі, Брытаніі, Нямеччыне, Італіі, Швэцыі напрыклад, праграмы сацыялістаў адрозьніваюцца ад праграмаў правых партыяў на два-тры працэнты — гэта значыць, у адных больныя падаткі й большыя сацыяльныя праграмы, у другіх меншыя. Людзі адрозьніваюць палітычныя партыі па прозьвішчах дзесячоў. Найбольш поўным увасабленьнем зьліцьця сацыялістычных ідэяў зь лібэральнымі зьяўляецца "тэтчарызм".

Такім чынам, лібэралізм уяўляецца чымсьці ўнівэрсальным, неверагодна жывучым, прыдатным на ўсе выпадкі жыцьця. Лібэралізм — наша мэта. Мы будуем лібэралізм Будаўнікам лібэралізму — слава!

II

Першы званок зазьвінеў у 70-я гады. Паміж "правымі" й "левымі", якія нядрэнна жылі між сабой, зьявіліся "зялёныя", экалягічны рух, ахоўнікі прыроды. "Зялёныя" ўвайшлі нават у парляманты. Яны ж першыя паказалі й заганы лібэралізму у сучасным тэхналягічным грамадзтве. Аказалася, што вольны рынак, прыватная маёмасьць і рэалізацыя чалавекам сваіх ***спажывецкіх*** правоў, памножаныя на інтарэс банкаў, буйных прадпрымальнікаў і гандляроў, прывялі да нерацыянальнага карыстаньня рэсурсамі, хімізацыі гаспадаркі й быту, калясальнага забруджаньня асяродзьдзя. Лібэралізм сапраўды вызваляе чалавека ад таталітарызму, вайны, нястачы, голаду, беспрацоўя ды іншых прыкрасьцяў, ён сапраўды дае чалавеку шмат, але ня можа вызваліць чалавека ад прыроды.

Крытыка "зялёных" выклікала замену асобных тэхналёгіяў, спрыяла лепшай эканоміі рэсурсаў — напрыклад: удасканаленьне рухавіка й памяншэньне спажываньня нафты и энэргіі ўвогуле, дэхімізацыя сельскай гаспадаркі й мода на экалягічна чыстыя прадукты, распаўсюджаньне безадкідных тэхналёгіяў і г.д. Такіх вынікаў правячыя лібэралы дабіліся карэктурай падаткавай палітыкі, а таксама контам гэтак званага "трэцяга сьвету", гэта значыць, пераносам туды мэталюргіі, нафтахіміі, горнай вытворчасьці, ва ўласна Эўропе засталіся распрацоўкі й рэалізацыі новых тэхналёгіяў

Лібэралізм даказаў сваю жывучасьць яшчэ раз. Нягледзячы на крытыку "зялёнымі" каруппыі ва ўсіх без выключэньня партыях і набыцьцё на гэтым поўнай папулярнасьці, рэальнай канкурэнтаздольнай ідэі яны ня вылучылі. Больш таго — экалёгія сама стала неадлучнай часткай мадэрнізаванага лібэралізму

III

Больш паважныя клопаты зваліліся на лібэралаў параўнальна нядаўна. Спачатку іх нават не заўважылі. Прыблізна ад сярэдзіны сямідзесятых у Эўропе, на думку лібэралаў, зьявіліся прыкметы правага й левага экстрэмізму: неанацысты ў Нямеччыне, ультраправыя ў Францыі, тэрарысты ў Ірляндыі ды Гішпаніі. Усіх клалі ў адзін слоік і папярэджвалі: гэта пагражае дэмакратыі! Наяўнасьць такіх груповак тлумачылі дзьвюма прычынамі: па-першае, перажыткам фашызму (прыгадаем, што менавіта тады памёр Франко і ўпаў партугальскі рэжым, на што "ультра" ў астатняй Эўропе мусілі нэрвова адрэагаваць), а па другое, "рука Масквы" альбо падтрымка Крамлём левакоў дзе толькі можна.

Але за гэтымі двума напрамкамі, дарэчы, абмежаванымі ўплывам у грамадзтве настолькі, што зь імі спраўлялася крымінальная паліцыя, тэарэтыкі эўрапейскага лібэралізму не разгледзелі трэцяга.

Трэцім аказаўся той самы нацыяналізм, за які Эўропа заплаціла дзьвюма страшнымі войнамі й які, здаецца, мінуў назаўжды.

Спачатку прычыны нацыяналізму бачылі выключна ў масавым наплыве туркаў і сербаў у Нямеччыну, арабаў у Францыю, мусульманаў і мурынаў у Брытанію й г.д. Маўляў, іншы мэнталітэт новапрыбыных і часовыя цяжкасьці з рабочымі месцамі справакавалі частку грамадзтва пайсьці за Лё Пэнам і да яго падобнымі дзеячамі. Лячылі гэтую новую "хваробу" тымі ж лібэральнымі лекамі: зьмены ў падатковай палітыцы, спэцыяльныя дзяржаўныя праграмы, большая інтэграцыя імігрантаў у культуру краю. На пэўны час, сапраўды, папулярнасьць нацыянальных і нацыяналістычных, значыць, такіх жа, але больш радыкальных партыяў, спынілася на ўцэлым прыймальным для дэмакратычнага грамадзтва ўзроўні

Сутычкі немцаў і туркаў у мястох Рура, пагромы "чорнаскурых кварталаў" у Ліварпулі выдаваліся асобнымі эксцэсамі и меншымі клопатамі, чым, скажам хуліганства футбольных фанатаў.

IV

Такім чынам, нацыяналізм не лічыўся пагрозай дэмакратыі. Хіба за выключэньнем аднае са сваіх праяваў — антысэмітызму. Нацыстоўскі генэцыд супраць габрэяў, вялая рэакцыя на яго аж да 1 верасьня 1939 году и тое, што з гэтага атрымалася, былі добрым падвучэньнем. Заходнія палітыкі вельмі востра рэагавалі на "еврейский вопрос" у СССР, дзеяньні арабскіх тэрарыстаў, ганьбаваньне габрэйскіх могілак і г.д. — пры гэтым кожны факт і чалавек станавіўся прычынай самых паважных палітычных рашэньняў.

Аднак адначасова Эўропа мала цікавілася напрыклад, становішчам туркаў у Балгарыі альбо албанцаў у Сэрбіі, тым больш лёсам 10-мільённага курдзкага народу, падзеленага між трыма дзяржавамі, альбо лёсам украінцаў, якіх кідалі ў лягер за тое, што гэта ўкраінцы напрыклад, Чорновіла ці Стуса, альбо летувісаў, чые юнакі гарэлі ў Коўне жыўцом на знак пратэсту супраць савецкай акупацыі. У барацьбе з праявамі агрэсыўнага нацыяналізму лібэралы аддавалі перавагу праявам антысэмітызму й толькі ім.

Тут нейкі гарачы малады чалавек мог бы й пасьміхнуцца ў бок аўтара: так, маўляў, усё так, "кругом одни евреи", а ўсе лібэральныя штучкі гэта габрэйскія штучкі, а сваяк сваяка и г.д.

На жаль на справе ўсё складанеи Гістарычна склалася так, што габрэйскі народ быў парассыпаны па сьвеце й дзеля таго, каб выжыць, быў абавязаны споўніць два ўзаемавыключныя патрабаваньні: па-першае, захаваць уласную тоеснасьць, па-другое, адаптавацца да новага асяродзьдзя. Першая задача вырашалася праз упартае трыманьне рэлігіі бацькоў і выключную калектыўнасьць, паднарадкаваньне асобы грамадзе. Другая ж, адаптацыя, патрабавала выпрацаваць такія рысы й якасьці ў нацыянальным мэнталітэце, якія б заахвоцілі народы, на тэрыторыі якіх апынуліся габрэі, да супольнага жыцьця карацей, адаптавацца можна было праз суцэльную вытрымку, немяшаньне ў канфлікты, апеку з боку гаспадароў азначанага краю. Гэта абумовіла схільнасьць габрэяў да гандлю й

Анталёгія НН

краю. Здавалася што час і жыцьцёвае дазнаньне павінны нас навучыць. Аднак навучылі яны, відаць, ня ўсіх, бо вось у №№2-3 эда ровага наогул органа віленскага беларускага студэнцтва «Наш шлях» у стацьці без назовы нейкі сяб ра М.М. уважае «нашымі заданьнямі» ўзгадаваць людзей, якія будуць дбаць «аб шчасьці тых народаў, якія будзе абымаць крыламі наша Маці-Беларусь». Пэўне вось так палякі, маскалі і жыды патрабуюць, каб беларусы рупіліся аб іхным шчасьці. Палякі і маскалі ня толькі сотні гадоў зьдзекаваліся над намі, дзержачы нас у сваім ярме, але ў апошнія гады сыстэматычна нішчаць духоўна і фізычна беларускую нацыю. Што датычыць жыдоў, дык яны: 1) не такія дурныя, каб спадзявацца, што беларусы здабудуць ім шчасьце, калі гэтыя беларусы самі сабе шчасьця дагэтуль ня могуць здабыць; 2) Жыды ў адносінах да нас кіруюцца заўсёды сваімі патрэбамі, а ня нашым добрым сэрцам. Вякі цэлыя беларусы да жыдоў добра адносіліся, аднак гэтыя жыды і дагэтуль памагаюць маскалём маскаліць, а паляком палячыць Беларусь, бо не пачулі яшчэ ў беларусох тае сілы, зь якой трэба лічыцца. Там жа дзе гэткая сіла зьяўляецца, жыды ахвотна і салідарна з намі працуюць (прыклады: Віленскі Саюз Каапэратываў сёлета Малебэн опэра рабінаў у Вільні за незалежную Беларусь і інш.). Дык адносіцца да ўсіх трэба добра але рупмася аб сабе, а чужнікі самі аб сабе парупяцца

Далей аўтар стацьці кажа. «Трэба дбаць каб не пайсьці тым шляхам, якім пайшлі нашыя ўскросшыя суседзі, захопленыя нацыяналізмам». Запраўды які страх. Вось палякі і маскалі зусім не баяцца, што беларусы могуць іх уціскаць, проста нат аб гэтым ня думаюць і пераконываньне іх у гэтым уважаецца за праяву нашае слабасьці і вызывае горшыя да нас адносіны. Наадварот, многія хоць бы і студэнты Віленскага унівэрсытэту залічаюць сябе да палякаў і належаць да «wszystkich» або «odrodzenia» не таму, што баяцца беларускага нацыяналізму, а таму што мала, або прынамсі не ў шырокіх слаёх бачаць гэты нацыяналізм і як слабыя духам ня могуць прылучыцца да слабых жа Усюды, каб удачна пашырыць лічбу рабачаёў на нацыянальнай ніве, трэба маць здаровае нацыянальнае пачуцьцё.

Звычайна хто мала робіць, той баіцца, каб не перадаць у працы. Гэтак і з намі, а каб мы болей рабілі, дык і страх у нас увесь адпаў бы, мы ўгледзелі б, што дай Божа ўсенька зрабіць дзе там перадасі

Дзёньнік прыватнага чалавека

Ад Рэдакцыі

Мы пачалі новы год бязмэтна. Мы ня ведаем, чым гэта ўсё скончыцца. (А каб ведалі, - хапіла б іншых газэт.) У нас ёсьць 5 тыс. чытачоў, зь якіх 3 тыс. — падпісчыкі. Але ў нас няма сродкаў. Гэта значыць, што мы — сапраўдная беларуская газэта!

* * *

У тым, што мінулы нумар *НН* прысьвячаўся «настальгіі па Менску» ёсьць і крыху назёрства. Для беларускай культуры Менск ніколі ня быў сталіцай ці нават адной з сталіц. У часы жорсткае цэнтралізацыі ён стаў сталіцай «беларускай савецкай культуры». Але сёньня культура пачала вызваляцца з-пад бальшавізму й цэнтралізацыі. І ня дзіва, што першыя парасткі беларускай несавецкай культуры зьяўляюцца дзе заўгодна, толькі ня ў Менску. Менск быў, ёсьць, і мабыць застанецца сталіцай палітычнай і адміністрацыйнай. А вось культура будзе намацваць свае старыя, прыродныя гнёзды — Полацак, Горадня, Віцебск, Берасьце Расцэнтралізацыя культуры выкліча разьвіцьцё рэгіяналізму. Гэта добра, таму што натуральна. Калі так будзе й далей хутка нікога ўжо ня зьдзівіць, што, скажам, імяніты пісьменьнік жыве ў райцэнтры, што Тураў вярнуў сабе сваю колішнюю значнасьць, што ў Любчы зноў выдаюцца кнігі. Ветка выйдзе зь невядомасьці як сталіца культуры старавераў, у Гомлі археолягі знойдуць Сафію высунуцца на першы план Слуцак, Мсьціслаў, Смургоні. А Шуміліна зноў стане вёскай. Вось жа дагэтуль на шляху гэтых гарадоў і мястэчак у іх натуральным разьвіцьці стаяў Менск.

* * *

Вал. Акудовіч у *ЛіМе* кажа пра абмежаванасьць нацыянальнага кантэксту: каб Дастаеўскі пісаў па беларуску, сьвет страціў бы найвялікшага пісьменьніка. Гэта выглядае пераканаўча сёньня. Але ёсьць яшчэ час, які ўладны над кантэкстамі. Час пазбаўляе іх сэнсу і надае ім сэнс. Умоўна кажучы, гадоў праз сто побач з тым жа Дастаеўскім можа апынуцца імя якога-небудзь Пташнікава. Гэтая тонкая мэханіка не асвоеная так, як іміджатворчасьць асвоеная у палітыцы ці шоўбізнэсе. Западта шмат фактараў, у тым ліку й некіраваных. Ад самога творцы патрабуецца зусім мала — выказацца. Што будзе далей — не залежыць ні ад яго, ні ад нас з вамі. Усе высілкі нацыянальнай крытыкі нікчэмныя перад часам, які творыць у сьвеце свае кантэксты. І часу не патрэбныя памагатыя. Усе гэтыя рэцэнзіі, Нобэлі сьпісы папулярнасьці — гэта, вядома, цікава. Але да рэальнае вартасьці творцы ўсё гэта мае вельмі ўмоўнае дачыненьне. Пройдзе яшчэ шмат гадоў, зьнікнуць гучныя сёньня імёны стваральнікаў шэдэўраў і сьледам за лацінасамі сьвет будзе чытаць беларусаў І вось парадокс — гэта могуць быць і зусім ня вартыя ўвагі беларусы Проста яны патрапяць у кантэкст, які створыць у сьвеце новы час

* * *

Паводле стэрэатыпу, Антон Луцкевіч арыентаваўся на Польшчу, а Вацлаў Ластоўскі — на Летуву. У беларусаў Віленшчыны гэтыя арыентацыі жывыя дагэтуль, і дагэтуль спрачаюцца паміж сабой. Наўрад ці йснуе ўнівэрсальны адказ — хто мае рацыю? І наўрад ці можна йснаваць зусім без падобных арыентацый або ў аднолькавай меры арыентавацца й на Польшчу, і на Летуву Розныя погляды беларусаў тут — ня погляды палітычнага суб'екта, а толькі вынік антаганізму паміж Польшчаю і Летувой, якія вядуць сваю даўнюю спрэчку за Вільню і кожная на сваю выгаду трактуюць эвэнтуальную беларускую актыўнасьць у рэгіёне Таму нашыя несуб'ектныя аргуманты за Польшчу ці за Летуву ў кантэксьце сваім гучаць як ***кянашы***

А! — кажам мы адзін аднаму — вось ты куды гнеш! Абласкалі, значыць, летувісы! Запалацілі, значыць, палякі!» Усё вырашае залежнасьць. Прычым яна вызначае ня нашыя палітычныя захады, што было б зразумела, а фармуе толькі нашыя сымпатыі й антыпатыі, нашае філа-фобства да «лабусаў» і «пшэкаў», нашыя эмоцыі. Між тым, толькі адкінуўшы эмоцыі, мы можам пачаць думаць пра сваю рэальную стратэгію й будучую палітычную дактрыну якая й зробіць беларусаў суб'ектам

спэцыялізацыю іх у фінансавых справах здабываньні сродкаў для каралёў і князёў. Гэта абумовіла іх замкнёнасьць у "гетта", згоду на частковую дыскрымінацыю ў абмен на абарону ўлады. Гэта абумовіла выключную цярплівасьць, нават стаіцызм, напрыклад, у часы шматлікіх за гісторыю гэтага народу пагромаў і выгнаньняў.

У габрэйскім асяродзьдзі вельмі рана быў ясна сфармуляваны прынцып чалавечнасьці: "несьць эліна, несьць іудзея", — які ўпершыню раўняў людзей рознае мовы, веры, колеру скуры й формы носа ў правох на жыцьцё. Нічога дзіўнага, што гнаны народ даў Ісуса Хрыста й хрысьціянства, у працэсе рэфармацыі якога ўзмацнелі ідэі гуманізму, асьветніцтва, талерантнасьці, дэмакратыі свабоды, роўнасьці, братэрства.

Аднак, як у любой жыцьцёвай філязофіі, без заганаў не абыходзіцца. Гнаны народ, хоць і не з уласнае волі, рана ці позна у значнай ступені губляе сувязь зь зямлёю Разуменьне Айчыны як месца, да якога 'великую ласку имакоть трансфармавалася у нешта супрацьлеглае. Няважна — дзе жыць, але важна — як. Паняцьця патрыятызму не было ані ў якай рэлігіі, узьніклай зь юдаізму, не было патрыятызму ні ў кога з рэлігійных рэфарматараў хрысьціянства, ні ў вялікіх дзеячоў Рэнэсансу ці Асьветніцтва. Свая зямля, свой край усьведамляліся занадта канкрэтна, груба, матэрыяльна — Айчына была *terra incognita*, чымсьці аморфным, няясным, незразумелым Айчына не спалучалася з такім паняцьцем як "дзяржава , а прыналежнасьць людзей да той ці іншай грамады вызначалася перш за ўсе верай Шырэй — сьветапоглядам.

Лібэралізм Вальтэра й Русо грунтаваўся цалкам на рацыяналізме, нават матэрыялізме. Разьбіваючы рэлігійныя догмы, асьветнікі кананоўвалі догмы рацыянальнасьці. На гэтых ідэях Француская Рэвалюцыя зьмяла стары лад а разам зь ім старую мараль, межы, традыцыі. У 1815 годзе наступіў век лібэралізму як асновы дзеяньняў чалавека — згодна з законамі вольнага рынку народы и культуры канчаткова падзяліліся на вялікія й малыя Папулярнымі сталі розныя этнатэорыі: той народ гарачы гэты спакойны, той злодны на вялікія дзеі, гэты не, той варты свабоды, гэты безь яе абыдзецца. Лібэралізм у значнай ступені перапыніў разьвіцьцё этнасаў — чалавецтва разьвівалася ў напрамку "тэхналягічнага грамадзтва" у якім кожны зь вялікіх народаў прэтэндаваў на ролю ратаўніка й правадыра Гэтаму толькі спрыялі каляніяльныя захопы, перасяленьні мільёнаў людзей на іншыя кантынэнты, дух ваяўнічага місіянэрства. Культуры вялікіх народаў, якія хацелі "дабра' народам малым, навязваліся сілай з усёй упартасьцю лібэралізму. Палякі и чэхі анямечваліся, прыбалты, беларусы, украінцы — абрасейваліся, арабы й туркі ў францускіх легіёнах забываліся па-арабску, індыйскія магараджы пераходзілі на ангельскую. З пункту гледжаньня лібэралізму працэс ішоў нармальна рацыянальна у кірунку прагрэсу

V

Да сярэдзіны XIX ст лібэралізм нарадзіў шэраг новых ідэяў свайго далейшага "паляпшэньня". Галоўным напрамкам сталі ідэі сацыяльнай роўнасьці ў багацьці альбо ідэі камунізму ў той ці іншай транскрыпцыі. Гэтае разьвіцьцё паглыбіла "братэрства, свабоду, роўнасьць" да абсалюту. З аднаго боку, марксызм і яго адгалінаваньні вучылі, што ідэалам чалавецтва зьяўляецца яго поўнае яднаньне, аж да таго, што кожнаму будзе належаць цэлы сьвет — такім чынам, патрэба маёмасьці проста адпадзе. Натуральна, што пры поўнай роўнасьці бессэнсоўныя якія-кольвек падзелы — таму адкідаліся разам з маёмасьцю таксама сям'я, вера, дзяржава паводле лёгікі мелі зьнікнуць і розныя мовы, — бо навошта?! — але пачынальнікі гэтай праблемы ня вырашылі; ужо пазьней зьявілася тэорыя, што мовы быццам бы адначасова "отмирают" ды "сливаются в одну"...

Тым ня менш пачынальнікі зьвярнулі ўвагу на "национальный вопрос" тым болей, што пакуль лібэралізм трыумфаваў у Францыі ці Нямеччыне, іншыя краіны, — Італія, Вугоршчына, Польшча, Балгарыя, Сэрбія, — скаланаліся ад нацыянальна-вызвольных рухаў!

Прычыны адраджэньня таго, што павінна натуральна "адмерці" ідэолягі тлумачылі па-рознаму. Лібэралы бачылі ў гэтым вынікі канкурэнтаў: аўстрыякі ў Італіі скардзіліся на Францыю, туркі ў Балгарыі на Расею, расейцы ў Польшчы на Англію з Францыяй і г.д. Сацыялісты ж натуральна, лічылі нацыянальны рух формай сацыяльнай рэвалюцыі ды вязалі яго выключна з эканамічным прыгнётам. І тое, і гэта выглядала як праўда, тым болей, што канкрэтных прыкладаў хапала...

У гэтых тлумачэньнях "нацыяналізм" быў, нарэшце, прызнаны гэтаксама натуральнай зьявай, як іншыя напрамкі чалавечых імкненьняў. А "вялікія народы" будучы даволі практычнымі, адразу ж узяліся выхоўваць сваіх грамадзянаў ці падданых у духу патрыятызму, зразумела, праводзілася такое выхаваньне вельмі проста, — рацыянальны век! — маўляў, наш народ мае асобую гістарычную ролю а другія народы ня маюць.

І за паўстагодзьдзя дасягнулі такіх посьпехаў, што, напрыклад, У.Ленін адрозьніваў шавінізм, нацыяналізм вялікі й нацыяналізм маленькі! Калі ініцыятыва у сусьветнай гісторыі перайшла да марксыстаў-практыкаў у Расеі, яны дзеля свае сацыяльнае рэвалюцыі карысталіся ўжо и нацыянальнымі рухамі. Ставілі на нацыянальны рух і лібэралы "малых" нацыяў, якім прагнулася стаць уровень зь "вялікіх" нацыяў лібэраламі..

Самастойнага палітычнага значэньня нацыяналізм не набыў, тым болей ня стаў ён напрамкам філязофіі.

VI

Першым палітыкам, які зразумеў, што нацыяналізм ёсьць перш за ўсё жыцьцёвая філязофія, быў... Адольф Гітлер. Спэцыфіка "вэрсальскай" Нямеччыны пасьля паражэньня ў 1918 годзе спрыяла таму, што на хвалі нацыянальнага паніжэньня, эканамічных цяжкасьцяў безумоўна расавая тэорыя Гітлера, — дакладней, братоў Штрасэраў, — набыла надзвычайную папулярнасьць

Нацыяналізм 1918-39 гадоў ёсьць праяўленьне самай скрайняй утылітарнай яго формы. Нагадаем, што нацысцкія партыі зьявіліся практычна ва ўсіх краінах Эўропы, пасьля 1936 году рысы нацыянал-расейскай партыі набыла нават звышінтэрнацыянальная ВКП(б) — дастаткова прыгадаць зьнішчэньне нацыянальнай інтэлігенцыі, масавую русыфікацыю ці высылкі 1939-41 гадоў з "новадалучаных абласьцёў" Другая сусьветная вайна ёсьць вайна дзьвюх найбольш моцных нацыянальных дзяржаваў — адрозьнені камунізму й фашызму ў тэорыі ды практыцы ідэалёгіі невялікія; генацыд Гітлера супраць габрэяў цалоўна дапаўняецца антыгабрэйскай кампаніяй у СССР пасьля вайны. У гэтай вайне пачаткова слабейшы мілітарна СССР тактычна скарыстаў з дапамогі заходніх лібэралаў.

Гэтае разуменьне прыйшло да саюзьнікаў пасьля вайны. Але лібэральныя дзеячы па выніках вайны 1939-45 гадоў, напэўна, паставіўшы ўсё на ўмацаваньне ўласнага лягеру, які апынуўся перад выключнай небясьпекай звонку, не заўважылі нутраной небясьпекі, дакладней, уяўлялі яе толькі з боку камуністый і тэрарыстаў

Новапаўсталыя нацыянальныя рухі, дзе б яны ні ўзьнікалі, разглядаліся выключна як інсьпіраваныя Масквой. З гэтай прычыны Францыя, напрыклад, двойчы без усялякага посьпеху ваявала ў Алжыры ці Індакітаі супраць "камунізму' — хоць у першым выпадку гэта быў нацыянальны рух у ісламскім убраньні, а у другім "камунізм дзядзькі Хо быў платай за савецкую зброю

Гэтаксама як праявы фашызму былі ацэненыя й правыя групоўкі ў самой Эўропе, якія ўзьніклі ў 80-я гады. І ўжо неверагодным здаўся заходнім палітыкам распад СССР — яны да апошняга дня падтрымлівалі Гарбачова, — а таксама вайна паміж рэспублікамі Югаславіі, падзел Чэхаславаччыны ці карабахскі канфлікт

А захісталіся пазыцыі клясычнага лібэралізму ў Эўропе пасьля посьпехаў на выбарах флямандзкіх сэпаратыстаў у Бэльгіі, партыі "нацыянальны фронт" у Францыі, Лямбардзкай Лігі ў Італіі і г.д

Працяг на старонцы 10

URBS ET ORBIS IDEM?*

Франьцішак Эн.

Прафанныя прасторы — гэта заўсёды адсутнасьці сакральных прастораў, якія збольшага засталіся ў далёкім мінулым

Марцін Хайдэгер
Мастацтва й прастора»

Гэты тэкст паўстае зь неразуменьня таго, што ёсьць беларускім горадам.

Тая гарадзкая прастора, сярод якой мы фатальна сябе знаходзім, нагадвае паверхню-палімпсэст, на якой пэрыядычна накідае свае сьведчаньні Ўлада. Улада раздвойваецца й растройваецца, разнастайныя Ўлады сутыкаюцца на прасторы гораду, спрабуючы прысвоіць паверхню, руйнуючы, перапісваючы, накідаючыназоры сваёй чыннасьці. Назавем вымярэньнем гісторыі/гістарычнасьцю той складаны гарадзкі ляндшафт, што ўтвараецца на скрыжаваньні чыннасьці разнастайнай Улады, дзе знаходзіць сябе сёньня ў форме фрагмэнтаў альбо руінаў. Вынікам фрагмэнтацыі гарадзкое прасторы ёсьць адсутнасьць гарадзкіх дамінантаў, альбо абсалютная адсутнасьць у сфэры гісторыі істотных крытэрыяў, паводле якіх такія дамінанты маглі б быць знойдзеныя альбо вынайдзеныя.

Гэткая рэлятыўнасьць вядзе да асаблівага тыпу мысьленьня, альбо прачытаньня гораду. Становіцца, калі горад-тэкст напісаны на мовах розных эпохаў, розных культурных традыцыяў, рознай пластыкай, — патрабуе выбару мэтамовы, вядучае дамінанты, з пазыцыі якой усё астатняе набывала б свой сэнс, — альбо адмовы ад прачытаньня ўвогуле — на карысьць маўклівай прысутнасьці тут і цяпер.

Адмаўляючыся быць чытачамі, мы рызыкуем стацца чыстымі знакамі гарадзкое прасторы, увайсьці ў пластыку горада на правах рэчаў і, урэшце, канчаткова супасьці з гэтай прасторай, ператварыцца ў чыстую функцыю.

Але перад тым, як пачаць прадумваць гэткі стан, перад тым, як вызначыць розныя сэміятычныя (і жыцьцёвыя) стратэгіі прачытаньня й засваеньня гарадзкое прасторы, мы мусім зазначыць наступнае.

Усе яны сыходзяць з радыкальнага прыняцьця гораду ў якасьці жыцьцёвага й культурнага асяродзьдзя. Мы ня будзем тут анічога казаць пра розныя кантэксты лекейніцкія шляхі, пра разнастайныя ўцёкі рамантычнага, фундамэнталісцкага альбо постмадэрнісцкага тыпу. Паспрабуем застацца ў горадзе й пазьбегнуць адмысловых крокаў інтэлектуальнае партызанкі. Тое, пра што два тысячагодзьдзі таму пісаў Авідый — пра супадзеньне ў Рымскай прасторы гораду й сьвету (gentis Romanae spatium est urbis et orbis idem) — ёсьць сёньня нашым лёсам. Але: лёсам жыцьцёвым, а не культурным. Месьцячыся апошняе стагодзьдзе ў гарадох, беларуская культурная традыцыя так і ня выпрацавала аніякіх інтэлектуальных сродкаў засваеньня гарадзкое прасторы і спосабаў трансляцыі/ перадачы традыцыі ва умовах гарадзкога асяродзьдзя.

Гэта зусім не ёсьць толькі заганай. Часам нават здаецца, што агульнаэўрапейская значнасьць беларускай традыцыі й палягае на гэтым тактычным рэваншы традыцыйнай культуры ў часы, калі агульная параза вёскі не выклікае асаблівых сумневаў. І ўсё ж — супрацьстаўляць сакрум культуры традыцыйнай прафанічным прасторам культуры гарадзкой, — за кавай альбо ва ўнівэрсытэцкім сэмінары — усё гэта занадта проста, каб быць праўдзівым.

Такім чынам мы знаходзім сябе ў прасторы сучаснага гораду. Мы знаходзім сябе ў нулявым цыкле. Перад намі прастора-палімпсэст, на якой накідае свае сьведчаньні гісторыя. Гэтая прастора фрагмэнтаваная й вымагае ад нас асаблівага тыпу мысьленьня, якое мы маглі б назваць рэлятывісцкім. Яно вымагае зьмяшчэньня кожнага фрагмэнту ў свой уласны кантэкст, пакідаючы па-за ўвагай усялякія ацэнкі й параўнаньні, пакідаючы зрэшты па-за ўвагай і тое, што ўсе гэтыя фрагмэнты супадаюць у адзінай прасторы, утвараюць адзіны ансамбаль, прагнуць пэўнае цэльнасьці.

Назавем тое, што дазваляе праявіцца гэткай цэльнасьці, мітам гораду. Дазволім сабе сфармуляваць гіпотэзу, што гарадзкая прастора — у той ступені, у якой кожны знак імкнецца забыць час свайго нараджэньня — імкнецца да гэтае цэльнасьці. І больш за тое, — адно ў гэтай цэльнасьці сучасны горад стаецца носьбітам ня толькі значэньняў, але й сэнсаў. Толькі у вымярэньні міту магчыма засяляючае прачытаньне гарадзкое прасторы, толькі тут магчымае зьяўленьне новае беларускае саматоеснасьці. Толькі тут можа наўстаць беларускі горад.

Гэты беларускі горад, які на сёньня ёсьць хутчэй фантомам, чым рэчаіснасьцю, мусіць паўстаць ня з чыстага перакладу бязмоўнае гарадзкое пластыкі з выдранаванымі савецка-расейскімі вуліцамі Кирова й праспэктамі Пушкина — перакладам усяго гэтага ў праспэкты Багдановіча й вуліцы Купальля.

Рызыкнем сьцьвердзіць, што беларускі горад — міт беларускага гораду — паўстане не раней, чым у нацыянальнай прасторы зьявіцца новы тып наводзінаў — новы культурны герой — *homo urbanus*.

Магчыма, ён будзе падобны да кагосьці з нас. Гараджук паводле нараджэньня, касмапаліт паводле адукацыі й культурных зацікаўленьняў, беларус паводле традыцыі, нацыяналіст паводле чыннасьці, — ён будзе радыкальна ўпісаны ў гарадзкі краявід, — і ў той жа час радыкальна ад яго адчужаны. Горад будзе перасьледваць яго як трызьненьне, сярод якога неабходна прачнуцца й знайсьці сябе ў чымсьці іншым. Яго храмам будзе кавярня, а прытулкам — тыповы пакой у тыповым будынку тыповага раёну, назву якога яму хацелася б забыць назаўсёды. І, тым ня менш, Менск альбо Горадня альбо Віцебск будзе тым, што паўстае

й адбываецца ў ягоных тэкстах, як сёньня Дублін ёсьць горадам, пра які пісаў і які, у пэўным сэнсе, прыдумаў Джойс.

Але гэта ўжо літаратурнае адхіленьне. Вернемся зноў у горад. Мы спрабавалі задаць дзьве сэнсавыя парадыгмы арганізацыі сэмантыкі гораду: вымярэньне гісторыі й вымярэньне міту. Але гэтыя парадыгмы ня ёсьць чымсьці абсалютным: яны нараджаюцца ды працуюць у асаблівым кантэксце, асаблівым модусе гораду: мы назвалі гэты модус горадам-тэкстам. Гаворачы як пра гісторыю, так і пра міт, мы застаемся ў сфэры сэміётыкі — успрымаем гарадзкі ляндшафт у той ступені, у якой ён нясе пэўныя значэньні й пэўныя сэнсы.

Горад-тэкст заўсёды залежны ад сэміётыкі, ён сам паўстае на скрыжаваньні культуры й прасторы, ён ёсьць разгортваньнем культуры ў гарадзкім ляндшафце.

У гэтым сэнсе беларускі горад-тэкст фатальна новаэўрапейскі, — сэкулярызаваны індустрыйны (альбо пост-індустрыйны) краявід — прафанныя прасторы, на якіх новаэўрапейскі суб'ект накідае знакі сваей чыннасьці. Але, — і ў гэтым уся ўнікальнасьць нашага становішча, — гэткі краявід засяляецца культурай, якая яшчэ памятае аб сваім сакральна- рытуальным грунтце, культурай, што яшчэ нясе ў сабе архаічны досьвед «сьвету» — па-над і па-за ўсімі «сьветаўспрыманьнямі й сьветаглядамі».

Ці ... нас чакае наперадзе?

Магчыма, нейкае сутыкненьне насуперак таму, што менавіта зь беларускай гарадзкой прасторы паўстане радыкальнае запытаньне аб сакральным.

Магчыма, мы яшчэ здольныя будзем згадаць аб горадзе як аб пра-фэномэне, аб горадзе як яве, аб горадзе як МЕСЬЦЕ.

І магчыма мы яшчэ дачакаемся вяртаньня багоў

* Горад і сьвет супалі? (лац.)

Момант Мяне

Севярын К

Той, хто калекцыянт ведае, якое шчасьце захапляцца якімі-небудзь «застылымі скалкамі жыцьця»
Калекцыянт «спыняе час», калі ахінаецца ў сусьвет свайго захапленьня
Большасьць людзей маюць схільнасьць (дакладней — інстынкт) да калекцыянаваньня, якая звычайна ярка праяўляецца ў дзяцінстве. фаньцікі, салдацікі й г. д.
З часам фаньцікі адыходзяць, але інстынкт застаецца. Ён можа перарасьці ў больш выкшталцоную якасьць: калекцыянаваньне «на дарослым узроўні». Але шмат для каго гэты інстынкт рэалізуецца ў зьбіраньні «вобразаў мілых сэрцу». І «вобразы мілыя сэрцу» робяцца для гэтых людзей тым, чым для нумізмата — манэты
Ці бачылі вы калекцыянта, які згубіў сваю калекцыю? Гэта — маленькая мадэль Канца Сьвету. Людзі баяцца развітвацца з уласным жыцьцём менавіта гэтак, як калекцыянт — са сваёй калекцыяй
Чаму чалавек калекцыянуе сваё жыцьце? Магчыма, ён ня хоча забыцца на штось добрае и важнае, што перажыў. Ня хоча, бо падсьвядома ня верыць, што у ягоным жыцьці будзе яшчэ нешта гэткае ж добрае й важнае
Гэта — жаданьне «супыніць імгненьне» — такое самае, як у калекцыянта
Але чалавечае жыцьце — не манэты
Зрэшты, ці кепска гэта — «Калекцыя майго жыцьця»?
Але я ня маю жаданьня «супыняць імгненьне», бо існую на мяжы Памяці й Позірку-ў-будучыню ў ДАДЗЕНЫ МОМАНТ

АЛЕСЬ РАЗАНАЎ

(Працяг са старонкі 1)

Тры труны

За доўгія тысячагодзьдзі ўсё зьела сырая зямля дарэшты: і косьці людзей, і палотны адзеньня і труны — з дубу, з грабу, з сасны.

Аднак насярэдзіне могілак, перакапаных цяпер пад пляцы будоўлі, уцалелі, нічым не кранутыя, тры труны — каменныя чорныя саркафагі.

Зь вечнэ сутоннай і ўжо разбуранай глыбіні іх узьнялі, бы дзівосных істот, на наверхню, і герцы рабочы, пявечачы камень, ломам, зубілам і малатком ускрывае глухое вечка першай труны.

Калі яно адымаецца — бачым: у ёй, он жывая, ляжыць маладая жанчына — у чорным убраньні, з кнігаю на грудзях. «Кніга магічнай мудрасьці» — няўцямна чытаюць усе, хто тут ёсьць, залатыя літары назвы, не разумеючы, што ім рабіць зараз з гэтай адкрытаю таямніцай, з гэтай адкрытай трунай.

Але неўзабаве агульная ўвага, быццам знайшоўшы выйсьце сама па сабе, перасоўваецца да тых — астатніх, нямых, яшчэ не чапаных — знаходак, і ўжо другі будаўнік, схіліўшыся, пачынае вярэдзіць і длубаць другі таямнічы паралелепіпед, і зноў

І зноў усё паўтараецца: у ім, нібы сьпіць засяроджаным сном, ляжыць нетутэйшага хараства жанчына з кнігай магічнай мудрасьці на грудзях.

Зьбітыя з панталыку тым, што адкрылі, мы пераходзім з жалезьзем сваім пасьпешлівай грамадой — каб зноў адкрыць тое самае — да апошняй, замкнёнай, каменнай, чорнай, узьнятай з глыбіняў сьмерці, трэцяй труны.

Рунь

Ідзе па сваім пляцы и нясе вязанку жоўтай ільсьністай саломы сусед і мой школьны таварыш Багданчык Саша.

«Дзе ўзяў ты гэтай саломы?» — пытаюся я ў яго.

«Ты сам усё роўна ня знойдзеш. Хочаш — сястра пакажа», — адказвае ён.

Зь юнай яго сястрою разам ідзём па разоры, разам выходзім за плот. Ды там, дзе нібыта павінна ляжаць салома, красуе ад краю да краю поля зялёным-зялёная рунь.

Згодна гаворацца нашы словы, тахкаюць згодна сэрцы, дыхае радасьцю невыказнаю рунь,

а Саша Багданчык, чамусьці спыніўшыся на дарозе зь вязанкай саломы сваёй, пазірае, усё пазірае ў зьдзіўленьні, пакуль яго бачым, на нас.

Дарожныя знакі

Мы на шляхох: з рэчаіснасьці, дзе ўсё зьмяняецца то паступова, то раптам, у рэчаіснасьць, якая прыцягвае нашу бязмоўную й невідушчую ўвагу, нібы магнітную стрэлку полюс, і ў абсязе якой мы робімся тымі, кім ёсьць.

Мы паміраем на ноч, але не належым ночы,

уваскрасаем на дзень, але не належым дню.

Нашы малыя жыцьці и нашы малыя сьмерці выводзяць нас у наступнасьць, дзе мы адчуваем-распазнаёмся, што мы тут ужо былі.

Як рухаецца на складох і на словах увага, каб прачытаць урэшце завершаны сказ, гэтак чытаем бесьперастанку мы самі сябе, і як важна пры гэтым ня схібіць, ня зблытацца, не запнуцца, а ўсё прачытаць па парадку і цалкам засвоіць нам скіраваны зьмест.

З глыбіняў вякоў узьнікаюць і зноўку зьнікаюць дарожныя знакі — людзі, што сустракаюцца нам на нашых шляхох.

Хмара

Апусьцілася над зямлёй і вірус рудая хмара.

Дзе у хмары сэрца, дзе розум, дзе вочы?

Пужаючыся яе, бегае па прадмесьці запрэжаны ў воз гнядый конь і не вядома дзе фурман.

Выюць сабакі і зашываюцца куры, якая куды.

Нібы яго падымае і утрымлівае паветра, кружляе па-над мястэчкам з грабеньчатай галавою вуж.

Я кладуся на дол: мне заўсёды хацелася быць бліжэй да нябёсаў, цяпер — бліжэй да зямлі.

Разважаючы між сабой, каму я належу, да мяне падыходзяць дзьве не знаёмыя мне жанчыны й становяцца у галавах.

Няма ў хмары сэрца, няма вачэй, але якаясьці сіла змушае яе віраваць, і вісець над зямлёю, і бачыць, што творыцца з маім сэрцам, і перайначваць звычны час.

БІБЛІЯТЭКА

Сяргей Паўлоўскі

Навука урэшце абрыдае таму, хто ня хоча памножыць свой смутак да змрочнага выніку. Ня веды абрыдаюць (як у Маякоўскага: «Никогда ничего не хочу читать!»), а прапанаваная *сыстэма* ведаў. І тады, уваходзячы ў чытальную залю, я з наўмысна халодным позіркам імкліва праминаю столік бібліятэкаркі й праходжу ў фонды, у сховы у царства забытых ісьцін, зь якіх кожнаму з нас дадзена спазнаць толькі нікчэмна малую іх частку.

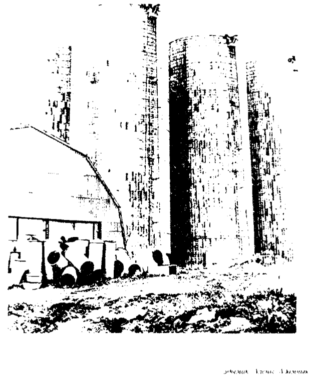
Тут кнігі. Дзясяткі соцень, тысячы кніг прапанаванай сыстэмы губляюцца ў моры, у акіяне антыкніг, уступаючы зь імі у чаканыя й нечаканыя сувязі, творачы свае дзіўныя заканамернасьці й нікім не запляванаваныя непатрэбныя и нават шкодныя сыстэмы. Тут царства абсурду, тут тайны кантэкстаў і тайны часу... Бібліяграфіі. «Предварительный отчет по качественному изучению литовско-белорусского скота в Минской губернии»... «На стр. XII г-жа Радченко напрасно вдалась в сравнение белорусского языка с английским и итальянским»... «Кантор не должен начинать молитвы, когда нет в синагоге по крайней мере десяти молящихся евреев (минион)»...

Але далей далей... Нешта павінна разбурыцца ў прапанаванай сыстэме. Толькі ня проста, не адразу. Як гэта ўсё называецца? «Ленинка»? Сама прапанаваная сыстэма называецца «ленинка». Што там у яе ў сярэдзіне... Бібліяграфіі. «Бибиков, Бибикова Цветоводство для Северно-Западной зоны. Мн., 1984». «Император Николай I отправляя в 1830 году в Польшу гвардию, сказал: 'Вам придется сражаться с неприятелями, но помните что они братья'». «Инструктивно-методические рекомендации к проведению трехдневных городских и районных семинаров культпросветработников и секретарей комсомольских организации Мн., 1973». Далей, далей.. Так можна дасягнуць нават фізычнага адчуваньня працэсу — слова страчвае свой сэнс, нібы вераапранаецца, і набывае сэнс зусім іншы, амаль процілеглы Яшчэ трохі, і сэнс ня вытрымае такіх зь ім пэртурбацыяў прападзе, каб пакінуць пустое месца абсурду. Гэта и будзе выхад з прапанаванае сыстэмы.

«Савецкая ўлада стане ўладай ня толькі рускай, але й інтэрнацыянальнай, роднай для сялян раней прыгнечаных нацый, калі ўстановы й органы ўлады загавораць і будуць працаваць на роднай мове» (Сталін). А чаму, уласна, вы думаеце, што ён хлусіў?.. ГРУБИАН Матвей Матвеевич (р 1909, м.Соколовка, ныне Киевской обл.), еврейский советский поэт Окончил лит ф-т Минского пед. ин-та в 1938. В 1935 в Минске вышел первый сб. стихов «Из подвала — к солнцу».. Але далей, далей.

Калі нясьпынна идзеш міма стэлажоў, выхопліваючы кнігу па кнізе, старонку па старонцы, фразу па фразе, — разумееш, што ніякай сыстэмы няма. Нішто ня ціснe на цябе й не абяцае змрочнага выніку. Каб упэўніцца, што гэта так, што гэта ня сон, паспрабуй на сэкунду параўнаць два гэтыя станы — спыніся каля якой-небудзь паліцы и чытай запар.

Бовш В.И. Сионизм на службе международного империализма Мн., 1970. Бовш В.И. Антикоммунизм — главное идейно-политическое оружие империалистической реакции. Мн, 1971. Бовш В.И. Обострение идеологического противоборства... Мн., 1976. Бовш В.И Антикоммунизм перед судом... 1983... Реальный социализм и современные «крестоносцы»... 1985...

здымак [illegible]

Цяпер ты бачыш што усе у парадку Спыняцца нельга.

ДИСФОРИЯ, расстройство настроения, характеризующееся напряженным, злобно-тоскливым аффектом с выраженной раздражительностью, доходящеи до взрывов гнева с агрессивностью...

Здаецца, гэты Боуш напачатку перабудовы яшчэ пісаў у газэтах нейкія «антыперабудовачныя» артыкулы Але антыкамунізм усё ж перамог. Яшчэ не канчаткова, праўда, і нават ня поўнасьцю, але перамагло гэтае мора антыкніг, завалiла, заліло прапанаваную сыстэму разбураючы яе стройны шкілет

ГОЛЯК шкурка преждевременно родившегося каракульского ягненка или плода, извлеченного из утробы павшей или преждевременно забитой матки. Шкурки покрыты коротким гладким волосом с едва заметным муаровым отливом или без него После выделки используются для изготовления головных уборов

Уся справа, відаць, у тым, хто надзене на галаву гэты «голяк». Але пра тое ў энцыкляпэдыях ня пішуць. Там тлумачаць словы, якія высыпаюцца з пульхных тамоў, з прапанаванае сыстэмы і жывуць сваім, непрадбачаным жыцьцём

ГАРУН, река в Хабаровском крае, левый приток Амура. ГРЯЗИ, город в Липецкой области РСФСР на р. Матыра. ДНО, город (с 1925), центр Дновского р-на Псковской обл. Расейская «милость» і польская «miłość» — сутнасьці, процілеглыя абазначэньням Прыпыласьць — чужое й будучае, два паняцьці ў адным. Чужая будучыня «Бацька, канчаючы расказваць казку: 'І воук зьеу гэтае непаслухмянае цялё'. Сынок на гэта: 'А калі б цялё было паслухмянае, яго зьелі б мы?'» (*Голас Радзімы* 1968)..

Яшчэ трохі, і старая сыстэма будзе разбураная зусім Яшчэ трохі, і пачне завязвацца новая. Трэба толькі ўспомніць, за што зачапілася думка... Ага· хто на дзене шапку? Можа Боўш? А можа...

БАТЫРША Алиев (ок. 1710—1762), башкирский мулла, написавший в начале 1755 обращение призывающее башкир, татар, казахов и узбеков к священной войне против «неверных» — русских. В августе 1756 арестован, заключен в Шлиссельбургскую крепость где и умер.

P S «Умер» — праз тое, што націск не на канцы — гучыць неяк не канчаткова не цалкам не зусім Лепей — ***памёр***

---

* * *

За паляглядам грымоты. Дрэвы услухоўваюцца ў трывогу. Неба вялікае й нямое. Пахне зямлёю Ніхто ня пэўны ў сваім жыцьці, ніхто ня ведае, што з кім будзе.

Падзеленая на пляцы и двары, нанова сабралася разам і стала сваёй прастора, дзе людзі, каб захавацца, выкопваюць схованчы-ямы і дзе між усіх жыве тая каго, як відушчы сокал, высачыла дупа

Нічога ёй не скажу, і яна мне нічога ня скажа, яна усьміхнецца зямлі, я ўсьміхнуся ёй

Цяпер у сьвеце вайна, і што было немагчыма ўчора цяпер магчыма

І патаемнай свабодай поўніцца сьвет

Чырвоны змрок

Ля самай зямлі палымнее чырвоная зорка - сонца: было яно срэбраным раніцою, было залатым удзень, а цяпер увабралася ў колер пасьля якога ўсталюецца цемра — у колер крыві.

Сябрына тутэйшых вясёлых хлапцоў падзеленая надвое, дагульвае гульню ў мяч

Захопленыя разам з усімі гульнёю, я позна ўспомніў, што утульныя белыя домікі сьціпанага пасёлка мне не свае

Такі быў прасторлівы дзень, а зараз і тую вузкую сьцежку, якою мушу прайсьці праз цясныя нетры, забірае, імкліва згушчаючы змрок

Колькі б ні доўжыўся дзень, гэтулькі б доўжылася гульня, але цяпер - усё больш часу не засталося.

Сьпяшаюся, але ці пасьпею пакуль разьвітальнае сонца сьцякае крывёю дайсьці да сябе — дамоў.

Далёкія пільныя вежы, нібы апошнія вартавыя, праводзяць мяне ў непазьбежнае падарожжа — у непазьбежную ноч

Заваёўнікі-II

Вы жменя зярнят, сьпінутых у неабсяжнасьць вы несяце з сабою старажытны — і зноў абуджаны — зьмест.

І кожны жыхар, кожны дом, кожны камень і дрэва завяванага краю маюць да вас асабістае дачыненьне й мусяць сустрэцца сам-насам з вамі, каб нешта — ужо забытае — зноў убачыць і зноў зразумець.

Законам эхвяры ураўнаважвaецца закон улады.

Агольвае вострыя лёзы лёс

«Не аддавайце сябе таму, што знаходзіцца па-за вамі, і не бярыце, што вам не належыць — вас пануродзжвае нейчы голас ... інакш. »

Але ... сьветлым зіхаць маладое сонца.

Але ... у грудзях ... вай

Ва ... верныя ... жанчына, мужчына вас вабіць у ... непазьбежнасьці ... у нябыт

Заваёўнікі-III

Яны ... зраюць сьцяржкі ... ...

Чырванеюць ... ... дахі дамоў.

Золат ... м зьзяюць ... кр... бажніцаў.

Блішчаць ... ...тэмны імклівай залевай брук.

Вуліца Дамініканаў, Габрайская вуліца, Ганчарны завулак... Дзе тут затойваецца жыцьцё? Дзе тут затойваецца сьмерць?

Нябачная сіла згінае каардынаты прасторы.

На вежы гадзіньнік паказвае нерасказанн ... час.

Лічаны лічбы па іх ... у іх вучацца нанава вымаўляцца словы

Гуляе жыцьцё зь імі у сьмерць ... сьмерць ... у жыцьцё

Дзесяць месяцаў у адзіночнай

Зоя КАЎШАНКА

Пасьля падзеяў, якія п. Зоя Каўшанка прыгадала у сваіх успамінах «Fraulein... ад беларускага камітэту» (*НН* №4), з аўтаркай адбылося шмат іншых здарэньняў. Яна пабывала на эміграцыі, дзе неспадзявана ў 1947 годзе, была арыштаваная. Сёньня мы друкуем згадкі пра яшчэ адзін эпізод яе жыцьця — зь Менскай турмы пасьляваеннага часу.

Гарадзкі вастрог у Менску. Камэра глыбака пад астрожным будынкам у зямлі. Вакенца ўверсе не прапускае ні сьвятла ні паветра. Амаль усю невялікую камэру займае намост з дошак — нары. Паміж намостам і сьцяной вузенькі праход-шчыліна. У камэры я адна. Божа, дай сілы ўсё гэта перагрываць і розум не заблытаць нікога хаця б мімавол.

Пад вечар у камэру ўпапхнулі жанчыну. Яна мянчанка. Арыштавалі за тое, што смажыла катлеты ды выносіла на рынак прадаваць. Абвінавацілі ў спэкуляцыі. «Думаеце, будзе вам за гэта якая кара?» — пытаюся. «Хто-хто, а пракуроры у нас шчодрыя, — адказвае яна. — А ты хіба не тутэйшая?» «Не, я зь Вільні». «Сама прыехала ці прывезьлі?» «Прывезьлі». «Дык мусіць па 58-й?» «Па якой 58-й?» «Ну, значыць, за палітыку. Бо інакш судзілі б на месцы». Жанчына, відаць арыентуецца, што да чаго.

Хутка ў камэру ўвялі яшчэ дзьвюх жанчын. На наступны дзень было ўжо як селядцоў у бочцы. На дашчаным памосьце магло б зьмясьціцца чалавек дзесяць, а іх набралося дзевятнаццаць. Ляжалі адна пры адной. Каго тут толькі ні было: за спэкуляцыю, крадзеж, «каласкі». Нарэшце ўвапхнулі дзьвюх блатных. Яны адразу зьвярнулі ўвагу на мяне.

«Ты за што?» «Ды сама яшчэ ня ведаю». «Так ужо й ня ведаеш. Мусіць, контра?» «Якая контра?» «Ну, значыць, супраць савецкае ўлады. Толькі чаму цябе сюды заперлі, а не у амэрыканку, мусіць месца ужо там няма». «У якую яшчэ амэрыканку?» «Ня ведаеш? Хіба ты ня менская? Амэрыканка — такі хітры вастрог для контры. Там табе костачкі так абмацаюць, што раскажаш усё, і чаго ня ведаеш. Разумееш?»

Нічога я не разумела.

Праз некалькі дзён наглядчыкі вывелі ўсіх жанчын у калідор, паставілі ў адзін шэраг, зрабілі рэвізію. У мяне забралі крыжык і гадзіньнік. Пасьля казалі распранацца и прысядаць. Што за зьдзек! У прысутнасьці роднае маці ніколі не распраналася да голага цела. Хацелася крычаць ад абразы и злосьці. Наступным нумарам была лазьня, вопратку забралі ў пражарку, далі напарстак рэдкага шэрага мыла, цабэрак вады. Пасьля наглядчык адвёў у 26-ю камэру, якая и сталася маім месцам жыхарства да канца сьледзтва. Знаёмства з амэрыканкай абмінула.

У камэры два двохпавярховыя ложкі. Высака над столлю закратаванае вакно. Шыбаў няма, але гэта добра, пасьля душнага падвалу сьвежае паветра падбадзёрвае. На сьценах поўзаюць вялікія сытыя клапы. Спаць трэба на голых дошках. Няма ні стала, ні якое лаўкі, у куце — параша. Сяджу ўжо пару дзён, ніхто мною не цікавіцца, толькі раніцай у кармушку прасоўваюць кавалак хлеба й гарачай вады, у абед міску баланды.

Але вось аднойчы сярод ночы прасоўваецца у кармушку галава, пытае, як прозьвішча, ляскае ключ, адчыняюцца дзьверы. «Выходзь, рукі назад». Канваір вядзе доўгім калідорам у падвал, з падвалу праз панадворак. У маёй галаве лятаюць здагадкі адна адной страшнейшая. Нарэшце прыводзіць у кабінэт. За сталом малады яшчэ падпалкоўнік. Пазьней я даведалася, што сьледчага прызначаюць адпаведна інтэлектуальнаму роўню абвінавачанага. Сьледчы прыглядаецца да мяне, я да яго.

Мушу сказаць, што са сьледчым мне пашэньціла. Беспадстаўныя абвінавачаньні, бязглуздыя напалкі й пагрозы спыніліся. Сьледзтва прыняло больш асэнсаваны характар. Галоўным абвінавачаньнем супраць мяне засталася праца ў Беларускім Нацыянальным Камітэце, ад якое я й не адмаўлялася. Толькі чаму я мела адказваць за гэтую працу як за здраду бацькаўшчыны?

Пасьля далучэньня Вільні й Віленшчыны да Летувы ў 1939 годзе, беларускае насельніцтва, якое з даўных часоў складала тут вялікую частку жыхарства, засталося пакінутым на ласку лёсу. Ад Заходняе Беларусі яно было адарванае як ад свайго аснoўнага натуральнага заплечча, а Менск быў заняты сваімі справамі й ім не цікавіўся. Летувісы спогаду не выказвалі. Гэтая пакінутасьць стала яшчэ больш адчувальнаи, калі Вільню занялі немцы. Летувісам яны давяралі больш, чым беларусам, чым летувісы й карысталіся. Гэта и змусіла беларусаў у тагачаснай Летуве аб'ядноўвацца. Такім асяродкам, вакол якога яны аб'ядналіся, і стаўся Беларускі Нацыянальны Камітэт у Вільні. Летувісы глядзелі на беларусаў як на канкурэнтаў да Вільні, якіх жадалі пазбыцца. Немцы ж — як акупанты на акупаванае насельніцтва.

Ва ўрад Камітэту ўвайшлі людзі разумныя, дасьведчаныя, якія заўсёды маглі параіць чалавеку, куды зь якой справай зьвярнуцца, а пры патрэбе бралі на сябе клопат самыя заняцца ягонай справай. Такія аб'яднаньні звычайна паўстаюць у часе вайны і носяць характар самапомачы. Апрача таго БНК займаўся справай беларускага школьніцтва, узяў пад сваю апеку беларускі музэй.

Склад ураду Камітэту й яго дзейнасьць былі ведамыя КГБ яшчэ задоўга да сканчэньня вайны, бо на акупаваных тэрыторыях было поўна ягоных агентаў. Каб збудаваць супраць мяне абвінавачаньне, сьледчаму трэба было давесьці антысавецкую дзейнасьць К-ту, але гэта было цяжка, бо ніякае дзейнасьці К-т ня вёў ні супраць савецкае ўлады, ні супраць каго іншага, гэта не ўваходзіла у ягоныя мэты. Сьледчы гэта бачыў, але падставы для абвінавачаньня знайсьці мусіў.

«Але ж вы працавалі зь немцамі», — казаў ён. «Але не для немцаў. Мы зьвярталіся ў нямецкія ўстановы, каб за нашым пасярэдніцтвам людзі маглі атрымаць ад іх тое, што ім было патрэбна. Не маглі мы гэтага рабіць самастойна, бо ня мелі ніякае ўлады». «А чаму вы не пайшлі ў партызаны?» «Калі б і пайшлі, ні прынесьлі б большую карысьць людзям?» «Але вы прынесьлі б карысьць савецкай уладзе».

Сьледчы быў далёка не дурны чалавек. Але мяжа, якая пасьля першай сусьветнай вайны падзяліла Эўропу на дзьве часткі з поўначы на поўдзень, стварыла розныя ўмовы для інтэлектуальнага разьвіцьця, навучыла людзей думаць па-рознаму. Чалавек з усходняга боку не разумеў чалавека з заходняга й наадварот. Сьледчы не разумеў імкненьні супрацоўнікаў К-ту, а мне было дзікае рабства маральнае й фізычнае ў Савецкім Саюзе, абсалютная ўлада над прыкрыцьцём абяцаньняў нейкае сьветлае будучыні. Мы не маглі зразумець адзін аднаго, хаця абое былі юрысты.

Мяне дзівіў спакой Ніны. Здавалася, яна прыйшла сюды на сваёй ахвоце. На допыты яе выклікалі заўсёды ўдзень. Прыходзіла, зьядала свой «бальнічны», ноччу спала. Нейкім чынам дастала нават клубкі воўны і пруткі й пачала плясьці сабе сукенку. Нягледзячы на ўсю маю антыпатыю да гэтае жанчыны, я пачала ёй дапамагаць у гэтай крамольнай рабоце. Хацелася чымсьці заняцца, каб хутчэй ішоў час.

Кожны дзень на паўгадзіны нас выводзілі на спацыр. Для гэтае мэты на вастрожным дзядзінцы была зроблена вялікая загарадка з дошак, падзеленая ў свой чарод на некалькі меншых. У кожны адсек унускалі вязьняў з аднае камэры. Над адсекамі ўздымаліся вышкі.

Быў ужо пачатак чэрвеня. Дні я акрэсьлівала па датах на пратаколах. Вясны я ня бачыла. Недзе недалёка, мусіць, было нейкае балотца, у якім начамі сьпявалі жабы. Нідзе яшчэ я ня чула такога прыгожага жабінага сьпеву. Заслухаўшыся ў кабінэце сьледчага, я нават ня чула пытаньняў. Аднойчы у прагулачным панадворку знайшла белую кашпшынку. Якім ветрам яе сюды занесла? Спачатку папікалівала рваць, але пасьля не ўтрымалася. Мусіць, ні адна кветка не была мне такая дарагая, як гэтая кашпшынка з яе далікатным пахам сонечнай волі.

Аднойчы у кармушку прасунулася галава нейкага жыдка. «Можа хочаце купіць што-небудзь у вастрожным ларку?» «У мяне няма ні капейкі». «Дайце адрас, напішам, хай прышлюць». Я дала адрас маці. Хацелася даць пра сябе знаць. Праз некалькі дзён у камэру прынесьлі ўскрытую пасылку. У ёй быў зацьвілы хлеб і раскіслыя памідоры. Мабыць усё лепшае зьеў нехта іншы. Але мяне ўжо не цікавіла пасылка. Я думала пра маці. Родная мая, колькі табе давялося выплакаць сьлёз, калі твой муж а мой бацька пакутаваў то ў польскім то у нямецкім вастрозе і вось цяпер тваю дачку падхапіла хваля сталінскага тэрору. Сьню цябе часта ў сваёй адзіночцы і нашу старую прытульную хатку на Антокалі. Мае вастрожныя сны аднак не варожаць спатканьня з табой.

Я — палітычны вязень. Я и палітыка — такія несумяшчальныя рэчы! Калі б у мінулыя часы нехта мне такое прадказаў, я б заўважыла, што гэта дурны жарт. У юнацкія гады я шмат чытала пра палітычных вязьняў. У маіх вачох гэтыя людзі былі высакароднымі героямі. Калісь жартам казала сваім сябрам, што папакутавалі ў польскіх вастрогах, што беларусы здабываюць сабе шляхецтва за кратамі. А ці няма тут часткі праўды? Ці ня больш шляхотны чалавек, які з гонарам прайшоў змаганьне й пакуты, чымся той, даўняму продку якога нейкі валадар надаў шляхоцкі тытул?

Сьледчы робіць экскурс у мае дзіцячыя й юнацкія гады, пытаецца, чаму я хадзіла ў беларускую гімназію, а не ў расейскую, чаму належала да беларускага студэнцкага саюзу, а не да расейскага. **К-т безумоўна, таксама «нацыяналістычны». Што ж можа з гэтых кавалачкаў ён і зьляпіць нейкі «нацыяналізм». Аднак будаваць справу на гэтым, ня маючы фактаў праступнае дзейнасьці, цяжка. А займацца «творчай» працай па прыкладу іншых сталінскіх сьледчых яму, відаць, не хацелася. Зноў і зноў мушу расказваць аб дзейнасьці К-ту. Не, ніякіх пэтыцыяў і прывітаньняў К-т не пісаў. Я расказваю шчыра. Не казала толькі, што адной з мэтаў было захаваньне нацыянальнае сьведамасьці.**

Шмат людзей было звольнена па заявах К-ту як з вастрогаў так і зь лягероў для ваеннапалонных. Пра гэта я аднойчы сказала сьледчаму й была нямала зьдзіўленая, што ён гэта ведае. Спытаў толькі, якімі крытэрыямі мы кіраваліся, правяраючы людзей для сваіх заявак на звальненьне. Адказала, што мы ня надта й стараліся правяраць. «Але пры такім спосабе сярод тых за каго вы прасілі, маглі быць і партызаны. Вы гэтага не баяліся?» «Можа, яны й былі, — адказала я, — скуль мы маглі ведаць. Праверыць чалавека не было ніякай магчымасьці, а пасьля звальненьня зь вязьніцы наш кантакт зь ім сканчаўся». «Але вы гэта рабілі не для савецкае ўлады».

Адносіны сьледчага пачалі лагаднець. Я вычувала, што ён ставіцца да мяне з пэўнай сымпатыяй. Можа, трагедыя сям'і выклікала ў яго спачуцьцё, можа, заімпанаваў мой упарты характар. Аднойчы ён сказаў: ёсьць людзі, якія былі ворагамі савецкай улады, а вось цяпер яны супрацоўнічаюць з намі. Я адказала: але гэтых людзей далей парога не пускаюць і рукі ім не падаюць.

Калі сьледчы пытаўся пра беларускіх дзеячоў, мае адказы не задавальнялі яго. Маўляў адказваць магу толькі за сябе, аб іншых казаць ня буду. Сьледчы крыкнуў раззлавана: напішы гэта ў пратаколе. Я напісала. Сьледчы сказаў мне нешта грубае. Я абразілася, запатрабавала паперы напісаць заяву, каб далі іншага сьледчага. Ён выклікаў разваднога й сказаў адвесьці мяне ў карцар. Я была пэўная, што ён прызначыў мне карцар у падвале. Але развадны павёў на другі паверх, дзе былі камэры малалетак. Карпусны быў нямала зьдзіўлены, што прывялі яму такую «кватарантку». «Вам тры суткі карцару», — сказаў ён і адвёў мяне ў вежу. Дзеля таго, што вежа была круглая, вонкавая сьцяна карцару выгіналася дугой. У кутку я заўважыла бярозавую мятлу. Я села на ёй, прыкрыла яе сваёй спадніцай, каб не было відно, на чым сяджу, ды так і праседзела ноч і наступны дзень. Стаяла гарачае лета. Праз вакенца даходзіла сьвежае паветра.

Увесь трэці паверх быў заняты малалеткамі — дробнымі жулікамі, будучымі злодзеямі. Яны увесь час шумелі, ладзілі «канцэрты» — калацілі міскамі й лыжкамі. Кармілі іх аднак крыху лепей. Тым, хто адбываў кару ў карцары, належыўся толькі кавалак хлеба й вада, баланду давалі раз на тры дні. Увечары зноў прыладзілася на мятле, але адчыніліся дзьверы й я пачула: «выходзь».

Сьледчы спаткаў каля дзьвярэй свайго кабінэту. «Ну як? Гэта табе за "дерзкое поведение" на сьледзтве. Я сказаў, каб цябе не садзілі ў падвал». Хацелася верыць у шчырасьць яго адносінаў. Седзячы на мятле ў карцары для малалетак, уяўляла як бы я пачувалася у тым карцары, дзе па калена вады.

Нашыя гутаркі часта адбягалі ад тэмы сьледзтва. Часам дзеля таго, каб пад крэсьліць, што мы калегі па фаху, сьледчы пачынаў гаварыць пра тэорыю Ломброзо, Макіявэлі, Ігната Лаёлу. Выглядала, быццам сябры ўспамінаюць мінулыя гады. Мусіць сьледзтва дабягала да канца.

І вось надышоў найцяжэйшы дзень у маім жыцьці. У першай палове прыйшоў развадны, вывеў мяне на панадворак ды казаў залазіць у скрыню—"гругана". Пасьля некалькіх хвілінаў падарожжа я апынулася ў КГБ. Сьледчы чакаў мяне ў кабінэце. Ён абцягнуў на сабе гімнасьцёрку, паправіў

камэры Менскай турмы

Пачынаецца як звычайна, з устанаўленьня пэрсаналіяў. Усё згаджаецца, толькі з нацыянальнасьцю я згадзіцца не магу. Сьледчы запэўнівае, што я савецкая падданая, я катэгарычна кажу, што ніколі ў жыцьці такога падданства ня мела. Сьледчы даводзіць, што ўсе жыхары Летувы савецкія падданыя на той падставе, што Летува аднагалосна прагаласавала за далучэньне да СССР. Бачу, што ён губляе цярплівасьць.

Допыты паўтараюцца кожную ноч. Удзень спаць не даюць. Наглядчык часта заглядае ў «ваўчок», калі вязень задрэмле хоць седзячы адчыняе кармушку й крычыць «ня спаць»... Нарэшце сьледчы прад'яўляе абвінавачаньне: параграфы 63 п. 1 і 76 кодэксу БССР і тлумачыць здрада бацькаўшчыны. Я прашу высьвятляць, у якіх дзеяньнях гэта выявілася. На гэта чую зусім нечаканы адказ: «А вось аб сваіх праступствах ты нам сама и раскажаш». Адчуваю, як цярпне скура...

Няўжо праўда ўсё, што даходзіла чуць аб спосабах савецкіх сьледчых?

Праз колькі дзён у камэру прывялі жанчыну, якая адразу кінулася да мяне ў абдымкі. Начала расказваць пра сябе, што яна танцавала ў нейкім фальклёрным гуртку, муж і дачка ад яе адмовіліся, бо яна цяпер вораг народу. Назвалася Нінай Нарэйчанкай. Начала распытваць мяне, але за што яна арыштаваная, не сказала. Прыгнечаньня адчак у яе не адчувалася, быццам яна тут ужо даўно й пасьпела асвойтацца. З асьцярожнасьці я начала расказваць аб сабе нясторонныя рэчы й хутка пераканалася, што яна ведае пра мяне шмат болей, чым я ёй расказала. Цяпер я доўга застанаўлялася перш, чым сказаць якое слова. У мяне зьявілася да Ніны пачуцьцё злосьлівае помсты: залезла у воўчую скуру й сядзі у ёй, я зь сябе твае ахвяры рабіць ня буду.

Ніна атрымлівала абед асобна. Ёй прыносілі міску густое зацірку й белы хлеб. «Сьледчы выпісаў мне бальнічны», — сказала яна. Але на здароўе ня скардзілася.

Допыты паўтараліся амаль кожную ноч. Сьледчы спатыкаў мяне словамі: ну, раскажы ўсю праўду, як цябе завэрбавалі, якія заданьні атрымлівала, бо пастаўлю й будзеш стаяць суткі бяз сну. Або гаварыў: або скажу паскідаць зь цябе сэтры й спадніцу й пасаджу ў карцар.

У камэры зьявілася яшчэ адна жыхарка — Ксеня, сымпатычная маладая наста... йчына з палескае вёскі. Прычыну арышту яна назвала такую. Аднойчы у вёску прыйшла група супраціву сталінскаму рэжыму, якіх пасьля вайны шмат было ў лясох. Сьледам, мусіць па даносе, зьявіліся карнікі КГБ. У перастрэлцы хлопцаў пазабівалі. У вёсцы былі арышты. Арыштавалі таксама Ксеню, яе маці й кульгавага бацьку. Але ні Ксеня ні яе бацькі тых хлопцаў ня ведалі й нічога супольнага з супраціўцам ня мелі.

Ніна ўсю сваю ўвагу скіравала на Ксеню й хутка патраніла здабыць яе давер. Яны падоўгу шапацелі аб чымсьці, прытуліўшыся адна да аднае ў кутку. Я у гэтым часе мерыла кілямэтры ад вакна да дзьвярэй. Пасьля я моцна сябе карыла за сваю абыякавасьць да Ксені.

Ніну выклікалі на допыт. Праз нейкі час выклікалі Ксеню. Колькі мінула часу — ня ведаю. Нарэшце прывялі Ксеню Дзяўчына, уся у сьлязах, паказвае на тое мейсца, дзе спала Ніна: гэта ўсё праз яе... Адчыніліся дзьверы и Ксені загадалі: «з рэчамі» Болей мы зь ёю не сустракаліся.

Хутка ў камэру прывялі Ніну. Яна спакойна зьела свой «бальнічны» паёк і села у куток падрамаць. Пад вечар я ня вытрымала, сказала: «Шкада дзеўчыну, пакутуе за чужыя грахі». «У яе й сваіх даволі,» — адказала Ніна й расказала тое, што ёй казала Ксеня. У сапраўднасьці ўсё выглядала так: у гаспадарцы Ксеніных бацькоў недзе на загуменьні была выкапаная яма, у якой хлопцы зь лесу перахоўвалі зброю, сярод іх быў і брат Ксені. «Дый и Ксеніна удзел быў не апошні», — дадала Ніна.

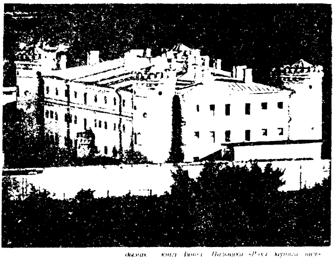
Наглядчык сачыў, каб вязьні з розных адсекаў не перагаворваліся.

Аднойчы з суседняе загарадкі пачулася беларуская мова. Ніна ўмомант падскочыла да плоту, знайшла шчылінку й начала гутарку. Яна зрабіла гэта з такім спрытам, што наглядчык на вышцы не пасьпеў крыкнуць, як яна ўжо ведала, што там хлопцы з СБМ.

У мяне Ніна вывытвала пра беларускую эміграцыю, хоць я ёй сказала, што я полька й само сабой зразумела, зь беларускай эміграцыяй нічога супольнага мець не магу. У кожным выпадку, я ўжо ведала, што цікавіць сьледчага, у якім кірунку будзе ісьці сьледзтва.

Аднойчы Ніна вярнулася з допыту моцна ўсхваляваная, то хадзіла па камэры, то сядала. Нарэшце ня вытрымала й сказала, што сьледчы паказаў ёй здымак, на якім яна ў часе вайны выходзіць з гестапа. Адпірацца не было сэнсу. Яна была так прыгнечана, што ноччу плакала, удзень тулілася да мяне й паўтарала: я прапала, я прапала. Хутка пасьля гэтага яе забралі з камэры: ці падсадзілі да іншае ахвяры «искупать вину перед родиной», ці ў тую амэрыканку для больш паважнага сьледзтва. У кожным выпадку Ніна зь яе «талентам» у сталінскай сыстэме згінуць не магла.

Цяпер я адзіноту ўспрымала як палёгку. Сьледчы выклікаў ужо ня кожную ноч

Здымак з кнігі Зянона Пазьняка «Рэха даўняга часу»

можна было заснацца. Сьледзтва прымала усё больш акрэсьлены кірунак. Але ў меру таго, як абмягала нэрвовае напружаньне, усё больш дакучаў голад. Перадачы чакаць не было ад каго, у Менску ў мяне ніводнага знаёмага чалавека, маці ня ведае, дзе я.

Аднойчы сьледчы сказаў, што езьдзіў да мае маці. Але рэвізіі дома ён не рабіў, бо цэлая горба фатаграфіяў, на якіх засьнятая бадай уся віленская беларуская моладзь майго пакаленьня, апынулася б у яго на стале. Аб тым, што я арыштаваная, ён маці нічога не сказаў.

Не пакінуў сьледчы без увагі й маіх сваякоў. Перадусім дасталося брату. Аднойчы прынёс беларускую менскую газэту з часоў вайны, у якой была зацемка, падпісаная «С.Коўш». Пытае: «Хто гэта пісаў?» «Ня ведаю». «А ня твой брат?» «Магчыма, ён мяне не пытае, што яму пісаць». «Твой брат такая ж с... як і ты?» «Ня маю прычыны саромецца свайго брата». Адносна бацькі сьледчы быў лагаднейшы. Аднойчы спытаў: «Ад чаго памёр твой бацька?» «Захварэў ды памёр», — адказала я. «І ты сама яго пахавала?» «Сама». «А ня немцы яго хавалі?» «Не, я сама». Я не хацела, каб імя бацькі валачылі па сьледчых кабінэтах, не хацела казаць, што калі б бацьку не забілі немцы, ён сядзеў бы ў вас за тым самым столікам, за якім сяджу я.

рэмень і кінуў мне: пайшлі. Праз падвойныя, абабітыя дэрмантынам дзьверы мы ўвайшлі ў вельмі вялікі кабінэт. Пры тарцавым баку стала сядзеў нейхі вайсковы чын. Мой сьледчы трымаўся перад ім на «зважай».

«Колькі вы у вастрозе?» — зьвярнуўся высокі чын да мяне. «Восем месяцаў». «Дык што ж вы за гэты час так і не падумалі?» «Аб чым?» «Як праўду гаварыць» «Дык мне хаваць няма чаго», — адказала я зусім шчыра. «Што ж можа вашая маці паможа вам падумаць». «Як яна мне можа памагчы?» «А вось мы прывязем яе й пасадзім у адну камэру з вамі. Згодна з нашымі законамі, гэта магчыма». Мароз прабег у мяне па скуры. «Драконаўскія ў вас законы», — ня вытрывала я. «Для вас яны драконаўскія, а мы гэтыя законы крывёй здабывалі».

Высокі чын пачаў бегаць па кабінэце нешта крычаў, але я ўжо нічога не разумела. Нарэшце ён крыкнуў: «У карцэр!» «Яна ўжо сядзела, ды нічога не памагло,» — сказаў сьледчы. «Прымяніць суровыя меры!» — крыкнуў высокі чын. «Нічога не паможа яна фанатычка, толькі гэтага й чакае», — зноў сказаў сьледчы. «Увядзіце!» — крыкнуў высокі чын.

У сваім кабінэце сьледчы дастаў з шуфляды кавалак грубога шлангу: «Ну цяпер ты атрымаеш, што зарабіла»

Што са мной здарылася, ня ведаю. Я ня вытрымала і ўсьміхнулася. Бывае такі гістэрычны сьмех. Сьледчы зь сілаю кінуў шланг на стол і выбег з кабінэту. Больш я яго ня бачыла. Чорны груган адвез мяне ў вастрог. Пасьля моцнага нэрвовага напружаньня настаў час апатыі, і толькі цяпер вярталася здольнасьць думаць. У першую чаргу згадаліся словы пра маці. Ці ня сам люцыпар падказвае ім зьдзекі?

Мяне перавялі ў чацьверты корпус. Гэта быў доўгі барак на вастрожным дзядзінцы — можа два дзесяткі невялікіх камэр. Мая камэра знаходзілася пасярэдзіне бараку и была зусім маленькая. Стаяў тут толькі зялезны вузкі ложак і на ім матрац, напхаты мокрай стружкай. Як мне балелі раны ад спаньня на голых дошках! Але думкі былі пра адно: ці выканае высокі чын сваю пагрозу? Шмат пазьней я даведалася, што ў маці быў інсульт, яна доўга ляжала ў шпіталі бяз руху й таму магчыма, пазьбегла вастрожнае камэры.

Новы сьледчы зусім спакойна перапісаў усё ад пачатку па пунктах, дакладна, як я казала. Уся мая справа зьмясьцілася у адным пратаколе. Яшчэ адзін допыт адбыўся ў прысутнасьці пракурора. Закіды былі тыя самыя: К-т працаваў зь немцамі. Я паўтарала: К-т зьвяртаўся да нямецкіх установаў, калі гэтага вымагала ахова інтарэсаў беларускага насельніцтва Віленшчыны. «А чаму К-т ахоўваў інтарэсы толькі беларусаў?» — спытаў пракурор і ўсьміхнуўся. — Нацыяналісты».

У канцы допыту сьледчы спытаў: «Вы у камэры адна?» «Нас дзьве, — адказала я, — у камэру заляцела муха, я кармлю яе цукрам. Мне зь ёй весялей».

Неўзабаве карпусны ўпусьціў у камэру маладзенькую дзяўчыну. Яна прывіталася беларускім «добры дзень». Я запрасіла яе прысесьці на ложку. «Як цябе завуць?» «Настася» — адказала дзяўчынка. Яна была арыштаваная за прыналежнасьць да СБМ. Пад сьледзтвам была вялікая група такой самай зялёнай моладзі. Сьледзтва ўжо заканчвалася. Чакалі суду. Іхняя арганізацыя паўстала ужо пасьля вайны і я аб ёй нічога ня ведала.

На трэйці дзень дзяўчыну выклікалі з рэчамі, мусіць, на суд. А ў камэру прывялі Ніну Мядзьведзеву, мянчанку, чкая вывадзіла мяне зь цярпеньня сваім казённым патрыятызмам, нудзіла апавяданьнямі, як у час нямецкае акупацыі яны патаёмна сьвяткавалі маёвыя ды кастрычніцкія сьвяты. Яна ненавідзела усіх несавецкіх людзей. Аднак гэта не зашкодзіла ёй прыдбаць дзіця ад нейкага ваякі з РОА Зрэшты, і яе хутка забралі

Я зноў адна. Муха недзе зьнікла, мусіць знайшла зацішны куточак і заснула на зіму. Каб так чалавек мог пераспаць усе нягоды, але... Найгорш дакучае прымусовая бязьдзейнасьць.

Чаго ўсе ж хацеў ад мяне высокі чын? Абвінавачаньне ў мяне адно — праца ў К-це. Згадваю фразу сьледчага: «К-т нас не цікавіць, нас цікавяць твае сувязі». За малымі выняткамі ўся беларуская інтэлігенцыя апынулася на эміграцыі, значыць, высокага чына цікавіць беларускае эміграцкае асяродзьдзе. У гэтым кірунку было скіраванае ўсё сьледзтва

Цяпер амаль з пэўнасьцю магу сказаць, чаго сьледчы езьдзіў да мае маці. Яго цікавіла, ці ведае маці пра мой арышт, бо калі ня ведае, значыць, ня ведае ніхто. І ён не сказаў ёй, дзе я. Гэта давала магчымасьць закінуць мяне ў эміграцкае асяродзьдзе як «разьведчыка». Адзіночка і голад мусілі зламіць мой супраціў. Адначасова ён хацеў высьвятліць, ці можна выкарыстаць маю маці як заложніка. Але час зацягваўся, і маці ўжо ведала пра мой арышт. Высокі чын мусіў зьмяніць свае пляны адносна мяне, але проста так даць «срок» ня выкарыстаўшы, не схацеў. Цяпер ягоная мэта была змусіць мяне падпісаць «пакаянную», у якой бы я адмовілася ад сваіх поглядаў, зьбэсьціла ўсіх, каго шанавала. Такія мае «пакаяньні» былі б дадатковым матэрыялам супраць тых, хто ўжо трапіў у няволю і падставаю да перасьледу тых, хто змагаецца за свой лёс на выгнаньні

У адзіночцы чалавек чуецца, як замураваны ў цьвінтарным склепе. Ніякага кантакту з вонкавым жыцьцём. У сваім часе я чытала, што чалавек, пабыўшы дзесяць гадоў у адзіночцы, ня змог жыць сярод людзей, зноў шукаў адзіноты Як пераканалася пазьней, характар мне адзіночка зьмяніла на ўсё жыцьцё. Мяне хутка стамляе перабываньне у людской грамадзе, я чуюся сярод людзей нейкай непатрэбнай, хочацца застацца самой. Я прабыла ў адзіночцы дзесяць месяцаў

Голад адбіраў апошнія сілы. Зьвінела ў вушах перад вачыма плавала чорная імгла, усё мітусілася. Рабілася нейк лёгка, я трациіла адчуваньне свае вагі. Ці я ўжо паміраю, думала, калі вярталася сьвядомасьць? Але яшчэ трэба было перабыць этап у лягер у часе якога самастойна я ужо йсьці не магла, жанчыны вялі мяне пад рукі.

Вось аднойчы канваір адчыніў дзьверы и я пачула сакрамэнтальнае: «з рэчамі». Якое ж было маё расчараваньне, калі замест судовае залі прывялі мяне ў нейкі кабінэт, і нейкая заматаная хусткай жанчына (мароз добра прыціскаў, і кабінэт быў неабагрэты) сказала: праслухайце пастанову Особого Совещания: «за удзел у антысавецкай нацыяналістычнай арганізацыі дзесяць гадоў лягерных работ». Пад пастановай прыпіска: «Решение окончательное, обжалованию не подлежит».

Мае пакуты, безумоўна, не маглі вытрымаць параўнаньня з пакутамі сталінскіх ахвяраў трыццатых гадоў. Зьмяніўся кантынгент вязьняў, зьмяніліся прычыны арыштаў. Гэта былі савецкія салдаты, што трапілі ў нямецкі палон, і «заходнікі» — жыхары Прыбалтыкі, Заходняй Украіны й Заходняй Беларусі — усе, хто ня жыў раней пад уладаю Сталіна, «идейно чуждый элемент», які Сталін лічыў недастаткова трывалым, каб будаваць зь яго сваю імпэрыю. Вялікая армія сьледчых напружвала свой талент, каб кожнаму з гэтае шматмільённае грамады змайстраваць нейкае абвінавачаньне. На гэтай шостай частцы зямное кулі зьдзек над чалавекам быў узьведзены ў ранг закону і «обжалованию не подлежал

Закон Сьвятога Аўгустына

Алег Дзярновіч

Пісаць пра манаскія законы — ня самыя папшыраныя й даволі не шматлікія — занятак спэцыфічны. Зьмяшчаецца вага чыста статысты чных паказчыкаў, але часам больш акцэнтуецца ўвага на чалавеку.

Аўгустыны вядомыя яшчэ як эрміты* ці пустэльнікі выводзяць свой пачатак ад Сьв. Аўгустына. Прасачыць разьвіцьцё гэтага ордэну ад першых стагодзьдзяў хрысьціянства досыць складана.

Ведама, што сапраўдны Aurelius Augustinus (354-430) пасьля прыняцьця хросту заснуўвае зь сябрамі невялікі кляштар у сябе на радзіме — у Паўночнай Афрыцы. Але да гэтага кроку Аўрэлі Аўгустын, сын бэрбэраў, якія сталі рымскімі грамадзянамі, мусіў прайсьці досыць доўгі шлях ад маніхейства зь яговым дуалізмам да манізму хрысьціянства. Рэдкі выпадак — мы можам прасачыць гэты шлях як шлях канкрэтнага чалавека, аб чым гаворыць ягоная «Confessio» («Сповядзь»), цікавая і успрыймальная для сьвецкага чалавека. Аўгустын, зусім не аскет у маладосьці, думаў пра асалоду плоці, эротыку, дынамічную кампанію**. Аўрэлі Аўгустын прайшоў школу чалавечых жаданьняў, меў досьвед жыцьця грамадзка. Што, безумоўна, паўплывала на фармаваньне арыгінальнасьці ягоных канцэпцый. А для гісторыі эўрапейскай сьвядомасьці надзвычай істотным зьяўляецца адкрыцьцё Сьв. Аўгустынам у межах хрысьціянскае дагматыкі ўнікальнасьці й непаўторнасьці чалавечае асобы. Гэта зусім не азначае месца, калі сыходзіць з кантэксту. Прычым асоба чалавека разглядаецца ў яе адносінах да Абсалютнае Асобы Стваральніка. Погляд на сьвет праз прызму гэтых адносінаў — істотная спэцыфіка настрою розуму Сьв. Аўгустына, а ў значнай ступені і ўсёй заходняй духоўнасьці. Гэты антрапалягізм будзе мець непасрэднае дачыненьне да практыкі ордэна аўгустынаў. Ужо потым экзыстэнцыялісты назавуць Сьв. Аўгустына адным з сваіх папярэднікаў.

Каталіцкую тэалягічную сыстэму Сьв. Аўгустын узбагаціў антапалягічным доказам існаваньня Бога, што вынікае ў тым ліку і з факту наяўнасьці ў чалавечай сьвядомасьці ідэальнага вобразу. Менавіта Сьв. Аўгустын зьяўляецца адным з стваральнікаў патрыстыкі, у якой новая хрысьціянская культура атрымала поўную ўнутраную цэльнасьць. І калі грэкамоўных усходніх Айцоў царквы прыцягвалі абстрактныя праблемы тэалёгіі й анталёгіі, дык заходнія лацінамоўныя Айцы ў выніку традыцыйнай аддаленасьці ад філязофскіх цэнтраў Грэцыі й Малой Азіі, а таксама пад уплывам парадыгмаў рымскае культуры зьвярталі сваю цікавасьць пераважна да антрапалягічнай і сацыяльнай праблематыкі, г.зн. да хрысьціянскага індывідуума.

Нягледзячы на традыцыйную павагу Праваслаўнае Царквы да аўтарытэту Аўгустына як Настаўніка, па ўсходнім хрысьціянстве ён — блажэнны (тое, што на царкоўнаславянску "блаженный"), а не сьвяты, бо неартадаксальны паводле ўсходніх канонаў. Для Каталіцкага Касьцёлу Аўрэлі Аўгустын — Sanctus Augustinus.

* eremita — па-старагрэцку пустэльнік

** "Хто ня ведае, што ўсе ўвогуле афрыканцы (паўночна-афрыканцы, рымскія грамадзяне. — **А.Д.**) бессаромныя, акрамя тых, хто зьвярнуўся да Бога". — Сальвін. Пра Валадарства Божае, 7, 16

... Такім чынам Сьв. Аўгустын яшчэ у маладосьці разважаў над уласнаю духоўнаю незалежнасьцю — "Мы, кола сяброў, даўно ўжо складалі пляны свабоднага жыцьця ў далечыні ад натоўпу" (Сповядзь Кн.1. XIV). Паступова гэтая ідэя зрэалізавалася ў адным з магчымых варыянтаў — заснаваньні кляштару. Імкненьне адасобіцца ад сацыяльнага жыцьця і паўплывала на паходжаньне назову — эрміты. Цяжка казаць пра канкрэтную рэгулу, складзеную Сьв. Аўгустынам, на якую спасылаюцца законьнікі-аўгустыны, што праз 2000 гадоў лічаць сябе спадкаемцамі гэтай рэгулы.

Дакладна вядома, што Сьв. Аўгустын патрабаваў ад клірыкаў манаскага жыцьця і поўнай адмовы ад уласнасьці. Тут бачацца вытокі практыкі ўсіх жабрацкіх ордэнаў. Выгнаныя з Паўночнай Афрыкі барбарамі прыхільнікі Сьв. Аўгустына*** перасяліліся ў Італію, Гішпанію, Галію й перанесьлі туды звыклыя ім прынцыпы жыцьця. Але ператварэньне ў клясычны ордэн у аўгустынаў зацягнулася а папы рымскія аддавалі перавагу арганізацыям дамініканаў, францішканаў, што былі заснаваныя ў XIII ст., прызнаючы аўгустынаў як за пазьней створаны закон. Уласна Ордэн аўгустынаў быў статуяваны ў 1256 г — усе суполкі эрмітаў злучаныя ў адну арганізацыю, зацьверджаную папам Аляксандрам IV За вопратку аўгустынаў была прызнаная наступная: чорная рыза са сьпічастым каптуром, з даўгімі й шырокімі рукавамі, чорны пас — па-за кляштарам; у кляштары мніхі маглі насіць белую вопратку; патрабавалася нашэньне закрыжаванага кія

На капітулах у Рыме ў 1578 і 1580 гг аўгустыны канчаткова зацьвярджаюць сваю структуру: кіруе ордэнам генэрал, якога прызначае капітула; у кляштары вышэйшымі асобамі зьяўляюцца прыёр, правінцыял з двума або чатырма дэфінітарамі, адзін ці два візытатары. Пій V залічвае аўгустынаў да жабрацкіх законаў але рэгула закону не была вельмі суворая.

Арыентуючыся на самакаштоўнасьць чалавека, аўгустыны сталі вельмі здатнымі настаўнікамі, займаючыся публічным выхаваньнем моладзі; мелі славутыя лацінскія школы

Геаграфія аўгустынаў на Беларусі была досыць простая, але й своеасаблівай — іхнія кляштары выцягнуліся ў вузкі пас уздоўж заходняй мяжы нашага краю Гэта былі наступныя кляштары:

1 ***Берасьце.*** Сюды аўгустынаў запрасіў Вітаўт, іхні кляштар стаў першым каталіцкім кляштарам у горадзе. Існуюць разыходжаньні пры вызначэньні даты заснаваньня — 1380 ці 1410 гг. Пасьля "Патопу" адбудаваны мураваны касьцёл (1672 г.). Пры кляштары мелася студыя зь бібліятэкаю, дзе навучалі філязофіі й тэалёгіі. Архітэктура берасьцейскіх аўгустынаў цікавая для нас тым, што ўвасабляе сабою каноны ордэну: базыліка са спрошчаным фасадам, з адною вежаю (а не дзьвюма, як гэта любілі на Беларусі, напрыклад, францішканы ці бэрнардыны) — невялічкая вежачка ўзвышалася над сьпічом даха. Усе збольшага ведаюць, што расейцы набудавалі Берасьцейскую фартэцыю на руінах старога гораду. Дакладней, з гораду зрабілі руіну, каб пабудаваць фартэцыю

*** Сам Сьвяты Аўгустын памёр у горадзе Гіпоне (біскупам якога ён зьяўляўся) падчас аблогі места вандаламі.

(мусім, праўда, адзначыць асобую нелюбоў да радзімы вуніі). Таму яшчэ больш нечаканым для наведнікаў крэпасьці будзе даведацца, што касьцёл гэты захаваўся. У пачатку 70-х гг XIX ст. яго перарабілі пад гарнізонную царкву, у 1920-х гадох ужо палякі рэканструявалі пад гарнізонны касьцёл. Абпалены Другой сусьветнай вайною будынак ня быў разабраны, а ў 1972 г. яго "закансэрвавалі" і ўключылі ў мэмарыяльны ансамбль "Брэсцкая крэпасьць-герой", выдаючы за адзін з крапасных казэматаў. 22 чэрвеня 1991 г. у ім упершыню за доўгія гады было праведзена набажэнства. Гэтым разам у ім знайшлося месца і каталіком і праваслаўным

2 ***Горадня*** Фундаваны вялікім князем Аляксандрам у канцы XV — пачатку XVI стст. Таксама ў XIX ст. касьцёл перабудаваны пад праваслаўную царкву. Да нас не дайшоў — гэта ўжо сьлед савецкага часу. Магчыма таму зьвестак пра гарадзенскі касьцёл аўгустынаў зусім няшмат.

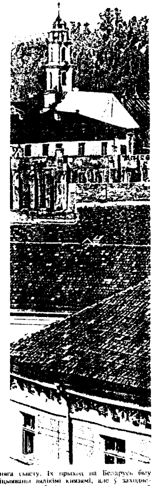
3 ***Кодань*** (цяпер тэрыторыя Польшчы) Мястэчка слыннае у гісторыі беларускай архітэктуры дзякуючы абарончай царкве XVI ст. Кляштар аўгустынаў фундаваў у 1646 г Крыштап Тышкевіч.

4 ***Вільня.*** Пра кляштар у сталіцы варта распавесьці з следзтвача афіцыйнага працэсу фундацыі. Пералік дзеяў можа падацца бюракратычным, але ж дае выдатнае ўяўленьне аб працэдуры заснаваньня кляштару ўвогуле.

У 1671 г. генэрал ордэна аўгустынаў кс. Дамінік Вальвасары выдае дазвол на фундацыю кляштару ў Вільні. У 1673 г. правінцыял ордэну кс. Мікалай Дабрацельскі дасылае сюды кс Фульгэнто Дрыяцгага, а наступны правінцыял кс. Амадэй Мальчынскі даручае яму застацца ў Вільні й ажыцьцявіць фундацыю. Віленскі біскуп Мікалай Пац пацьвярджае гэты загад і пэўны час утрымлівае за конт ахвяраваньняў насланьніка аўгустынаў Досыць хутка аўгустыны выбудоўваюць капліцу ў імя Божага Пераўтварэньня. У 1678 г. кароль Ян III Сабескі зацьвярджае наданьне пляцу пад кляштар. У 1679 г. адміністратар дыяцэзіі кс. Андрэй Асоўскі дае дазвол на адпраўленьне імшы ў адбудаванай капліцы У 1862 г. прызначаная біскупам Пацам камісія засьведчвае, што падараванага пляцу хапае на будаўніцтва касьцёла й кляштара на 12 законьнікаў, а фундацыі (менавіта пляц — ад караля Яна III, 8 000 злотых — ад Крыштапа Лэттана і 2 000 злотых — ад біскупа смаленскага Аляксандра Котвіча, а таксама — ад Казімера Чыжа і Габрыэля Рудоміна) дастаткова на ўтрыманьне дванаццаці мніхаў. Толькі з гэтага моманту пачынаецца будаўніцтва. Агульная схема: 7 загадаў і дазволаў, 11 асноўных фундацыяў

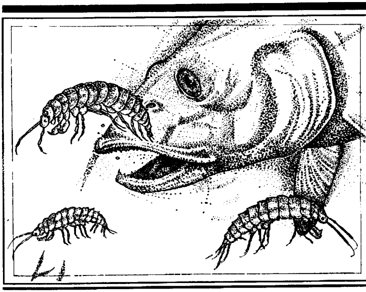
Пажар 1740 г. зьнішчыў касьцёл Праз 6 гадоў адбудоўваецца мураваны пад назваю Суцяшэньня Божае Маці.

Будынак аднавежавага касьцёлу *(на здымку)* захаваўся. У міжваенны час там знаходзілася грэка-каталіцкая царква Сьв. Андрэя.

Такім чынам аўгустыны знаходзілі сябе у рэгіёнах з разьвітай рыма-каталіцкай традыцыяй. Яны не былі найлепшымі місыянэрамі дзеля папшырэньня каталіцкае веры, але бачылі свой абавязак у засяроджанай працы з канкрэтным чалавекам — іх цікавіў канкрэтны каталік, а не чалавек зь іншага, ня іхняга сьвету. Іх прыход на Беларусь быў ініцыяваны вялікімі князямі, але ў заходнебеларускіх урбаністычных цэнтрах яны й засталіся, так і не пашырыўшыся на ўсход.

На працягу сваёй гісторыі аўгустыны ўтварылі некалькі структурных адзінак у межах ордэну. Напачатку (XVI ст.) вельмі выразны быў тэрытарыяльны прынцып: аўгустыны-гішпанцы, аўгустыны-італійцы, аўгустыны-французы (яны не былі б францу замі, калі б не дазволілі сабе насіць бароды — ведама ахайныя). У Новым часе аўгустыны самым актыўным чынам спрычыніліся да ўтварэньня кангрэгацый — рэлігійных арганізацый, якія аб'ядноўвалі сьвятарства й сьвецкіх людзей. Досьвед аўгустынаў спрыяў іхняму дыялёгу са сьветам. Сёньня найбольш ведамыя кангрэгацыі аўгустынаў — канонікаў Латэранскіх, Узьнясеньня (з 1845 г.)... Усяго цяпер налічваецца каля 10 тысяч аўгустынаў

Бакаплаў Паласа

«Вось сымбаль твой, забыты краю родны!»

Недалёка ад Новае Зэляндыі ў акіяне ляжыць выспа Лёрд-Хаў. Яна вядомая збольшага тым, што тут жыве рэдкі від рознаногіх ракападобных — бакаплаў. Бакаплаў зь Лёрд-Хаў — рэлікт антарктычнага паледзяненьня, калі Новая Зэляндыя й мора вакол яе былі скаваныя льдом. Калі лёд сышоў, бакаплавы апынуліся ў ледавіковых азёрах зь нішчымнай флёрай і фаўнай, дзе спажываю для іх сталі рэдкія арганічныя рэшткі.

Такі самы ўнікальны рэлікт ледавіковай марской фаўны чацьвярцічнага пэрыяду на Беларусі — бакаплаў Паласа. Гэтая драбнюткая ракападобная йстота належыць да сямейства гамарыдаў атраду бакаплаваў. Яконае цельца даўжынёю 3 см моцна сьціснутае з бакоў і складаецца з 18-ці сэгмэнтаў. Два пярэднія сэгмэнты маюць адмысловыя канечнасьці з хапальнымі кручочкамі, тры заднія — парныя скакальныя лапкі. На галаве — доўгія нарасткі-антэны. Колер бакаплаваў — ад празрыстага да памаранчовага.

Як і належыць арктычнаму рэлікту, бакаплаў найлепей памнажаецца ў восеньска-зімовы пэрыяд. У гэты час у самак на грудзях утвараецца адмысловая камэрка, дзе трымаюцца яйкі, зь якіх выводзяцца маленькія бакаплавы, якія паводле будовы цела адразу не адрозьніваюцца ад дарослых бакаплаваў.

Жыве бакаплаў найчасьцей на вялікай глыбіні, зрэдку трапляючы да берагу. Сілкуецца як і ягоны сваяк зь Лёрд-Хаў, арганікай трупамі розных істотаў. Але бакаплавы карысныя ня толькі як санітары. Яны — найкаштоўнейшы корм для рэдкіх рыбаў, такіх высакародных, як стронга. На жаль, колькасьць бакаплаваў няўхільна скарачаецца праз забруджваньне азёраў і яны ўжо ўнесеныя ў Чырвоную кнігу. Але яшчэ сёньня бакаплаў сустракаецца ў Дрысьвятах, Струсьце, Волагах ды інш. Ці не таму смачная выходзіць юшка на вадзе з гэтых азёраў?

HS

Аднаўленьне беларускай гімназіі ў Вільні

у 1993 — 1994 навучальным годзе

14 лютага 1993 году ў Вільні адбыўся ўстаноўчы сход Таварыства Беларускай Школы. Як вядома, такая грамадзкая арганізацыя йснавала ў Вільні ў міжваенны час.

Галоўнаю мэтаю аднаўленае ТБШ ставіць адраджэньне Віленскай Беларускай Гімназіі й стварэньне сыстэмы беларускай адукацыі ў Вільні й на Віленшчыне.

У гэтай справе аднаўленае ТБШ абапіраецца на багатыя традыцыі беларускаи гімназіі, якая працавала ў Вільні даўней.

Старшынёй ТБШ абраная загадчыца Катэдры Беларусістыкі Віленскага Пэд. Унівэрсытэту Лілея ПЛЫГАЎКА. Намесьнікам старшыні — настаўніца пакуль адзінае ў Вільні беларускае клясы Галіна СІВАЛАВА, скарбнікам ТБШ — Тамара КАДАЧ.

Віленскай Беларускай Гімназіі патрэбная матэрыяльная дапамога. Вашыя ахвяраваньні дасылайце, калі ласка, на адрас

Кадач Тамара
Станявічуса 40 12
2039 Вільня
Летува

Будынак беларускаи гімназіі ў Базыльянскіх Мурох у Вільні *Здымак Алеся Крыштановіча*

Дзяржаўная
БЕЛАРУСКАЯ ГІМНАЗІЯ
ў Вільні

запрашае усіх ахвотных атрымаць паўнавартасную сярэднюю адукацыю

⊗ выкладаньне па-беларуску и па-летувіску

⊗ паглыбленае вывучэньне расейскаи польскай ды іншых замежных моваў

⊗ эстэтычнае выхаваньне и практычны досьвед народных рамёстваў

⊗ інтэрнат пяцідзёнка

⊗ льготныя умовы для паступленьня ў вышэйшыя школы Беларусі

Пачатак навучаньня 1 верасьня

Зьвяртайцеся, калі ласка, на Катэдру Беларусістыкі Віленскага Пэд. Унівэрсытэту: вул. Студэнту, 39. Тэл. 35-58-01.

Што здарылася?

* * *

Міністэрства інфармацыі РБ працягвае свой курс на адлучэньне ад інфармацыі беларусаў, якія жывуць на прылеглых да Рэспублікі тэрыторыях. Яшчэ летась па віне гэтага міністэрства беларусы Віленшчыны страцілі магчымасьць выпісваць беларускія газэты (акрамя «Зьвязды»). А сёлета ад пачатку году у кіёсках Вільні не зьявілася ніводнага беларускага выданьня, якія раней паступалі сюды рэгулярна. Прычына ў тым, што міністэрства інфармацыі РБ не парупілася заключыць патрэбныя дамовы зь летувіскім бокам

* * *

У Летуве павышаныя тарыфы міжнароднай тэлефоннай сувязі. Але гэта не датычыць сувязі з краінамі СНГ. Хвіліна размовы Вільні зь Менскам па ранейшаму каштуе 16 талёнаў. А хвіліна размовы Менска зь Вільняй — 70 рублёў. Зразумела, што такая неадпаведнасьць яшчэ больш адлучае беларусаў Віленшчыны адлучае ад РБ

* * *

31 студзеня ў Вільні прайшоў справаздачна-выбарчы сход Т-ва Беларускай Культуры. Гэта першы сход пасьля ўстаноўчага зьезду Т-ва ў 1989 г. На сходзе абраная новая Рада ТБК. Старшынёй зноў стаў Хвядар Нюнька.

* * *

Дзясяткі прадпрыемстваў ці ўстановаў Летувы пакараныя за парушэньни закону аб дзяржаўнай летувіскай мове. Гэта толькі Клайпэдзкая пракуратура ўзбудзіла 13 такіх адміністратыўных спраў. Напрыклад, — супраць валютнае крамы, дзе ўсе надпісы зробленыя па-ангельску, супраць Клайпэдзкага порту, дзе ўсё справаводзтва вядзецца па-расейску... Парушальнікі заплоцяць штрафы.

* * *

У сярэдзіне студзеня ў Капэнгагене адбыўся сэмінар, прысьвечаны праблемам грамадзянства й моўных правоў у новастворанных незалежных дзяржавах Эўропы. У сэмінары ўдзельнічалі эксперты й палітыкі са скандынаўскіх балтыйскіх краін, са Славеніі Харватыі й Сэрбіі. Адкрываючы сэмінар, лідэр Дацкага Хэльсінскага Камітэту Эрык Сьёбі падкрэсьліў, што дзяржавы, якія паўсталі на месцы СССР Югаславіі, будуць раўніва адстойваць сваю нацыянальную тоеснасьць. I гэтая тэндэнцыя была б нічога, калі б нацыяналісты ўлічвалі памкненьні іншых, асабліва меншасьцяў. Але, на жаль, гэта ня так. Таму сёньняшні дэвіз мусіць гучаць так: «Нацыяналісты ўсіх краін, яднайцеся!» Рэалізацыя гэтага лёзунгу выключыла б усе канфлікты на нацыянальнай глебе, — сказаў Э Сьёбі

* * *

19 лютага ў Вільні пасьля цяжкае хваробы ў антакальскім шпіталі памёр праф. Чэслаў Кудаба (нар. 24 ліпеня 1934 году ў в. Кабыльнік на-над Нарачу), доктар геаграфічных навукаў дэпутат Вярхоўнага Савету Летувы, сыгнатар акту адраджэньня дзяржавы. Гэты сын сумежжа нашых краін, будучы старшынёй Летувіскага Фонду Культуры, спрыяў стварэньню беларускіх суполак, напісаў шмат працаў па геаграфіі, экалёгіі й краязнаўству Віленшчыны, якія выдаваліся й па-беларуску («Ля вытокаў крыніцы»). Да апошніх хвілінаў Ч Кудаба вяртаўся да роднае мовы, гаварыў па-беларуску, гартаў апошні нумар «Нашае Нівы» сталым чытачом якое быў.

В Б

Што пішуць?

Пра «Нашу Ніву»

Сакрат Яновіч з Беластоку

Баюся вось чаго. ці выжыве Ваша «Наша Ніва»?.. Газэту лёгка закласьці, цяжка запэўніць ёй доўгавечча. Колькі эфэмэрылаў на беластоцкім падворку я ўжо пабачыў на сваім вяку! Забівалі іх ідэялізм усярыманьне жаданага за сапраўднае. «Ніва» ў Беластоку даўно ўжо аддала б душу Богу, калі б ня спонсарства польскага Міністэрства Культуры.

Міністар Я К Вайтовіч зь Менску

Паважаны спадар рэдактар!

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь добра разумее важкасьць існаваньня такога выданьня, як газэта «Наша Ніва», для беларускага культурнага асяродзьдзя... Аднак... зь вялікім жалем павядамляем, што... міністэрства ня мае магчымасьці аказаць фінансавую дапамогу рэдакцыі газэты «Наша Ніва»

Пра «адрэзаных» суродзічаў

Ян Чыквін зь Бельску

Мы тут на Беласточчыне, пры «адкрытай» мяжы зусім аказаліся адрэзанымі ад маці-Беларусі. Часопісы некаторыя ёсьць у рэдакцыі «Нівы». Але не заўсёды яны ўкамплектаваны, да таго ж трэба пазычаць-аддаваць не заўсёды і ёсьць тое, чаго трэба — бо іншы ўжо ўзяў дамоў і потым аддае зацімуляна... Даўных пару месяцаў таму як старшыня Беларускага літаратурнага аб'яднаньня «Белавежа» я размаўляў на гэтую тэму з праўленьнем СПБ у Менску. Прасіў, каб неяк паклапаціліся забясьпечваць нас навінамі беларускай культуры (кнігі, часопісы); можа каб падумалі пра стварэньне ў Беластоку беларускай кнігарні, можа чытальні-бібліятэкі. Не адмаўляючы хлопцы-гаспадары нешта *невнятно обещали*... Мы тут, на Беласточчыне, арганічна належым да беларускага этнасу. І маральны ды й законны імпэратыў Бацькаўшчыны наказвае клапаціцца «адрэзанымі» суродзічамі

Пра Новую Культурную Сытуацыю

Міхал Куптэль з Сопату Польшча

Нашу Ніву купіў я ў беларускіх скаўтаў у Гомлі. Прадавалі ў нядзелю, у парку, пры нагодзе юбілею горада... Новыя ўмовы, культура пакуль што старая савецкая, як галоўная вуліца Гомля — Савецкая, пачаткам (або канцом?) якой ёсьць «плошчадзь» Леніна... Думаю, што культура — гэта праца. Беларуская культура, як праца, мае прамежак небыцьця... У Польшчы некалькі дзесяткаў гадоў існавала (існуе?) Беларускае Грамадзка-Культурнае Таварыства. Фактычна БГКТ было толькі «спадарожнікам» культуры, ня сталася грамадзкай зьявай само па сабе... У маёй вёсцы БГКТ не зайснавала, а такіх як мая вёска на Гайнаўшчыне й Бельшчыне ў Польшчы многа. Чагосьці бракавала і бракуе беларускай культуры на Беласточчыне. Вядома чаго — яна была зьявай інстытуцыйнай. Думаю, падобная сытуацыя і ў Рэспубліцы Беларусі... «Беларуская культура ня стане грамадзкай зьявай ад таго толькі, што ўсе школы й дзяржаўныя інстытуты будуць пераведзеныя на беларускую мову», — піша «НН». Вядома, ня стане. Але, як кажуць, усіх дзяўчат не перакахаеш, ды старацца трэба.

Пра «Фізыку цела...»

Раіса Жук Грышкевіч з Бэры Канада

Прагледзела газэту. Кінулася у вочы «Фізыка цела..» пытаньне эротыкі й падумала сабе: тады як у Беларусі зьнішчаюць помнікі Янкі Купалы, калі на апакоўны, у якой прыйшла газэта, ня: Вільня, Беларусь... а нешта балюча чужое, калі ў Вільні над нашай Пагоняй чужое імя... «Наша Ніва» прысьвячае ня шпальты, а цэлую бачыну на пытаньне эротыкі!

I чамусьці у вачох, як жывы, паўстаў вобраз Музэю Івана Луцкевіча... сівы, сярэдняга ўзросту, паважаны, у кажным цалю «джэнтэльмэн» (Антон Луцкевіч) паказвае нам беларускім студэнтам старыя ёмістыя кнігі... Статут Вялікага Княства Літоўскага... Літоўская Мэтрыка..., і наракае, што ў музэі замала месца на усё музэйнае бясцэннае багацьце, каб усё як належыцца й паказаць і перахаваць... а ў другой залі беларуская студэнтка Валя Жукоўская паясьняе наведнікам экспанаты — розных гатункаў зброі, якой нашыя слаўныя продкі баранілі свой край перад наезднікамі..., а ў іншым пакоі іншыя экспанаты.. На манэкіне апранутыя беларускі народны строй, які даравала музэю беларуская студэнтка зь вёскі Шані, што на Палесьсі — у Пружаншчыне, а звонку музэю на залітым сонцам панадворку славутых Базыльянскіх муроў, у якіх аж кіпела беларускае жыцьцё, маса беларускіх студэнтаў сяброў Беларускага Студэнцкага Саюзу у Вільні, што на Завальнай..., сяброўкай якога мела гонар і шчасьце быць і я..

Прачнуўшыся з задуменьня, вярнулася да закранутага вышэй пытаньня. Як доўга існуе чалавецтва, так доўга будзе існаваць і эротыка. І «Нашай Ніве», прадаўжальніцы гістарычнай «НАШАЙ НІВЫ», займацца гэтым пытаньнем цяпер, гэта тое самае, што гаспадару, якога хата гарыць, замест тушыць пажар, ісьці на рыбалку, або гаспадыні ў такі час вымаць люстэрка й папраўляць шмінку.. Зянон Пазьняк мае поўную рацыю — гэта непатрэбшчына, у гэтым месцы и у гэтым часе, яна неяк не пасуе.

Пра Літву і Летуву

Валдас Банайціс зь Вільні

Розьніца паміж «Летувай» і «Літвой» зразумелая й прымальная. Адно трэба ўдакладніць — гэта месца націску, які ў нашай мове у большасьці склонаў падае на першы склад (у латыскай — заўсёды на першы). У запазычаных словах беларусы заўсёды захоўвалі (дзякуй ім за гэта) гэтую адметнасьць суседзкага вымаўленьня. Таму пажадана, каб і гэтая назва — «Летува» — вымаўлялася з націскам на першым складзе. Дый розьніца паміж «Летувай» і «Літвой» у такім выпадку будзе больш яскравая... «Летувіс» — гэта мэханічны перанос чужой граматычнай формы, якую й пісаць так няможна (паводле правілаў — «лятувіс»). Беларуская мова, асымілюючы нейкую балтскую назву, заўсёды выдзяляла корань — бо гэтая асыміляцыя рабілася супольна, посьбітамі абедзьвюх моваў, якія валодалі й карысталіся абедзьвюма мовамі, паміж якімі не было мяжы — бо яны ўжываліся у адной вёсцы, у адной сям'і. Наватвор «летувіс» ствараўся далёка ад глебы без сутычнасьці зь непасрэднай моўнай практыкай толькі як этыкетка, але не для штодзённага пабытовага ўжытку. Таму гэты нежыцьцяздольны штучны трансплянтат ня можа натуральна прыжыцца, ня здольны даваць вытворныя паняцьці, як напрыклад, жаночы род, нармальную афіксацыю. Тое, што прапануе С.Шупа ў «НН» — аналёгія са словамі «часопіс» ды «Туніс» — неадэкватнае. Бо ад «часопіса» можна стварыць толькі «часопісны», але не «часопіскі», а «туніскі» — ужо іншы націск, а каб жанчыну назваць «летувіскай»... Вацлаў Ластоўскі й Янка Станкевіч напэўна у трунах перакуліліся б Чаму ня ўзяць бліжэйшую аналёгію — «Летува» як «Тува», тады паводле «тувінца» й «тувінкі» можна стварыць больш адпаведныя й мілагучныя назвы «летувінец» і «летувінка». Але слова за вамі. Мова ваша мае багаты словатворчы арсэнал, вам выбіраць як суфіксаваць корань *Летув–*: –ец, –інец, –іч –анін, –анец, –ак –ук...

Heapacyfika Lietuvy*

Ričardas Gaučinas

Historyja i heahrafija skłalisia tak, što naša dziaržava apynułasia ŭ viečnym supraćstajanni vialikich narodaŭ, siarod masyŭnych blokaŭ cyvilizacyji Staroha Svietu. U apošnija dva dziesiacihodździ Lietuva była vyšturchnutaja ŭ bieskampramisnyja supiernictvy Ŭschodu Zachadu i stała davoli važnym placdarmam u vialikadziaržaŭnych planach heastratehaŭ. Navat i ciapier, budučy niezaležnaju i pryznanaju, Lietuva nie zastaniecca na peryferyji Eŭrapiejskaha palityčnaha teatru. Nianledziačy na palityčnyja źmieny ŭsiaredzinie našych vialikich susiedziaŭ, pamiž jimi adbyvajecca kankurencyja za sfery ŭpłyvu. Uzhadajem razvažanni sybnataraŭ SNG pra pažadanaje dałučeńnie da sadružnaści slavianskich Polščy i Bałharyji; prahu Rasieji achoŭvać mieży čužych dziaržavaŭ jaje stratehičnyja bazy u krajinach Bałtyji, parašutystaŭ u Małdovie i Hruzii, prykrytuju pravasłaŭjem niejtralnuju pazycyju da Serbii, jakaja ŭdzielničała ŭ hramadzianskaj vajnie; cichuju, ale viel'mi efektyŭnuju ekanamičnaju ekspansiju Niamieččyny u svaje bylyja zienili; dvuchsensoŭnyja manieŭry Polščy u «pytańni» Vilni i Karaleŭca i h.d. Asablivy niebiaśpiečnymi byli b krajnija zruchi nacyjanalnaha revanšyzmu ŭ Rasieji, Polščy i Niamieččynie.

Składvajecca takaja sytuacyja, što luboje pierahrupavańnie palityčnych siłaŭ ciapier budzie nam kaštavać tak ciažka dasiahnutaje niezaležnaści. Pa-druhoje, padčas niebiaśpieki mahčymaje biezahladnaje dałučeńnie Lietuvy da adnaho ci druhoha bloku, jaki pabiŭ by i biaz hetaha viel'mi ŭžo krochkuju raŭnavahu siłaŭ Uschodu i Zachadu ŭ našym rehijonie, jakaja jošć bolš spadkajemnaj, čym realnaj i daŭhaviečnaj. Tamu Lietuvie žyćciova nieabchodna ŭsiebakova zaachvočvać i padtrymlivać mirnyja pracesy na ŭschodzie Eŭropy dy aktyŭna ŭ jich udzielničać. Mir u hetym rehijonie — umova zachavańnia našaj nacyji i dziaržavy. Z hetaje pryčyny heapacyfika — sukupnaść mižnarodnych miratvorčych dziejańniaŭ — pavinna stać adnym z asnoŭnych čyńnikaŭ zamiežnaj palityki Lietuvy.

Heapacyfika — pasyŭnaja zamiežnaja palityka, jakaja hruntujecca na pryncypie nieŭmiašańnia dy abmiažoŭvajecca naziranniem chodu mižnarodnych adnosinaŭ. Heta aktyŭnaja i nakiravanaja dziejnaść, padtrymka miru i stabilnaści praz mižnarodnyja terytaryjalnyja struktury. Heta miratvorčaść suverennych narodaŭ na asnovie dobraachvotnaj zhody.

U maštabie rehijonu aproč tradycyjnaha vybaru (Uschod abo Zachad) ciapier u Lietuvy jošć vydatnaja mahčymaść akazacca u novaj mižnarodnaj zhodzie — paŭnočna-paŭdniovaj vosi, u paślaakupacyjnaj častcy, jakaja farmujecca na miescy byłoha SSSR ad Estonii da Ukrajiny.

Badaj, try haloŭnyja pryčyny zmušajuć Lietuvu brać na siabie inicyjatyvu i aktyŭna farmavać voś, što złučaje Čornaje i Bałtyjskaje mory — Pantabalt. Pieršaja: sajuz (palityčny blok) Bałtyjskich krajinaŭ, Biełarusi i Ukrajiny ŭmacavaŭ by novyja dziaržavy, uzmacniŭ jich adpornaść da mahčymych ekspansijaŭ. A jich mahčymaść nielha adkidać užo tamu, što revalucyji vialikich narodaŭ, pahrazajučy ŭ svajich idejnych i praktyčnych bludnych šlachoch, niaredka ŭsiu złość za revalucyjny raspad vylivajuć na hetak zvanyja nacyjanalnyja ŭskrajiny abo na słabiejšych susiedziaŭ.

Druhaja pryčyna — Lietuva musić abjektyŭna aceńvać patencyjalnuju pahrozu nia tolki z Uschodu. Uvažlivy pozirk zaŭvažyć symptomy adradžeńnia revanšyzmu i vialikadziaržaŭnictva ŭ Polščy i Niamieččynie. Ci možam my ściaardžać, što ŭ peŭnaj sytuacyji hetyja siły nia buduć pieravažnymi?

Treci faktar jaki abumoŭlivaje farmavańnie novaha palityčnaha ŭtvareńnia — zacikaŭlenaść Eŭropy u prykryćci ad usio jašče davoli antesyŭnaj Rasieji. Možna havaryć pra značeńnie novaje struktury jak sanitarnaha kardonu, jaki źmianšaje patencyjał napružanaści.

Niama sumnievu, što pryznačeńnie Pantabałtu traktujecca tolki jak miratvorčaje. Jakija ž rysy mahčymaha abjadnańnia nacyj?

Usie jany adradzili dziaržaŭnaść u suviazi z nacyjanalnym adradžeńniem. Asablivaje značeńnie mieła b toje, kab usie krajiny kaalicyji mieli patencyjalnaha praciŭnika na Uschodzie i bolšaść — ahulnuju kryničnu niebiaśpieki na Zachadzie (Polšča). U vypadku niespryjalnych vonkavych palityčnych abstavinaŭ, udzielniki bloku (Lietuva, Biełaruś, Ukrajina) adčuli b ahulnuju niebiaśpieku. Estoniju, Latviju, Lietuvu, Biełaruś i Ukrajinu jadnajuć i jinšyja ahulnyja prablemy: postsacyjalistyčnaja ekanomika, davoli niebiaśpiečnyja nutranyja nacyjanalnyja pytańni, vonkavyja terytaryjalnyja pretenzii. Maje značeńnie i histaryčnaja ahulnaść, asabliva na terytoryji byłoha VKL.

Spryjalnym faktaram dla ŭtvareńnia heapacyfičnaj struktury ličycca toje, što ŭ kaalicyju ŭvajšła b adna z patencyjalna mahutniejšych dziaržavaŭ Eŭropy — Ukrajina.

Ale u bloku jošć i słabyja źviony. Najbolšaja prablema ŭ tym, što siarednije źviano — Biełaruś, jakoj nie chapaje jasnaha palityčnaha dy heastratehičnaha samavyznačeńnia. Na novaj mapie Eŭropy hety kraj zastajecca adzinym kalidoram Rasieji u postsacyjalistyčny słavianski eŭrapiejski Zachad. Biełaruś zjaŭlajecca pravadnikom palityki Rasieji, heapalityčnaj inicyjatyvy vialikaj dziaržavy ŭ siaredzinie Eŭropy i na blizkim Zachadzie. Ad hramadzka palityčnaha raźvićcia Biełarusi u mnohim zaležać harantyji stabilnaści u vializnym rehijonie. Na žal pakul što Biełaruś znachodzicca pad niespryjalnym dla nas upłyvam Rasieji.

Jinšaja prablema — kanfliktnaść udzielnikaŭ patencyjalnaha bloku pamiž saboj, jakaja, miž jinšym, što asabliva drenna, — znoŭ ža najbolš źviazvajecca z niedastatkova akreślenaj terytaryjalnaj pazycyjaj Biełarusi. Akramia usiaho, nehatyŭna mohuć adhuknucca i rožnica ekanamičnych patencyjałaŭ, i dyspraporcyji nacyjanalnaha składu.

Vidavočna, što tyja siły, jakim zjaŭleńnie novaj mižnarodnaj struktury niepažadanaje, prabujuć i buduć sprabavać skarystoŭvać hetyja słabyja miescy: uvieś čas padkreślivajecca asablivaja rola Biełarusi ŭ SNG, Miensk byŭ pryznačany «stalicaju», uvieś čas havorycca pra nia vykazanyja na dziaržaŭnym uzroŭni terytaryjalnyja pretenzii Biełarusi da susiedziaŭ (ad Vilni da Žytomiru), nie zabyvajučy nahadać pra «ciahu» ŭschodnich ziemlaŭ Biełarusi da Rasieji...

Takija byli b haloŭnyja rysy mahčymaha novaha miždziaržaŭnaha ŭtvareńnia — Pantabałtu — jaho heastratehičnaj rasi, heapalityčnaj struktury.

Pra mahčymaje stvarmavańnie padobnaha bloku časam razvazajuć i daradcy palityki Zachadu (napr., F.Thom). Ale jany prapanujuć zusim nierealnuju strukturu novaha stabilizacyjnaha dy neŭtralizacyjnaha ŭtvareńnia ŭ centry Eŭropy — sajuz Lietuvy, Biełarusi, Ukrajiny i Polščy(!). Ale toje, što pažadana Zachadu, ci pryjmalnaje nam.

«Šiaurės Atėnai».
Pierakład Krystyny Bałachovič.

* Panaccie heapacyfiki zjaviłasia i satakavyja hady hetaha stahodździa jak supraćvaha tahačasnaj heapalitycy, jakaja svajo ahresiŭnaj pašyreńnie abjavila «navukova» abhruntavanym.

ЛІБЭРАЛІЗМ І СУВЭРЭНІТЭТ

Працяг. Пач. на старонцы 3.

VII

Зь "нацыяналістаў" у Эўропе раньнім начала галасаваць менавіта "сярэдняя кляса" — урадоўцы, фармэры, дробнаўладальнікі, якім паводле клясычнага лібэралізму беспрацоўе не пагражае, якія маюць розныя сацыяльныя гарантыі, ды якія атрымалі шмат выгодаў ад "агульнага рынку", збудаванага на прыярытэце правоў чалавека над правамі народу.

Палітыкі прагледзелі, што на пэўным этапе інтэграцыя, увогуле карысная, па-чынае канкрэтным людзям прыносіць адныя шкоды. Квоты на ўзаемныя пастаўкі, абмежаваньне скупу сельгаспрадукцыі, неверагодная кааапэрацыя й г.д. выгодныя абстрактна — дзяржаве, групе банкаў, дзесятку фірмаў. А канкрэтнаму, жывому французу, немцу альбо датчаніну гэта нявыгадна. Чаму чалавек павінен плаціць высокі падатак дзеля таго, каб фармэр у Бардо атрымаў кампэнсацыю за тое што зьбіраў менш вінаграду, бо няма куды падзець віно? І навошта фармэру кампэнсацыя, якая не пакрывае ўсіх выдаткаў, і чаму ён ня можа нармальна прадаць сваё віно, як прадаваў усё жыцьцё, — пакуль не прывезьлі больш таннае з Аўстраліі?!

«Агульны рынак» зламаў сфармаваны рынак нацыянальны. Калі ёсьць канкурэнцыя, гэта добра. Але калі канкурэнцыя творыцца штучна, дзеля інтарэсаў замежных банкаў ці кампаній ды пры наплявальніцтве на ўласных вытворцаў, ці добра гэта? Натуральна — як каму. Танны тавар можна купіць толькі прадаўцы свой. Калі французы не пасьпяваюць, скажам, за галяндцамі й прайграюць ім у коштах прадукцыі, то ва ўрада Францыі ёсьць два выйсьці — альбо паставіць мытны бар'ер, альбо скараціць уласную вытворчасьць, а фармэрам заплаціць кампэнсацыю, грошы на якую ўзяць праз падатак з пакупнікоў прадукцыі тых жа фармэраў.

Першае выйсьце — нацыяналізм. Другое — лібэралізм. Кожнаму свой час, і ў кожнага павінна быць мера.

VIII

Здаецца, меру лібэралізм перайшоў. На пэўна, гэта добра, калі ў НАТО голас Нарвэгіі роўны голасу Нямеччыны. Але каб дзесьці ў Баварыі зямельны ўрад ня мог зьмяніць нейкі тарыф без згоды ўсяго «агульнага рынку»?!

Тут мы падыходзім да усе таго ж адвечнага пытаньня: што вышэй? Сувэрэнітэт ці абавязкі перад супольнасьцю? Нацыянальныя інтарэсы ці каштоўнасьці лібэралізму? Правы народу альбо правы чалавека?

Безумоўна, гаспадаром эканомікі прасьцей без мытаў, пры нармалізаваным праве, агульным рынку, адкрытых межах і г.д. Але атрымліваецца парадокс: пры адкрытых межах грэк не вытрымлівае канкурэнцыі зь немцам, а калі нацыянальныя валюты заменіць агульнаэўрапейскім *экю*, то грэк, які цяпер жыве бядней за немца, умоўна кажучы, у чатыры разы будзе жыць горш разоў у дзесяць — і немцу зноў прыйдзецца плаціць на грэка той халерны падатак, інакш грэк у немца нічога ня купіць!

Каму ж гэта выгадна? Хто, як кажуць на гэтым грошы зрабіў? А Бог адзін ведае — можа МАН можа «Філіпс», можа яшчэ нехта... А там зноў укладзеныя сродкі пяцідзесяці банкаў а банкі тыя належаць да пяці тысячаў акцыянэраў, а тыя акцыянэры самі немцы а жывуць у Швэцыі, прычым жонкі іх у Канадзе, а былыя жонкі ў Гішпаніі і г.д. Адным словам, поўны лібэралізм і прыярытэт правоў чалавека над нацыянальнымі межамі й забабонамі. А што рабіць немцу, які выяжджае зь Нямеччыны толькі на тыдзень адначынку бо бэнзакалёнку ня кінеш, а што рабіць грэку, які садзіць нейкія там масьліны і ўвогуле нікуды не выяжджае? І ці маюць яны правы чалавека? І ці гэтыя правы часам не вышэйшыя ці ніжэйшыя за правы іх нацыі але якраз на тым жа ўзроўні?!

IX

Ну и што да гэтага нам?

Нам тое да гэтага, што мы аж ірвемся ў той эўрапейскі лібэралізм, і што ў нас ужо завяліся ўласныя местачковыя лібэралы, якія ведаюць, чые правы маюць прыярытэт, навошта «агульны рынак» і адкрытыя межы. Нашы лібэралы ўважаюць, што нашы нацыяналісты гэтага ня ведаюць, а хочуць залезьці ў самаізаляцыю дзеля сваіх вузканацыянальных эгаістычных інтарэсаў. Нашыя лібэралы імкнуцца на Захад, каб той Захад даў нам новыя тэхналёгіі..

Нядаўні вопыт, напрыклад, Польшчы сьведчыць, што лібэральная эканоміка сапраўды лібэральная, і што ніхто не дае урэдыты, ані тэхналёгіі, калі ня бачыць у тым выгады. Палякам сапраўды на трэць сьпісалі доўг і сапраўды далі стабілізацыйны фонд для нутраной канвэрсаванасьці злотага. Аднак сьледам з Захаду паплылі не тэхналёгіі, а... гатовыя тавары й прадукты. У выніку Польшча мае цяпер 3,5 млн беспрацоўных, а "цьвёрды" выменны курс за тры гады панізіўся ад 9.500 злотых за 1 даляр да 14.500 злотых!

Тэхналягічны адрыў ад Эўропы калясальны. Таму фарсаваньне "адкрыцьця" на Захад пры такім жа адкрыцьці ў бок Расеі зробіць зь Беларусі прахадны двор, ператворыць яе з аднаго прыдатку ў другі.

X

Не падзяляю и захапленьня лібэралізмам у гэтак званай "культурнай сфэры". Пра дэкляраванае "свабоднае мастацтва" ператварылася вельмі хутка ў прадукцыю, па-савецку кажучы, тавараў шырокага спажываньня й працуе на замаўленьне, а замаўленьне масавага рынку нічым ня лепшае за каноны "сацрэалізму". І справа нават ня ў нізкім гусьце "спажыўца", справа горшая. Лібэралізм, разбураючы дзеля сваіх прынцыпаў нацыянальныя карані, на пэўным этапе пазбавіў чалавека асновы. Свабода асобы абярнулася свабодай ад Айчыны, абыякавасьцю да ўсяго апроч посьпеху.

Аказалася, што калі эканоміка альбо правы чалавека сапраўды ў нейкім сэнсе маюць "наднацыянальны" характар то у мастацтве, — а мастацтва ёсьць творчасьць не дзеля заробку — нічога наднацыянальнага ня можа быць. Таму й зьяўляюцца літаратурныя творы, не прывязаныя ні да месца, ні да часу, таму й тлумачаць "супэрсучасныя" мастакі, што у XX ст. сучасны твар альбо пэйзаж нікога не цікавіць. Хто ведае — можа й цікавіць, але як зрабіць пэйзаж нічыйго краю, твар ніякага чалавека? Пад націскам "свабоднага мастацтва" трацяць і не такія культуры як кволая беларуская.

Цікава, што наконт гэтага думаюць нашы райцэнтраўскія "гіпэрмадэрністы", што шукаюць самі сябе й адзін аднога як пасьля чаркі?!

XI

Лібэралізм выпрацаваў за сваю гісторыю свой тып чалавека, даволі эластычны падатлівы да зьменаў, здольны да адаптацыі. Лібэралізм пазьбягаў крайнасьцяў — у гэтым яго сіла.

Крызыс лібэралізму, які наступае на нашых вачох, ёсьць вынік недаацэнкі такога ж неадлучнага права чалавека як права на жыцьцё, свабоду й памкненьне

Год пасьля Маастрыхту

Алесь Кебік

На Беларусі цяпер шмат гавораць пра Эўропу, пра шлях да яе, пра тое што й мы таксама Эўропа, але што нам да Эўропы далёка. Ідэю эўрапейскага адзінства, як нешта рэальнае й для нас, трактуюць толькі інфантыльныя аматары бацькаўшчыны. Зрэшты, інфантылізм іхны зараз зьмяняецца скепсісам, калі гутарка заходзіць пра Маастрыхт, у якім Беларусь удзельнічае адно як тэлевізійны глядач.

Між тым, калі думаеш пра пэрспэктыву і пра рабочы характар Трактату аб Эўрапейскай Уніі, падпісанага ў Маастрыхце 7 лютага 1992 году, міжволі пачынаеш выбудоўваць паралелі, шукаць пункты збліжэньня Эўропы й Беларусі

Леташні рэфэрэндум паказаў, што ў Трактату столькі ж прыхільнікаў, колькі праціўнікаў. Напрыклад, у Даніі зусім малой перавагаю галасоў Трактат быў адхілены, а у Францыі гэткай жа перавагаю прыняты. Прэзыдэнт Эўрапейскай Камісіі Жак Дэлёр самакрытычна прызнаў, што праблемы Супольнасьці не ўдалося данесьці да людзей, што трэба лепей інфармаваць грамадзкасьць. Лепей — ня колькасна, а якасна.

Я згадваю беларускую незалежнасьць і думаю, што праблемы ў нас і ў Маастрыхце пранарцыйна аднолькавыя. Ідэю незалежнасьці таксама не ўдалося данесьці да людзей і таксама трэба лепей інфармаваць грамадзкасьць.

Ідэя Эўрасупольнасьці не здыскрэдытавала сябе на гэтым рэфэрэндуме. Як панфіль — Рымскі трактат трыццацігадовае даўніны, якім быў створаны агульны рынак і які прынес бясспрэчную карысьць краінам-удзельніцам. Хоць некалі таксама сумняваліся, ці будзе карысьць эканамічна слабым краінам, напрыклад, Італіі.

У сёньняшнім сваім выглядзе Трактат, падпісаны ў Маастрыхце, складаецца з трох пакетаў, якія датычаць увядзеньня поўнай свабоды руху людзей, тавараў, паслуг і капіталаў; супольнай замежнай палітыкі, стварэньня грашовае уніі найпазьней да 1 студзеня 1999 году.

Найважнейшыя мэранрыемствы першага пакету (ліквідацыя ўнутраных мытняў і агульныя вонкавыя мытныя тарыфы) рэалізаваныя ўжо даўно й плённа. Другі пакет уключае праблемы палітычнага саюзу, які стварыць найцяжэй. Трэці пакет — самы наватарскі. Прадбачыцца ўсталяваць агульную стабільную валюту, стварыць Эўрапейскую Сыстэму Цэнтральных Банкаў і Эўрапейскі Цэнтральны Банк. Толькі гэтыя банкі будуць мець права на эмісію грошай. Але тут праблема.

Любая інтэграцыя азначае поўнае абмежаваньне сувэрэннасьці дзяржавы. І калі грашовая палітыка — гэта падмуркові элемэнт гаспадаркі сучаснае дзяржавы, то ці перакажаньне яе наднацыянальным органам не пазбавіць дзяржаву магчымасьці самастойна кіраваць гаспадарчымі працэсамі? Нобэлеўскі ляўрэат Maurice Allais сьцьвярджае што ў сучасны момант замена французскага франка на экю — гэта зусім неразумны палітычны акт (*Le Figaro*, 18 траўня 1992).

Вядомая ісьціна кажа, што ў аб'яднаньні заўсёды йснуе нейкая аптымальная колькасьць прадпрыемстваў (а таксама й банкаў), перавышэньне якой прыводзіць да стратаў. Напрыклад, на думку *Le Nouvel Observateur* (17-23 верасьня 1992) у Эўрапейскай Уніі ня будзе супольнай пошты, бо немагчыма кіраваць прадпрыемствам з абаротам 420 млд франкаў, дзе працуе 1 7 млн работнікаў. Але ці нельга тое самае сказаць пра банк, які мае рэгуляваць эмісію і дбаць пра стабілізацыю коштаў на рынку, калі гэты банк ахоплівае 19 краінаў і 380 млн чалавек? Досьвед такога адзінага банку, пидатнага да сучаснае эканомікі, ужо ёсьць у былым СССР

Іікім чынам, у немагчымасьці стварыць абсалютную супольнасьць — другі, пэрспэктыўны момант збліжэньня. Ясная рэч, што для беларускай гаспадаркі Трактат у Маастрыхце можа мець нейкае значэньне ў тым выглядзе, які ён набудзе праз гады, калі выкрышталізуюцца посьледы, і пазыцыі яго ўжо ня будуць мець дыскусійны характар. Але якраз гэтая дыскусійнасьць найбольш спрыяльная для Беларусі сёньня, бо чым больш з'інтэграваная поўная група дзяржаваў, тым больш незайздроснае становішча аўтсайдэраў і тым цяжэйшы іх шлях да статусу ўдзельнікаў групы.

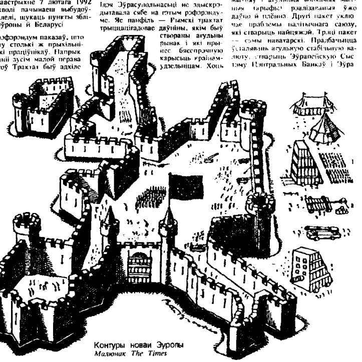
Ці будзе Беларусь карыстацца з магчымасьцяў удзелу ў Агульным Рынку: доступу да рынкаў збыту, да новай тэхнікі, крэдытаў, сучасных мэтадаў арганізацыі працы и маркетынгу і г.д.? Назавем некалькі умоваў, ад якіх залежыць станоўчы адказ на гэтае пытаньне

На-першае, у перамовах трэба дамагацца найбольш карысных умоваў супрацоўніцтва. Суразмоўцы з Супольнасьці павінны разглядаць краіны нашага рэгіёну як партнёраў, а не як патэнцыяльных канкурэнтаў, што часта здараецца сёньня

На-другое, трэба мець і пашыраць думку, што зьмяншэньне эканамічнай прорвы паміж Беларусяй і краінамі Супольнасьці залежыць перадусім ад нашай уласнай чыннасьці ў рэфармаваньні эканомікі, утаймаваньні інфляцыі й перамозе рэгрэсу. Гэта галоўнае, а ня пошук прыхільнасьці тых ці іншых уплывовых краінаў.

На-трэцяе, дбаючы пра супрацоўніцтва з Захадам, мы мусім дбаць пра супрацоўніцтва з Усходам. Гутарка йдзе пра групу краінаў сярэднеэўрапейскіх, пра Балтыйска-Чарнаморскую Садружнасьць. Такія прамежкавыя аб'яднаньні неназьбежныя пры агульнаэўрапейскай інтэграцыі. Я не кажу пра Расею, якая працягвае перажываць працэс развалу імпэрыі й вымушаная абіраць неадназначную эўразійскую арыентацыю, што выключае яе з працэсу, распачатага ў Маастрыхце, і арыентуе болей на ўсход, чым на захад. Любая палітыка Беларусі «ў саюзе з Расеяй» прывядзе першую да становішча аўтсайдара другой. Гэта, вядома, ніяк не выключае патрэбу добрасуседства й шырокіх, у тым ліку й эканамічных сувязяў. Але арыентацыя Беларусі перадусім мусіць быць на краіны СВАЙГО рэгіёну. Плённасьць такога шляху пацьвердзіла ўтварэньне Вышаградзкае групы. Інтэграцыя з Захадам мусіць пачынацца з інтэграцыі рэгіянальнай.

На жаль, паміж краінамі нашага рэгіёну няма вялікай традыцыі эканамічнага супрацоўніцтва, бо ў часе існаваньня СЭВ і СССР былі кантакты кожнай краіны непасрэдна з Масквой. Але гэтыя цяжкасьці больш суб'ектыўнага характару. Аб'ектыўныя чыньнікі будуць толькі спрыяць супрацоўніцтву. Рэгіянальная інтэграцыя, разам з агульнаэўрапейскай мусіць пачынацца ўжо цяпер. Нават калі не на ўзроўні краінаў, захопленых палітычнымі амбіцыямі, дык на ўзроўні прадпрыемстваў...

Контуры новаи Эуропы
Малюнак The Times

да шчасьця — права на тоеснасьць, на ўнікальнасьць. І менавіта такога права бароніць нацыяналізм.

XII

Лічыць, што пасьля ўпадку камунізму сьвет нарэшце будзе такі, які павінен быць, наіўна. Любая ідэя невычарпальная да канца, ня мае абсалюту. Сучасны канфлікт — гэта канфлікт паміж нацыяналістамі й лібэраламі. Гэты канфлікт прыхільнікі лібэральнай "аднолькавасьці, бязьлікасьці, наднацыянальнасьці" імкнуцца прадставіць, як канфлікт разумных людзей лібэральнага складу з нацыяналістамі-фанатыкамі. Трэба прызнаць, фанатыкаў сярод прыхільнікаў нацыянальнай ідэі хапае...

Аднак, як было паказана вышэй, лібэрал можа быць ня менш фанатычным у адстойваньні "прынцыпаў", чым прыхільнік любой другой палітычнай плыні. Найбольш зразумелым для нас будзе прыклад зь беларусамі Польшчы. Лібэралы правыя, левыя й пасярэдзіне ў адказ на пытаньне, як яны ставяцца да таго, што ў Польшчы жывуць ня толькі палякі й што ці не павінны меншасьці мець гарантыі свайго йснаваньня, гаварылі шмат агульных словаў, а найбольш радыкальны зь іх шчыра сказаў, што няма чаго выдумляць, што вольны рынак і дэмакратыя гэтыя меншасьці дамелюць.

А лідэр Канфэдэрацыі Незалежнай Польшчы Л Мачульскі, "скрайні польскі нацыяналіст", адказаў досыць нечакана: тэрмін "меншасьці" няўданы, трэба ясна сказаць, што ў Польшчы жыве частка трох вялікіх гістарычных народаў, — беларускага, летувіскага, украінскага, — а таму, што іх папуляцыя невялікая, яны павінны ня толькі мець, як польскія грамадзяне, усе дэмакратычныя правы, але й правы дадатковыя! Так і падумаеш пра сваіх "общедемократических" лібэралаў, якія не жадаюць таго, скажам, для расейскай меншасьці на Беларусі, але патрабуюць, каб дзяржаўную мову грамадзянін вызначаў "по своему усмотрению, как ему удобнее"...

Як тонка умеюць гэтыя лібэралы!

Лібэралізм дасягнуў, як пісаў адзін былы сьвяты, найвышэйшай і апошняй стадыі. Каб разьвівацца далей, ён распаўсюджвае правы чалавека на нацыянальныя пачуцьці яго суседа, правы вольнага рынку на дзяржаўны сувэрэнітэт, правы творцы на сваё мастацтва на безапэляцыйнае адмаўленьне іншага, "несучаснага" мастака, правы дэмакратычнага грамадзтва на дазвол дзейнасьці якая разбурае такое грамадзтва

І як дзеячы ранейшых палітычных плыняў, напрыклад, манархісты, трымаліся да астатняга, не жадаючы бачыць рэальныя перамены, так цяпер трымаюцца лібэралы. Сьлепата ўжо каштавала немцам мільярды марак, якія Геншэр заплаціў Гарбачову за вывад арміі напярэдадні развалу СССР, бо такі развал не адпавядаў "канцэпцыі" і ў яго ня верылі. Сьлепата каштавала югаслаўскай вайны, бо казалі, што ў Эўропе гэта немагчыма. Сьлепата яшчэ будзе каштаваць славакам і чэхам, якія выранылі разысьціся цывілізавана, на што пані Эўропа толькі фыркнула — не адпавядае лібэралізму! Сьлепата давядзе да краху вярхушку сацыялістаў, лібэралаў і дэмакратаў, якія пануюць у Эўропе дзесяцігодзьдзі, а самі цесна зьвязаліся зь легальнай і нелегальнай мафіяй, у інтарэсах якой "ядналюць" кантынэнт.

І апошняе. На мінулых выбарах дзе б у Эўропе яны ні адбываліся, у гару ідуць новыя малыя партыі, усе патрыятычнага накірунку. Дарэчы праверваныя часам дэмакратычныя пастуляты ў іх захоўваюцца.

І зноў — як супярэчнасьць паміж нацыяналізмам і лібэралізмам праяўляецца ў нас? І хто ў нас лібэралы, а хто нацыяналісты?

Нацыяналістаў, зразумела, шмат: БНФ, нацыянал-дэмакраты, Грамада, а нават у нейкім сэньсе сяляне и пасядпаныя дэмакраты. А вось зь лібэралаў, бадай, толькі "движение за демократические реформы", гэткая філія расейскага руху пад кіраўніцтвам "уроженца Белоруссии" Аркадзя Вольскага.

Нацыяналісты розныя. "Скрайні" БНФ напрыклад неяк паразумеўся нават з Саюзам Палякаў, хоць і не па ўсіх пытаньнях Нацыянал-дэмакраты проста ня могуць бязь Вільні — дадумаліся да таго, каб Вільня стала "вольным местам" пад невядома чыім супольным кіраваньнем. Грамада вельмі скептычна ставіцца да любых гаворак пра тое, што Беларусь даволі вялікая й што Панямоньне моцна розьніцца, скажам, ад Магілёўшчыны — любыя намёкі на гэта адразу ж "выкрываюцца". Адным словам, нацыяналісты як нацыяналісты — розныя

А вось лібэралы з ДДР — "едины и неделимы". "Так и только так!" Павінна быць дзяржаўнай мовай расейская, а беларуская як давесак пры ёй, павінен быць прыярытэт адносінам з Расеяй, а на іншых межах хай усё хоць травой зарасьце, і ўвогуле — па ўсіх пытаньнях трэба слухацца ДДР... Чаму? А яны ж лібэралы! Самыя перадавыя! А нацыяналізм сваё аджыў, і хоць мы, лібэралы, "тоже граждане Белоруссии, раз уж так получилось", але з гэтага вашага незалежніцкага рая ня будзе... Чаму? А таму што лібэралы маюць манаполь на правы чалавека, на інтэрпрэтацыю гэтых правоў так, як ім трэба.

Спэкуляцыя на правох чалавека — цікавая штука. Неяк у 1990 годзе на сэсіі гарсавету ў Горадні слухалі дырэктароў і кіраўнікоў, куды ж зьнікае іх прадукцыя. І вось пані з тытунёвай фабрыкі «Нёман» выказалася ў тым сэньсе, што нельга парушаць правы чалавека, што кругом таксама людзі, што мы пасылалі тавар у Расею на "бартэр" і будзем пасылаць, і што трэба канчаць з гэтым нацыяналізмам... Па "бартэру" фабрыка адных ледоўняў на 2,5 тыс. працоўных атрымала больш за 4 тыс. штук, а рабочыя атрымалі ня больш за чатыры сотні. Цікава, куды зьніклі астатнія, у чыю кішэню леглі?! Вось і прыярытэт "правоў чалавека"... "Чалавек" — гэта я сам, а "правы чалавека" — гэта мае правы рабіць гешэфт пад аглушальныя лёзунгі.

Лібэралам на Беларусі сувэрэнітэт краіны не даспадобы, бо нявыгадны. Ну, здавалася б, чаму чыста "русскоязычному" ДДР не стварыць нармальную Расейскую Партыю? Накшталт Саюзу Палякаў? Маючы толькі расейцаў 1,3 млн. чалавек, хіба такая партыя ня мела б пэрспэктывы?!

Ага, кажуць чакайце! Стварыць на Беларусі партыю расейцаў — гэта ж прызнаць за Беларусяй сувэрэнітэт, "адступіць" перад нацыяналізмам! А цікава, што пра гэта думае ідэоляг белінбэралізму С.Букчын? Ці ён проста злуе, што пры СССР перакладаў ён зь беларускай на расейскую, забясьпечваў друкаваньне ў Маскве й таму быў у Менску "ба-альшым" чалавекам — а цяпер ён хто? Так сабе — Букчын ды Букчын

Але хопіць прыкладаў з жыцьця нашых мястэчак, тым болей, што артыкул напісаны не дзеля змаганьня зь лібэраламі — бессэнсоўна змагацца зь людзьмі, якія лічаць сябе сьвятымі, дастаткова чытаць іх уласныя творы, і нармальнаму чалавеку будзе ўсё ясна. Артыкул напісаны для беларусаў якія, глядзячы на канторы, дзе камуністы сядзяць, як раней, думаюць, што вось галоўная небясьпека Не, ня тут. Небясьпека гэтая мінс разам з выбарамі, хоць датэрміновымі, хоць у тэрмін. Ад лібэральнай балбатні, разьлічанай на аўдыторыю, чый "адрес Советский Союз", галава будзе балець яшчэ даўжэй, чым ад камунізму

Алесь Чобат

Лорэнс Дарэл

ЮСТЫНА

(Урывак)

«Александрыя! — Ці была б яна ўвогуле годная ўвагі калі б не The Alexandria Quartet Лорэнса Дарэла адно з самых эфэмэрных і фантастычных літаратурных зьдзяйсьненьняў на шляху часу?.. Ну так Александрыйская бібліятэка старажытныя астраномы Дынастыя Пталамэяў і айцы царквы А цяпер Эгіпэт арабы чорт ведае што яшчэ Але genius loci ўхапіў Лорэнс Дарэл учыніўшы з гэтага гораду нешта значнейшае за пункт на карце й кучу часанага каменьня у пясках Па ягоных вуліцах хадзілі Юстына, Бальтазар Маунтолў і Клія прывіды праміналага часу які застыў на бачынках александрыйскае тэтралегіі. Застаецца яшчэ Канстантынас Кавафіс стары паэт старога гораду пясьняр веліччы старое Грэцыі у новагрэцкай мове, александрыйскі выгнаньнік з уласнага выбару Александрыя з тых гарадоў якія варта было б пабачыць »

(Ян Максімюк
Good bye New York)

Мора сёньня зноў паднялося, дзьме пранізьлівы вецер. Пасярод зімы можна начуць вясновыя інвэнцыі. Голас зыркамаціцовае неба да паўдня, цвыркуны ў зацішных кутках, і вось гэты вецер, што разгортвае вялікія раўніны што абшнырвае вялікія раўніны....

Я ўцёк на гэтую высну з парою кніжак і зь дзіцем—Мэлісіным дзіцем. Ня ведаю, чаму я ўжываю слова «ўцёк» Людзі зь вёскі кажуць жартам, што толькі хворы чалавек мог выбраць для адбудовы такую закінутую мясьціну Ну дык вось, я прыбыў сюды, каб лячыцца, калі так можна выказацца

Уночы, калі вые вецер і дзіця спакойна сьпіць у сваім драўляным ложку пры гулкім каміне, я запальваю лямпу н павольна хаджу па пакоі, думаючы пра сяброў—Юстыну н Нэсіма, Мэлісу й Балтазара. Перабіраючы зьвяно за зьвяном жалезныя ланцугі памяці, я вяртаюся да гораду які мы так нядоўга разам насялялі: горад для якога мы былі нібы расьлінамі—ён высьняляў у нас звадкі, што былі ягонымі, але якія мы аблудна прымалі за свае каханая Александрыя!

Я мусіў прыехаць сюды так далёка ад яе, каб зразумець яе ўсю! Жывучы на гэтым голым мысе, які Арктур штоночы высьвечвае зь цемры, далёка ад вапнянага пылу тых летніх вечароў, я нарэшце пачынаю разумець што нікога з нас па сутнасьці нельга судзіць за тое, што адбылося у мінулым. Судзіць трэба было б сам горад. і аднак мы, ягоныя дзеці. мусім расплочвацца

° ° ° °

Галоўнае. чым жаёсьць гэты наш горад? Што ж месьціцца ў слове Александрыя? У праблісках памяці ўяўленьне малюе мне тысячу катаваных пылам вулак. Сёньня над імі пануюць мухі і жабракі—ды тыя, хто йснуе ў няясным пераходным стане паміж тымі й другімі

Пяць рысаў, пяць моваў, дзясятак вераў: пяць флётаў, перакуленых у сваіх сьлізкіх адлюстраваньнях за парэнчамі прыстані. А плоцяў болей за пяць, і толькі грэцкая гаворка, здаецца адрозьнівае іх. Спажыва плоці, дасгупная й неадмоўная, уражвае сваёй разнастайнасьцю й збыткоўнасьцю. Места гэтае ніколі не падасца шчасьлівым. Замест сымбалічных каханкаў вольнага элінскага сьвету вы знойдзеце тут нешта іншае, нешта няўлоўна андрагіннае, растуленае навыварат. Усход ня можа радавацца неслухмянай салодкасьці цела—бо ён стаўся вольны ад цела. Памятаю, як Нэсім аднойчы сказаў—думаю, ён цытаваў адкуль—Александрыя—вялізарны вінны прэс; тыя, хто вырваўся зь яго, — хворыя самотнікі, прарокі—глыбока параненыя ў сваёй плоці.

° ° °

Накіды адценьняў краявіду.... Даўгія палосы тэмпэры. Сьвятло, прасеянае праз самую сутнасьць цытрыны. Паветра поўнае цаглянага пылу—саладжавага цаглянага пылу й паху гарачага бруку, прымочанага вадою. Лёгкія вільготныя аблокі, што імкнуцца да зямлі але рэдка ападаюць даждждом Паўз усё гэта ўсплёскі пыльна-чырвонага, пыльна-зялёнага, бледна-ружовага й прамыта-барвовага. Летняя морская вільгаць прасякае паветра лякавым бляскам Усё ахінаецца смалістым глянцам.

А ўвосень сухое, зыбкае паветра, шорстка набрынялае электрычнасьцю, запальвае цела скрозь лёгкія ўборы. Плоць ажывае й мацае краты сваёй вязьніцы П'яная блудніца йдзе ўночы цёмнай вулкай рассыпаючы абрыўкі сьпеваў, нібы пялёсткі. Ці ня у іх пачуў Антоні млеўны погук вялікае музыкі, якая змусіла яго назаўсёды аддацца каханаму гораду?

Няўцешныя целы маладых людзей пачынаюць паляваць за прыязнай галасьцю, і у тых маленькіх кавярнях, куды Бальтазар так часта заходзіў з старым паэтам гораду* хлопцы няўтульна нудзяцца над трык-тракам пад сьвечэньню газавай лямпы, занепакоеныя сухім пустэльным ветрам—такім нерамантычным і няшчырым—нудзяцца й азіраюцца, разглядаючы кожнага чужынца. Яны змагаюцца за лішні подых, і ў кожным летнім пацалунку яны адчуюць прысмак ванны....

° ° ° °

Я мусіў прыехаць сюды каб цалкам перабудаваць гэты горад у маім уяўленьні—тужлівыя уладаньні, якія падаваліся старому** поўнымі «чорных руінаў» ягонага жыцьця Бразгат трамваяў, якія уздрыгваюць у сваіх мэталёвых жылах, працінаючы ёдава-буры *meidan* Мазарыты Золата фосфар, магніевая папера. Там мы так часта сустракаліся. Там улетку стаяла маленькая размаляваная ятка з лусткамі кавуна и шэрбэтам, які яна так любіла. Звычайна яна, ведама ж, спазьнялася на колькі хвілінаў—мабыць толькі пасьпеўшы з нэўнай сустрэчы у прыцемненым пакоі, пра якую я стараўся ня думаць; але яна была такая сьвежая, такая маладая, і раскрыты пялёстак вуснаў ападаў на мяне як неспатольнае лета. Той, каго яна толькі што пакінула, яшчэ, мабыць поўніў яе думкі, яна была яшчэ акрытая пылам ягоных пацалункаў. Аднак чамусьці гэта было так няйстотна, калі я адчуваў падатную цяжкасьць яе цела, прытуленага да майго пляча, калі яна ўсьміхалася з самазабыўнай шчырасьцю таго, хто адкрыў усе свае сакрэты Было так добра стаяць там, няўклюдна и трошкі нясьмела, прысьпешваючы дыханьне, бо мы ведалі, чаго хацелі адно ад аднога. Словы даходзілі па-за сьвядомасьцю, праз вусны праз вочы шэрбэт, маляваную ятку. Стаяць там бяздумна пераплёўшы пальцы, наталяючыся камфарным водарам глыбокага вечара, часткаю гораду....

* «Паэт гораду» — К.П.Кавафіс.
** «Стары» — К.П.Кавафіс.

Не гуляйце каля статуі Свабоды

Уладзімер Арлоў

У сёмай клясе наш настаўнік геаграфіі стварыў турыстычны гурток. Праграма дзейнасьці была зразумелая и простая, як абвешчаны Хрушчовым плян пабудовы камунізму. Увечары мы хадзілі на таварную станцыю разгружаць вагоны, каб на атрыманыя грошы ўлетку падарожнічаць. Хадзіла пагудка, што палову нашага заробку кіраўнік гуртка прысабечыў, але мы не таілі на яго крыўды, бо на астатнія грошы ён і павёз нас у Рыгу

Рыга была маім першым вялікім горадам

Падчас разгрузкі вагонаў скрыня з бутэлькамі адціснула нагу майму аднаклясьніку Віцю Скрыпкіну, і ён доўга кульгаў. Віцю перавялі да нас у трэцяй клясе, і мы глядзелі на яго як на дзіўла. Дый хто яшчэ ў нашым уяўленьні мог вучыцца ў нейкай адзінай у Полацку беларускай школе, якую якраз тады на просьбах працоўных зачынілі?

З тых часоў Скрыпкіну вечна не шанцавала. У Рызе ён адно пацьвердзіў сваю рэпутацыю няўдачніка. На экскурсіі ў зьвярынец Віцю найбольш спадабалася лама, што падышла да самае агароджы й рахмана глядзела на нас пукатымі вачыма нашага завуча Розы Ізраілеўны. Адламаўшы дубчык, Скрыпкін засунуў яго ламе ў наздрыну і задумена круціў там пакуль зьнямоглая гэткім экспэрымэнтам жывёліна ня чхнула юнаму натуралісту проста на галаву. У выніку ў маім дзёньніку, дзе я да непрыстойнасьці шчатліва прызнаваўся ў каханьні да аднаклясьніцы Люды, зьявіўся ляпідарны запіс: «В зоопарке лама чихнула на Скрипкина»

Але гэта было ня самае моцнае рыскае ўражаньне. Ня самым моцным было й тое, што ў трамваі з мноствам вольных сядзеньняў мяне зь Віцем прымусілі падняцца й саступіць месца зьвяюм бабулям, і тое, што вакол гаварылі не па-расейску. як у нас у Полацку, а на зусім незразумелай мове (балазе, настаўнік геаграфіі папярэджваў, што ў Латвіі жывуць нацыяналісты).

Наймацнейшым маім уражаньнем было мора. Плюхаючыся на юрмальскім плыткаводзьдзі паміж далёкімі караблямі и блізкімі, пароснымі хвоямі выдмамі, я злавіў сябе на тым. што пачаў размаўляць зь ім, з морам, і папрасіў у яго зрабіць маё пачуцьцё да аднаклясьніцы Люды ўзаемным.

Мора не дапамагло, але з таго часу я заўсёды гавару зь ім і чаго-небудзь у яго прашу.

Гэтыя чульлівыя прыгады спавіваюць мяне ў купэ міжнароднага цягніка Менск-Талін, вядомага яшчэ як «Чайка». За вакном мяняюцца ахайна-халаднаватыя летувіскія краявіды; сям-там трапечацца на ветры тутэйшы трыкалёр, пад якім вяртаецца да ўлады ці то попае ці то таварыш Бразаўскас зь ягонай былой кампартыяй і жыве мой сябра гісторык Гедымінас, якога днямі ўжо не пусьцілі ў архіў КГБ

Пасьля першай дзіцячай вандроўкі рыскія пеўні безьліч разоў сустракалі мяне зь менскіх і полацкіх цягнікоў і аўтобусаў, і мне здавалася, што ні ў воднага зь іх ні разу ня ўзьнікла ахвоты зьляцець са свайго сьпічака і дзюбнуць мяне ў тое месца, дзе сьпіна страчвае сваё годнае найменьне

Я піў з бочкі на хутары пад Рыгаю свойскае піва на латыскае Купальле — Ліго і, не шкадуючы пырак, асушаў кухаль за кухалем у рыскім бары «Zem ozola», а па-нашаму — «Пад дубам», дзе праводзіў выязное паседжаньне наш гістфакаўскі «Клюб аматараў піва», загнаны ў падпольле факультэтаўскім начальствам.

Я слухаў арганныя канцэрты у Домскім саборы і слухаў на прыдзьвінскай эспляпадзе былалага марака Мішу што пад мэлёдыю завойнага шлягеру «Сіні лён» у выкананьні Ларысы Мондрус апавядаў мне пра рыскія падпольныя публічныя дамы, у адным зь якіх ён, пацягнуўшы нагавіцы, прачытаў суровае маральнае настаўленьне дзяўчу, што кагадзе дзяліла зь ім ложак

Аднаго разу у студэнцтве я прымудрыўся зьездзіць у Рыгу зайцам. (Грошай хапала толькі на пражкі й дарогу ў адзін канец, і я разважыў, што леней пакінуць іх на зваротны шлях). Блукаючы пасьля неспакойнай зайцовай ночы па старым горадзе, я апынуўся каля разкасьнежанага вакна за ім гралі на піяніне Шапэна, а на падваконьні пад ахоўваю сіямскага ката дымеў вялікі сіні кубак з каваю. Ад'яжджаючы ўвечары ў Полацак, я ўпершыню ў жыцьці ўбачыў хлопца ў белых штанах Калі праваднца выцягнула жоўты сьцяжок, ён уклепчыў у запляваным тамбуры і апошні раз абняў сваю дзяўчыну, што заставалася на рыскім пэроне. З таго часу ў слове Рыга мне чуюцца яшчэ прэлюды Шапэна, пах кавы, каціная вуркатаньне й сьмешныя словы закаханага юнака ў белых штанах з чорнымі каленямі

Я люблю цябе, Рыга, і тое, што я ўжо два гады не хадзіў па тваіх вулках успрымаецца як нейкая недарэчнасьць

Я люблю цябе. Рыга, і у вагоным вакне ўжо плывуць твае пеўні

У гэтай Рызе ня граюць зь расчыненымі вокнамі Шапэна й ня ставяць на падваконьні кубкаў са сьвежазвараанаю кавай. Рэч, мабыць, ня толькі ў тым што на двары восень

Пазамінулым лістападам разам зі лістотаю рыскіх ліпаў і клёнаў з дамоў абляцелі шыльдачкі са старымі назовамі. Вуліца Леніна ператварылася ў Брывібас гэта значыць, Свабоды, а вуліца Кірава і наогул зрабілася Элізабэтас.

Мужчыны у белых штанах сустракаюцца на гэтых вуліцах значна радзей, чым мяняльныя канторы, дзе за нашыя «зайчыкі», ці, як той казаў, «шушкебічы», вы не атрымаеце аніводнага латыскага «рэпшыка», а за сотню расейскіх «ленінак» вам адшпіляць 45 рублісаў — пражыцьцёвы мінімум беспрытульнага рыскага ката.

Побач са мною йдзе па Элізабэтас чалавек, імя якога вядомае з двух бакоў беларуска-латыскае мяжы. Гэта мастак Вячка Целеш, таму няма нічога дзіўнага, што неўзабаве мы апынемся ў Вячкавай майстэрні на Брывібас, дзе на мальбэрце пачаты партрэт Зоські Верас

Раней на прытульнае Целешава гарышча, зь якога беларусы мелі выхад да мора, паказваў рукою бронзавы правадыр. Цяпер Лукіча прыбралі, затое — каб мастаку не было маркотна — зьявіўся сын колішняга гаспадара дома, які выцягнуў адпаведныя паперы й запатрабаваў за арэнду трыста на месяц прычым ня рублісаў, а даляраў.

Ад гэткае навіны робіцца ніякавата нават мне, госьцю, што трымае ў адной руцэ кілішак, а ў другой — крыло вэнджанай курыцы. Што ўжо казаць пра гаспадара які звычайнае гарышча, дзе марцавалі рыскія каты, ператварыў у атэльс вартае Манмартру й Манпарнасу.

На добры лад гэтыя трыста даляраў павінна было б узяць на сябе Міністэрства культуры РБ. У Вячкавай майстэрні перавярнулася добрая палова нашага Саюзу мастакоў і чвэртка Саюзу пісьменьнікаў. Зь яе вакна бачылі вежачку на даху суседняга дома Уладзімер Караткевіч і Рыгор Барадулін, Стафанія Станюта і Паўлт Дубашынскі

° ° ° °

Увечары я пераглядаю свае паперы. Адныя зь іх пайшлі на кухонны ўжытак, іншыя зьнішчыла дзіця. Мне падабаецца гэткая форма цэнзуры, бо ў ёй ёсьць нешта ад абыякавасьці прыроды да мастацкіх стварэньняў—абыякавасьці, якую я пачынаю надзяляць. Дый які пажытак з трапнае мэтафары для Мэлісы, калі яна ляжыць пахаваная глыбока, як мумія, у плыткім цёплым пяску чорнае дэльты?

Але я зь вялікім дбаньнем захоўваю тры тамы, у якіх Юстына вяла свой дзёньнік а таксама фаліянт, у якім сьпісаная гісторыя Нэсімавага вар'яцтва. Нэсім аддаў мне ўсё гэта, калі ад'яжджаў, сказаўшы

«Вазьмі гэта й пачытай. Тут ёсьць шмат чаго пра ўсіх нас. Гэта дапамагло б табе думаючы пра Юстыну, стрываць і не пахіснуцца, як гэта выпала мне». Гэта было ў Летнім Палацы пасьля сьмерці Мэлісы, калі ён усё яшчэ верыў што Юстына вернецца да яго. Я часта думаю, і заўсёды зь нейкім непазбыўным страхам пра Нэсімава каханьне да Юстыны. Што б магло быць больш уссабдымным, больш трывала ўгрунтаваным у сабе? Яно надавала ягонаму няшчасьцю адценьне экстазу, наносіла радасныя раны якія бываюць у сьвятых, а не ў звычайных каханкаў. І ўсё ж адзін дотык гумару мог бы ўратаваць яго ад гэтых страшных бязьмежных пакутаў Але крытыкаваць лёгка я ведаю Ведаю

° ° ° ° °

У вялікім спакоі гэтых зімовых вечароў ёсьць толькі адзін гадзіньнік: мора Яго нябачная пульсацыя адгукаецца ў маіх думках фугаю, пад гукі якое творыцца гэтае пісаньне. Пустыя кадэнцыі хваляў, якія залізваюць свае раны, няўцешна вандруючы між вусьцяў дэльты, закінаючы на спустошаных берагох—пустыя, вечна пустыя пад лётам чаек: белыя рыскі на шэрым, зьяданыя аблокамі. Калі тут і паказваюцца ветразі, дык яны паміраюць раней, чым зямля агуліць іх сваім ценем Рэшткі затанулых караблёў, выкінутыя морам на падножжы астравоў апошняя скарынка, аб'етая непагодай, якая засела у сіняй пашчы вады.... усё мінае!

° ° °

Калі не лічыць старой зморшчанай сялянкі, якая штодня прыяжджае зь вёскі на сваім муле, каб прыбраць у хаце, мы зь дзіцем зусім адны Яно поўнае шчасьця й дзейнасьці сярод нязвыклага наваколья Я яго яшчэ не назваў. Ведама ж, гэта будзе Юстына—хто ж яшчэ?

Што да мяне дык я не шчасьлівы и не няшчасны, я спачываю, павіснуўшы, як валасінка або пяро, у мглістым павучыньні памяці. Я гаварыў пра марнасьць мастацтва, але не дадаў нічога праўдзівага пра яго здольнасьць суцешыць. Суцяшэньне ад працы, якую я раблю розумам і сэрцам, палягае ў тым—што толькі там, у маўклівай цішы мастака або пісьменьніка, рэальнасьць можа быць пераствораная, збудаваная нанова, выстаўленая ва ўсёй яе значнасьці. Усе нашыя супольныя ўчынкі ў сапраўднасьці—толькі рызьзё, пад якім хаваюцца залатыя ўборы—значэньне ўзору Нас мастакоў чакае ў мастацтве радаснае пагадненьне з усім тым, што мучыла й забівала нас у штодзённым жыцьці; трэба толькі не ўцякаць ад лёсу як гэта спрабуюць зрабіць звычайныя людзі, але споўніць яго ў ягоным сапраўдным абсягу—уяўленьні. Інакш нашто ж мы мучылі б адны адных? Не, адгранэньне, якога я прагну и якое, быць можа, будзе мне дараванае—ня ў ясных прыязных вачох Мэлісы й ня ў змрочным пахмурным позірку Юстыны. Цяпер усе мы пайшлі рознымі дарогамі; але у гэтым першым распадзе маёй сталасьці я адчуваю што межы майго мастацтва и майго жыцьця бязьмерна паглыбіліся праз памяць аб іх. У думках я зноў насьцігаю іх, як бышцам толькі тут—за драўляным сталом над морам, над

Праця... і старонцы 1

Калі у Міністэрства няма грошай на майстэрню, дзе апрача музаў зьбіраюцца на свае пасяджаньні сябры беларускага культурнага таварыства ў Рызе «Сьвітанак», няхай купляе на рынку кошкаскарбонку й пачне зьбіраць СКВ хоць на Целешаву Кнігу гасьцей. Ужо сёньня гэты фаліянт у брунатным пераплёце дасьць фору шмат якім зборам твораў. Ня буду стамляць імёнамі народных і заслужаных (афіцыйна і не), вядомых і невядомых (накшталт аўтаркі сьціплага запісу «Вячку я считаю мужчиной»), жывых і адляцелых у вечны вырай, дзе іх таксама грэе ўспамін пра рыскае гарышча

Адных вершаў тут хопіць на самавіты зборнік — ад просьценькіх спробаў зарыфмаваць «Целеш» — «келіх» да выведзеных цьвёрдай рукою Караткевіча амаль клясычных радкоў:

З майстэрні мілай пана Вячкі
Паўзьлі мы ледзь не на карачках
І дух наш ледзь трымаўся ў целе,
Калі дамоў пусьціў нас Целеш

Настальгію па былых часінах, калі спадар Лецка яшчэ не ўзначальваў беларусаў сьвету дый усе мы жылі лёгка й бесклапотна абуджаюць радкі ахвярнага песьняра Целешавага Парнасу Панізьніка:

Хто ні быў у майстра Вячкі!
І ліцьвінкі, і палячкі
Заключалі творчы пакт
Вось вам ню,
а вось вам акт...
Свой хацеў пакінуць ген
Лецка,
той,
які — Яўген

O tempora o mores!

Пакідаючы мяне начаваць у майстэрні, гаспадар раіць не хадзіць на вечаровы шпацыр Найлепей бавіць рэшту вечара тэт-а-тэт зь ягонай найбагацейшаю ў сьвеце калекцыяй беларускіх паштовых картак. (Выдавецтва «Беларусь» ня мае сродкаў на выданьне ягонай кнігі «Гарады Беларусі на старых паштоўках», і Вячка спадзяецца на фундатараў). У тым разе, калі я засумую над карткамі, маю адзіноту можа разьвеяць чэрап на паліцы. Перахапіўшы мой позірк, гаспадар кажа, што некаторыя з пачлежнікаў і нават (што ўжо зусім недаравальна) зь дзеячоў нацыянальнага адраджэньня прыкрывалі чэрап газэтнай, хоць ён, Вячка, і папярэджваў, што гэты знойдзены археолягамі чэрап насіла на сваіх плячох простая беларуская жанчына аднекуль з-пад Ваўкавыску.

Карацей кажучы чым бадзяцца па сталічных вулках, лепей пасядзець з чэрапам беларускай жанчыны. Днямі каля манумэнту Свабоды абрабавалі самога амэрыканскага пасла, які, мабыць, выпрашыў сустрэчу з латыскім народам

Я дзякаваць Богу, не пасол, шмат у мяне не парабуеш, а таму я заходжу у густа сьпісаны кірыліцаю ліфт і праз дзесяць хвілінаў у чаканьні магчымых экспрапрыяцыяў набліжаюся да статуі Свабоды. Мяне займае адзін істотны аспэкт нацыянальнага пытаньня. А ці лягчэй разьвітвацца з грашыма, калі злодзеі гавораць з табой на тваёй мове?

Рабаўнікоў на прыцемненых цэнтральных вуліцах з выключанай рэклямаю пакуль не відаць, як, зрэшты, амаль не відаць і верагодных ахвяраў. Мабыць, і адныя, і другія яшчэ сядзяць ва ўтульных рыскіх кавярнях. Пералічыўшы свае нацыя рублісы, я вырашаю таксама недаклад... заняць месца за столікам. Мяне чакае жорсткае расчараваньне. Кавярняў процьма, але ўсе яны за выключэньнем пары валютовых ужо зачыненыя, хоць на гадзіньніку яшчэ бяз чвэрці восем. На дзьве, скончылася кава, а магчыма – наведнікі. Грэючы душу астатнімі надзеямі, кіруюся ў знакамітыя «12 крэслаў» каля Домскага сабору. «12 крэслаў» на замку, перададзеныя я ... сабор ... таксама.

Узяўшы ... у падвароцці нейкую даму з сабачкам я апынаюся у знаёмым ліфце. Гэтым разам сьвятло запальваецца ... адно тады калі я ... дзьверы, нейкім дзівам намацваю ў мораку патрэбную кнопку.

У майстэрні праблемах са сьвятлом ня ўзьнікла, зьнік зьявіліся ... тадзіне вечара ... валапривод і ...

За вокнамі рэха сьвяціўся гатэль «Латвія» і ляжала цёмная, як непрыкаяная веска, сталіца незалежнае Латвійскае Рэспублікі

Я доўга пахаджаў па выстылым гарышчы, піў сам з сабою сьветлае грузінскае віно, ад якога рабілася яшчэ халадней і гаманіў з жанчынаю з-пад Ваўкавыску

Сгоена и гаркава пахлі прывялыя бэзавыя хрызантэмы. Шкрэблася ў кутку адубелае мышанё. У цьмяным старадаўнім люстры клубіліся мае и чужыя ўспаміны.

Майстэрня напоўнілася гамановю, шэптам пацалункамі... Я крыху распрануўся і даў нырца пад тры коўдры, дзе ўжо даўно, скруціўшыся у клубочак, соладка пасопвала на канапе мая азяблая душа.

З усіх рыскіх пеўняў найбліжэй да неба той, што атайбаваецца на саборы сьвятога Пятра. Падняўшыся на сотню мэтраў, я стаю пад ягоным крылом і гляджу у бок мора. Зьнізу, з пляцу, плыве у марозным паветры музыка: скрыпка, акардэон і басэтля. Такую мэлёдыю, толькі вызьму тую з дуды-дудаса я чуў на вясковым беларуска-латыскім вяселлі паблізу Рыгі дзе пазнаёміўся з Андрысам.

Андрыс адседзеў тры гады за тое, што павесіў над сельсаветам латыскі нацыянальны сьцяг. «Запомні, Володя, — казаў ён мне, — русские никогда не будут здесь хозяинами Если бы ты был русский, я бы с тобой не сел выпить». Праз пару месяцаў Андрыс у пахмурную ноч уцёк на маторцы на шведскую выспу Готлянд.

Спусьціўшыся з сабору, можна паслухаць музыкаў, паклаўшы ім нешта ў капялюш і рушыць далей. А можна й не пакласьці.

Зусім ня так проста разьмінуцца з музыкамі што ўладкаваліся ў вузкім дрэвавым праходзе па дарозе да сабору сьвятога Яна. На выхадзе скрыпач, не пакідаючы граць, заступае вам дарогу, у пяшчотным голасе скрыпкі прагучаюць сталёвыя ноткі эпохі незалежнасьці и эканамічнага абвалу, і рука сама сабой цягне з кішэні пяць рублісаў.

У электрычцы, што вязе мяне ў Юрмалу, да мора, я разгортваю сьвежы нумар газэты «Советская молодежь». Зрэшты, так газэта звалася раней. Цяпер гэтае заслужанае выданьне выходзіць пад таямнічай назваю «СМ — сегодня». Што такое СМ — здагадвайцеся самі. «Современная молодежь? Совковая? Суверенная? Счастливая?» А ня выключана, што і «М» — гэта зусім не «молодежь». «Макулатура? Макуха? Малина?..» Што б там ні было, два тузіны бутлікаў дэзадаранту для цела «Лунная ночь», што стаяць каля ліфту ў Вячкавым пад'езьдзе на Брывібас, выжлукціла відавочна СМ.

На першай старонцы эксклюзыўнае інтэрвію з намесьнікам камандзера рыскага ОМОНу. «Год пребывания в следственном изоляторе мало изменил его внешне, — з заміляваным дамскім прыдыханьнем паведамляе газэта, — разве что прибавили взрослости усы. В свои 32 года он по-прежнему любит покупать, но теперь вынужден еще глотать таблетки: развившиеся здесь ситуационный невроз и заметно усилившийся логоневроз (заикание) — симптомы условий жизни, изменившихся не по его воле». Значыцца

Працяг на старонцы 14

Лорэнс Дарэл

Праця са старонкі 13

аліўным дрэвам толькі тут я магу упрыгожыць іх, так, як яны таго заслугоўваюць. Таму у смаку гэтага пісаньня мусіла б быць нешта ад яго дзейных асобаў—іх дыханьня скуры галасоў—уплеценае у падатныя тканкі чалавечае памяці. Я хачу, каб яны зноў жылі, да тае ступені калі боль ператвараецца ў мастацтва.... Можа, гэта й марная спроба, я не магу сказаць напэўна. Але я мушу паспрабаваць.

Сёньня мы разам зь дзіцем заклалі нарожны камень дома, ціха размаўляючы за працай. Я гавару зь ёю як бы сам з сабою, калі б быў адзін; яна адказвае нейкай гераічнай моваю, якую вынайшла сама. Мы закапалі пярсьцёнкі, якія Коган купіў Мэлісе, у зямлю пад камень, згодна са звычаем гэтае высны. Гэта забясьпечыць насельнікам дома шчасьце і ўдачу

У тым часе, калі я сустрэў Юстыну, я быў амаль шчасьлівым чалавекам. Якраз перад тым адчыніліся дзьверы маёй інтымнасьці з Мэлісай—інтымнасьці далёка не чароўнай, бо нечаканай і цалкам незаслужанай. Як усе эгаісты, я ня мог вытрываць жыцьця ў самоце; і сапраўды апошні год кавалерства зьнясіліў мяне—мая гаспадарчая нявдатнасьць, мая бездапаможнасьць што да адзеньня, ежы й грошай давялі мяне да адчаю. Абрыдлі мне й апанаваныя прусакамі пакоі, у якіх я тады жыў, дагляданыя адначасна Хамідам, слугою-бэрбэрам

Мэліса адолела мае убогія абарончыя збудаваньні ня тымі якасьцямі, якімі звычайна надзеленая каханка—прывабнасьць выключная прыгажосьць, розумне, яна зачаравала мяне сілаю таго, што я мог бы назваць міласэрнаю ласкай, тым што па-грэцку называецца *χάρις*. Памятаю, звычайна я бачыў, як яна, бледная зграбная, у танным заношаным кажушку вядзе свайго сабачку па зімовых вуліцах Схудненыя рукі сухотніцы, і г.д. Бровы падмаляваныя й завостраныя ўгору каб дадаць выразнасьці прыгожым шчыранявінным вачам Я бачыў яе штодня доўгімі месяцамі, але яе сумная анілінавая прыгажосьць не абуджала ўва мне ніякага водгуку. Дзень пры дні я прамінаў яе па дарозе ў Café Al Aktar, дзе мяне чакаў Бальтазар у сваім чорным капелюшы, каб заняцца маёй «адукацыяй». Я й падумаць ня мог, што некалі стануся яе каханкам

Я ведаў што раней яна працавала мадэлькай у Атэлье—незайздросны занятак—а цяпер была танцоркай; нават болей я ведаў, што яна была каханкай старога кажушніка, тоўстага й хамаватага гарадзкога гандляра. Я раблю гэтыя пару заўвагаў проста, каб пазначыць вялікую глыбу майго жыцьця, якая абрынулася у мора. Мэліса! Мэліса!

° ° ° ° °

Я прыгадваю тыя часы, калі для нас чатырох рэальны сьвет не йснаваў; дні сталіся проста пустымі прагаламі паміж летуценьнямі, паміж зьменнымі абсягамі часу, учынкаў, нуднай штодзённасьці.... Хваля не патрэбных нікому справаў глушылася нуднаю аднастайнасьцю рэчаў, не прабіваючыся за далягляды, не несучы нас нікуды, не патрабуючы ад нас нічога апрача немагчымага—каб мы былі. Юстына часам казала, што мы трапілі у абладу магутнай і дасканалай нечалавечай волі—гравітацыйнага поля, у якое Александрыя завабіла тых каго выбрала для свайго досьледу

° ° °

Шостая гадзіна. Шоргат постацяу у белых уборах на станцыі. Крамкі на Rue des Soeurs напаўняюцца й пусьцеюць, як лёгкія. Прыгаслыя падоўжаныя промні вечаровага сонца абмацваюць доўгія выгіны Эспляналы, а засьлепленыя галубы, нібы ворах шматкоў паперы кружацца над мінарэтамі, каб наталіць крылы апошнімі проміямі амаль памерлага сьвятла. Звон срэбра на сталох мяняла. Жалезная банкавая агароджа ўсё яшчэ такая гарачая, што да яе нельга дакрануцца. Стукат конных павозак, якія вязуць дзяржаўных службоўцаў у чырвоных гаршкох на галаве да кавярняў на беразе мора Гэта самая невыносная часіна дня З свайго балькону я нечакана лаўлю яе позіркам калі яна, яшчэ напалову заснулая, нясьпешна йдзе ў горад у сваіх белых сандаліях. Горад выпростваецца, як старая чарапаха, і азіраецца навокал. На ймгненьне ён вызваляецца ад падраных лахманоў плоці калі зь нейкіх загубленых прысадаў каля бойні, сярод стогнаў і крыкаў жывёлы, даносяцца гугнявыя вострыя гукі дамаскай песьні; рэзкія чвэрцьтоны, нібы меленая ў парашок насавіца

Стомленыя людзі адсоўваюць фіранкі на сваіх бальконах і прыжмурана ўзіраюцца ў бледнае гарачае сьвятло—чэзлыя кветкі пакутлівых надвячоркаў, катаваныя снамі на брыдкіх пасьцелях. І я стаўся адным з гэтых бедных сумленных службоўцаў, грамадзянінам Александрыі. Яна праходзіць над маім вакном, усьміхаючыся зь нейкай таемнай прыемнасьці, лёгка абмахваючы шчокі маленькім чаротавым веерам. Гэтую ўсьмешку я, мабыць, ніколі болей ня ўбачу, бо на людзях яна толькі сьмяецца, паказваючы чароўныя белыя зубы. Але гэтая сумная, хоць і жывая, усьмешка хавае ў сабе якасьць для Мэлісы быццам бы не ўласьцівую—здольнасьць да свавольства. З усяго здавалася, што яна належыць да больш трагічных характараў і абдзеленая гумарам І толькі недаступная памяць пра тую ўсьмешку прымусіць мяне пасьля ў гэтым сумнявацца

° ° ° °

Я часта гэтак мімаходзь бачыў яе у розныя часы й ведаў яе з твару задоўга да таго, як мы пазнаёміліся; наш горад не дазваляе ананімнасьці нікому, чые прыбыткі большыя за дзьвесьце фунтаў на год Я бачу, як яна сядзіць адна каля мора, чытае газэту и есьць яблык; або ў вэстыбюлі Cecil Hotel, сярод пыльных пальмаў, у вузкай сукенцы з срэбнымі кропямі, трымаючы за сьпінай сваё раскошнае футра, як сяляне трымаюць свае плашчы—прасунуўшы даўгі палец праз почапку. Нэсім спыніўся каля дзьвярэй у танцавальную залю, напоўненую музыкаи і сьвятлом. Ён згубіў яе. Пад пальмамі у глыбокім алькове пара старых гуляе у шахматы Юстына спынілася и глядзіць на іх. Яна зусім не разумее гульні, яе захапляе аўра цішы й засяроджанасьці, якая напаўняе алькоў. Яна доўга стаіць паміж глухімі гульцамі й сьветам музыкі, нібы вагаючыся, у чым ёй патануць. Нарэшце падыходзіць Нэсім і пяшчотна бярэ яе за руку, і так яны стаяць нейкую хвіліну яна глядзіць на гульцоў, ен глядзіць на яе. Пасьля, уздыхнуўшы, яна адыходзіць мякка, неахвотна абачліва ў сьвет, заліты сьвятлом.

Тады ў іншых аставінах бясспрэчна, менш ухвальных для яе, або й для астатніх з нас: і ўсё ж якои чульліваю якои падатна жаноцкаю магла быць гэтая найбольш мужная й разважлівая з усіх жанчын Яна міжволі нагадвала мне пра той род страшных царыцаў, якія пакінулі за сабой аміячны пах інцэсту, што лунаў, нібы воблака, над александрыйскай падсьвядомасьцю Мужажэрныя коткі, накшталт Арсэноі, былі яе сапраўднымі сёстрамі І ўсё ж за ўчынкамі Юстыны хавалася й нешта іншае, народжанае пазьнейшаю трагічнай філязофіяй, у якой маральнасьць мусіць быць ураўнаважаная з заганнай асабовасьцю Яна была ахвяраю сапраўды гераічных сумневау Ва ўсялякім разе я бачу непасрэдную сувязь паміж вобразам Юстыны, якая схілілася над брудным змывам, дзе ўтапіла скінуты плод, і беднай Валянтынавай Софіяй, якая памерла дзеля каханьня нагэтулькі ж дасканалага, колькі безагляднага

° ° ° ° °

Жорж Памбаль, малодшы кансулярны дараднік, дзеліць са мною маленькую кватэрку на Rue Nebi Daniel. Ён—рэдкая асоба сярод дыпляматаў, бо як здаецца, мае моцны хрыбет. Для яго нудлівая аднастайнасьць пратаколу й прыёмаў—увесь гэты сюррэалістычны кашмар—поўніцца экзатычным шармам. Ён бачыць дыпляматыю вачыма Мытніка Русо. Ён займаецца ёю сабе на забаву, але ніколі не дазваляе ёй паглынуць рэшткі свайго інтэлекту Думаю што сакрэт ягонага

Не гуляйце каля статуі Свабоды

Праця са старонкі 13

жыў-быў сабе сьціплы расейскі хлопчык, «купал», хадзіў у бібліятэку чытаць кніжкі і раптам — ні з пушчы, ні з поля «изменились условия жизни»

Прафэсійна акцэнтаваны здымак: бамбіза ў профіль з кветачкай у руцэ, на заднім пляне — краты і ахоўнік. «Я просто хочу дать им шанс», — пачынае сваё інтэрвію гаротны хлопчык Сяржа. Дыяпазон шанцаў, што даюць хлопцы з такімі шатылцамі, настолькі вузкі, што чытаць далей нецікава.

Станцыя Прыедайне. Тут жыве мастак Валеры Дэвіскіба. «Дэ» пішацца разам бо Валеры ніякі не Віконт і ўвогуле не француз, а беларус, якога маці нарадзіла ў фашыстоўскім канцлягеры й які потым падаўся зь Беларусі шукаць шчасьця у Эўропу — у Латвію. Праўда, Бацькаўшчына не адпускала, і Валеры то маляваў Скарыну, то ехаў з паходным мальбэртам на родную Гомельшчыну, дзе быў затрыманы міліцыяй у прыбіральні на аўтастанцыі, калі мыў запэцканыя фарбамі рукі: пільны наведнік прыбіральні паведаміў органам, што забойца змывае кроў.

Адпойчы Валеры ствараў мой партрэт Гэта здарылася ў чарнобыльскім 1986-м годзе, калі я прыехаў на ўзмор'е у пісьменьніцкі Дом творчасьці «Дубулты»

За сьценамі нашага флігелю шумела мора і — кантрапунктам — прыбярэжныя хвайны. У бары можна было ўбачыць нездаровы азызлы твар рэдактара «Литгазеты» і аднаго з фурманаў яшчэ нерастрэсенага возу СП СССР Аляксандра Чакоўскага зь нязьменнаю люлькаю ў зубох На беразе, дыхаючы марскім паветрам, ад віліна да віліна шпуравалі патоўныя адпачывальнікаў: сярод іх быў мой сусед па сталоўні маскоўскі нібыта літаратар, што паусюль цягаў з сабою яшчэ рэдкі тады мініяцюрны Panasonic і колькі разоў напужаў сабратоў па пяру, пракруціўшы іхнія вольналюбівыя выказваньні наконт «Софьи Васильевны» як дзеля канспірацыі называлі савецкую ўладу некаторыя расейскія інтэлігенты. Уладар Panasonic'a пазнаёміўся з пагляднаю гамяльчанкаю й канфідэнцыйна пацікавіўся ў мяне, ці перадаецца радыяцыя палавым шляхам. Я запэўніў калегу што абавязкова перадаецца, прычым у небясьпечных дозах.

Стаяў халодны, з прымаразкамі, верасень, але ў нашых пакоях было так цёпла, што я спаў пад адной прасьцінай. Адпае начы я прачнуўся ад вусьцішнае халадэчы і, надзеўшы на сябе ўсё, што меў, да самае раніцы ляскаў зубамі. На пытаньне, чаму выключылі ацяпленьне, накаёўка сказала, што ўначы Чакоўскі ад'ехаў у Маскву

Найболып пакутаваў ад холаду мой сусед зьлева, сівы кульгавы сын каўкаскіх вяршыняў. Ён распачаў з дырэктарам Дому творчасьці барацьбу за грамадзянскія правы шараговых пісьменьнікаў, сабраў подпісы, і праз тыдзень батарэі зноў нагрэліся. Шчасьлівы змагар у адзіноце адзначыў перамогу, выйшаў з нумару, заваліўся і са страшэнным грукатам скаціўся па стромкіх драўляных сходах на першы паверх.

Мой сусед зьлева ад холаду не пакутаваў. Ён быў сынам азэрбайджанскага міністра і, мяркуючы па гуках з-за сьцяны, заложна зьбіраў матэрыял для будучага сэкс-баявіка

Адна пісьменьніца з гораду на Няве на грамадзкіх пачатках займалася тады маёй адукацыяй. Яна ведала Льва Гумілёва і выклікала зь ім разам нейкія трансцэндэнтныя сілы, пасьля чаго адчайныя эксперымэнтатары нібыта апынуліся ў тэлефоннай будцы на другім канцы гораду.

Нядаўна Гумілёў апынуўся значна далей. Засталася ягоная тэорыя этнасаў, згодна зь якой паміж этнасамі йснуе невідочная сувязь, што выяўляецца або ў прыязнасьці або ў адкрытым адштурхоўваньні — нешта накшталт узаемадачыненьняў плюсавых і мінусавых часьцінак у сьвеце электрамагнітных хваляў. Паводле Гумілёва, на ўзроўні супэрэтнасаў ніякай натуральнай прыязнасьці аднаго да аднаго нарадзіцца ня можа. Напрыклад — паміж этнасамі заходне- і ўсходнеэўрапейскімі Прыбалтыку ён адносіў да заходнеэўрапейскага, і яшчэ чвэрць стагодзьдзя таму, калі яна была візытнаю карткай савецкай імпэрыі а я разгружаў з турыстычным гуртком вагоны, пісаў, што Балтыя неадменна пойдзе на Захад, бо той лічыць яе хоць і задворкамі, але задворкамі сваімі

З думкаю, да якога супэрэтнасу належаць беларусы і ад каго яны мусяць непазьбежна адштурхоўвацца, я выходжу у Дубултах з электрычкі й заглыбляюся ў жоўта-зялёныя ад лістоты й колеру бульшкаў юрмальскія вулачкі

Зачыненыя кавярні з бруднымі вокнамі П'яная расейская жанчына просіць пяць рублёў на чыёсьці пахаваньне. У двух дзейных шапіках прадаюцца літаратурна-мастацкія творы з сэрыі «Жесткий секс для взрослого чтения» па 10 рублёў за штуку. «Приключения молодой женщины» заважылі на ўсе 15. Магчыма, іх вылае сын азэрбайджанскага міністра

Павыбіваныя й застаўленыя фанэраю вокны нацыяналізаванага пансіянату «Прибалтика». Дом творчасьці сёлета таксама вярнулі латыскаму народу, прычым кажуць, што ў працэсе вяртаньня былому дырэктару далі аўтаматычным прыкладам па галаве.

Не сказаць, каб я надта шкадаваў аддалага прыхільніка раманаў А.Чакоўскага, але йсьці да Дому творчасьці мне неахвота. Замест гэтага я паварочваю да мора

Ад колішніх гамаплівых гурмаў савецкіх працоўных, што прыязджалі прыгожа адпачыць і паправіць здароўе працэдурамі ды гарэлкаю «Кристалл» з рыскім бальзамам цяпер засталося толькі некалькі самотных постацяў. Я вітаюся з морам, і ніхто не замінае нашай элегічнай размове

З выкінутых хвалямі галінак хтосьці выклаў імя жанчыны, а можа — коткі ці птушкі — Люка. Я падымаю ўтаркнутую ў кружок ад літары «ю» гронку арабіны Ягады халодныя й гаркавыя, але іх хочацца зноў і зноў

На станцыі Маяры удаецца знайсьці адчыненую кавярню. Яна сустракае мэлёдыяй «Yesterday» і пахам сапраўднае кавы. Гэтая ўтульнасьць, кава, узьбітыя вяршкі й булачкі з разынкамі здаюцца асколкамі іншага сьвету, і ў маёй грэшнай галаве варушыцца блюзьнерская антыдэмакратычная й агідная мне самому (але, зараза, варушыцца) думка: што ўсё ж лепей — быць парадняй брамаю азіяцкай імпэрыі ці задворкамі эўрапейскай цывілізацыі?

Нешта падобнае відавочна рупіць і маім спадарожнікам па электрычцы Адна пара гаворыць на-расейску, другая — на-латыскую. «Вот и получили Латвию, свободную от всего» — кажа «русскоязычная» кабеціна і апавядае пра якуюсьці ці то кладаўшчыцу ці то гавараздаўцу Веру, што ня здала абавязковага іспыту па латыскай мове, бо ня ведала галоўных твораў тутэйшага мэтра жывапісу

Пра што гамоняць латышы, я не разумею Не разумею, апрача таго, што гаворка идзе пра Дайніса Іванса, зь якім я маю гонар быць знаёмым з часоў латыска-беларускага змаганьня супраць праекту Даўгаўпілскай ГЭС

Мы былі з Дайнісам у 1986-м на водным ральлі пратэсту па Дзьвіне; яно пачыналася на мяжы, у Друі, а таму ў менскіх касах ніякіх квітоў туды не было, хоць бесьперасадачныя вагоны «Менск-Друя» йшлі пустыя

Я бачыў, як Дайніс зрваўся да мікрафону на канфэрэнцыі па абмеркаваньні праекту ГЭС, калі аўтар праекту масквіч тав

посьпеху палягае ў яго неверагодным амаль звышнатуральным гультайстве

Ён сядзіць за сваім сталом у Генэральным Консульстве, заваленым заўсёдным дажджом кардонных візытовак зь імёнамі ягоных калегаў. Гэта пэгамоідныя мядзьведзь-ляньнюх, грузны, павольны тып, схільны да доўгіх сьнестаў папаўдні й да чытаньня Крэбіёна сына. Яго насоўкі моцна пахнуць *Eau de Portugal*. Улюбёная тэма ягоных гутарак — жанчыны, і, падобна, ён абапіраецца ў гэтым на свой досьвед, бо наведніцы прыходзяць у нашую кватэрку бясконцаю чарадою, пры гэтым рэдка можна ўбачыць двойчы той самы твар. «Для француза каханьне тут уяўляе цікавасьць. Яны спачатку робяць, пасьля думаюць. Калі надыходзіць час сумневаў, дакораў сумленьня, тады ўжо занадта горача, ні ў кога не застаецца энэргіі. У гэтай жывёльнасьці нестае *finesse*, але яна мне падыходзіць. Я зьнясілеў сэрца й галаву каханьнем і хачу, каб мне далі адпачыць— перадусім, *mon cher*, ад гэтай юдэйска-копцкай маніі да *дысэкцыі*, да аналізаваньня прадметаў. Я хачу вярнуцца на маю гаспадарку ў Нармандыю вольны ад пачуцьцёвых повязяў».

Зімой ён надоўга зьяжджае у адпачынак, я застаюся сам у сырой кватэрцы. заседжваюся дапазна, правяраючы сшыткі, і толькі Хамідаў храп парушае маю адзіноту. За гэты апошні год я сам у сабе зайшоў у глухі кут. Мне нестае волі, каб зрабіць нешта з маім жыцьцём, каб цяжкай працай здабыць лепшае становішча, каб пісаць: нават кахацца. Ня ведаю, што са мной сталася. Першы раз у жыцьці мне сапраўды здрадзіла жаданьне выжыць. Часам я гартаю рукапіс або старую карэктуру, аднак абодва вяртаю з пільнай безуважлівасьцю, і сум мой нібы расглядаючы старыя лісты.

Час ад часу адна з іпматнікіх Жоржавых дзяўчат трапляе ў мой нерат, наведаўшыся ў нашую кватэру, калі яго няма дома, і такіх выпадкі яшчэ больш абвастраюць маё *taedium vitae*. Жорж выяўляе пры гэтым спагадлівасьць і шчодрасьць, бо часта перад ад'ездам (ведаючы пра маю беднасьць) плоціць наперад адной зь сірыек з карчмы Golfo, наказваючы ёй час ад часу правесьці ноч у кватэры як ён кажа, *en disponibilite*. Яна мусіць мяне весяліць і гэта зусім не зайздросная задача, тым болей, што з выгляду нічога ня сьведчыць аб нястачы ўва мне весялосьці. Пустая гутарка зрабілася зручнаю формаю аўтаматызму, яна працягваецца яшчэ доўга пасьля таго як зьнікне патрэба гаварыць: калі трэба, я магу нават кахацца з палёгкай, бо тут ня надта добра сьпіцца: але без пылу, без увагі

Часам гэтыя сустрэчы зь беднымі зьнямоганымі стварэньнямі, даведзенымі да крайнасьці фізычнаю нястачай, бываюць цікавыя, нават кранальныя, але я страціў усялякі інтарэс да аналізу сваіх эмоцыяў, так што яны йснуюць для мяне як няясныя постаці, што мільгаюць на экране. «З жанчынаю можна рабіць толькі тры рэчы. — сказала аднойчы Клія. — Яе можна кахаць, праз яе можна пакутаваць, і можна ператварыць яе у літаратуру». Я перажываў няўдачу ва ўсіх гэтых пачуцьцях

Я пішу пра ўсё гэта толькі каб паказаць, які малаабяцальны быў чалавечы матэрыял выбраны Мэлісай для працы, для таго, каб удыхнуць у мяне крыху жыцьця. Ёй было б нялёгка несьці падвойны цяжар у дадатак да яе бядотаў і хваробы. Каб узяць на сябе яшчэ и мае праблемы, была патрэбная сапраўдная адвага. Магчыма, гэтая адвага нарадзілася з роспачы, бо й яна, як і я, заблукала ў безвыходнасьці. Мы былі роўныя ў банкруцтве.

Цэлымі тыднямі стары кажушнік хадзіў за мною па вуліцах зь пісталетам які адцягваў кішэню ягонага паліта. Я крыху супакоіўся калі адзін з Мэлісіных сяброў паведаміў, што ён быў незараджаны, аднак трывожна было адчуваць, як гэты стары паўсюль за мной сочыць. У думках мы ўжо ня раз забівалі адзін аднаго на кожным скрыжаваньні. Што да мяне, дык мне было невыносна глядзець на гэты цяжкі рабы твар з панурым жывёльным згрэбам разьюшаных рысаў, размазаных па ім—невыносна было думаць пра яго дзікую блізкасьць зь ёю: яго кароткія потныя рукі, густа, як дзікабраз, зарослыя чорнай шчэцьцю. Гэтак цягнулася доўга, пакуль праз некалькі месяцаў між намі не зьявілася пачуцьцё незвычайнае блізкасьці. Мы ківалі і ўсьміхаліся адзін аднаму пры сустрэчы. Аднойчы, напаткаўшы яго ў бары я амаль ноўгадзіны стаяў побач зь ім мы былі ўжо гатовыя загаварыць, толькі ніводзін чамусьці не наважваўся пачаць. У нас не было агульнае тэмы для размовы апрача Мэлісы. Адыходзячы, я глянуў на яго праз адно з высокіх люстэрак, ён нахіліў галаву и глядзеў у шклянку зь віном. Нешта ў ягоным выглядзе—няўклюднага вучанага цюленя, які змагаецца з чалавечымі эмоцыямі—уразіла мяне, і я ўпершыню зразумеў, што, мабыць, ён кахаў Мэлісу не менш за мяне. Мне было шкада ягонае брыдкасьці й балючага неразуменьня, зь якім ён успрымаў такія нязвыклыя для яго пачуцьці, як рэўнасьць або страта пешчанай каханкі

Ужо пасьля, калі вываратвалі ягоныя кішэні, я ўбачыў сярод рознага дробнага сьмецьця пустую бутэлечку ад парфумы з тых танных гатункаў, што ўжывала Мэліса, я забраў яе з сабою ў кватэру, дзе яна колькі месяцаў стаяла на каміне, пакуль Хамід ня выкінуў яе падчас вясновай прыборкі. Я ніколі не казаў пра гэта Мэлісе· але часта, калі я заставаўся адзін уначы, пакуль яна танчыла, а можа зь неабходнасьці й спала з сваімі абажальнікамі, я разглядаў тую бутэлечку, сумна й запальчыва думаючы пра жахлівае каханьне старога и мераючы яго з маім; а таксама, з спагадаю, адчуваючы смак роспачы, якая прымушае ўхапіцца за нязначную адрынутую рэч, усё яшчэ прасякнутую памяцьцю здрадніцы.

Я знайшоў Мэлісу, выкінутую на бераг нібы затанулая птушка, на пахмурным александрыйскім узьбярэжжы, з паранелай плоцьцю

о о о о о

Пераклау з ангельскае SS

Парагвай

Севярын К

Што выклікае у вас гэтае слова? Парагвай. Прыслухоўцеся. Ці адчулі вы ГЭТЫ дзіўны прысмак? Я паўтару: Па-ра-гвай, і зьнікае узьнікае няўлоўнае пачуцьцё штучнае тугі па далёкай, невядомай, але чамусьці роднай краіне.

* * *

Для мяне парагвайцы — людзі, якія ня змогуць дакладна вылучыць сваіх адрозьненьня ад балівійцаў ці аргентынцаў, але якія напэўна ведаюць, што «пар і свае» … сучыне родна!
«Парагвай» — магічная назва. Яна уяўляецца цалкам ня пак, як экзатычна-нецікавыя для эўрапейскага вуха Буркіна-Фасо, Науру, Антыгуа и Барбуда і г.д. Гэта назва класычнай экзотыкі. А Парагвай...
Мне хочацца трапіць у парагвайскі горад, рынуць у ягоныя нетры і раптам убачыць на сьцяне надпіс, неахайна накрэсьлены рукою падлетка: «Kwitnij, ojczysty Paraguay!»
А яшчэ было б добра ведаць гішпанскую мову і, седзячы ў карчме за куфелкам мата, згубіць думку аб тым, як, пэўна, файна у Парыжы разважаць пра Беларускую Савецкую Літаратуру. А потым, перагарнуўшы чарговую старонку зборніка любімага з парагвайскіх паэтаў, натрапіць на такі верш: «Гуарані! Гуарані сьвятой напевы Незразумелыя і блізкія да сьлёз. О! Гуарані!..»
Але раптам расчыніліся б дзьверы, і ўвайшла прыгожая дзяўчына... (Цікава, калі б гэта было каханьне, ці думаў бы я пра парагвайскасьць сытуацыі?)
Вось магія... Парагвай.

Тварыткоў зь вясёлаю ўсьмешкай даводзіў тубыльцам, што іхнія найбольш каштоўныя архітэктурныя помнікі ў зоне затапленьня вялікія белыя бацькі з Масквы абгародзяць бэтоннымі дамбамі і да іх можна будзе калі заманецца, падплысьці на чоўне.

Найперш дзякуючы Дайнісу нападову рэалізаваны праект пахавалі. Дзесяткі тысяч людзей у Латвіі й Беларусі засталіся жыць у сваіх дамох, а тая барацьба сталася пачаткам руху які нарадзіў прыгожае й разумнае дзіця Народны фронт Латвіі.

Я памятаю, як Дайніс дыктаваў па тэлефоне свой артыкул у «Комсомольскую правду» і колькі разоў паўтараў той самы сказ — «Моя Родина больше не желает быть колонией» — бо на другім канцы провада, відаць, упарта не хацелі разумець такога прыбалтыйскага акцэнту. Мы пілі гарбату ў ягонай цеснай і сырой кватэрцы на першым паверсе нейкай пасляваеннай развалiны, дзе Дайніс туліўся з жонкаю Эльвірай і чатырма малымі дзецьмі. (Каб латышы ня вымерлі, кожная сям'я павінна мець як мага больш дзяцей).

На Каляды 1988 году ён званіў мне ў Наваполацак шчасьлівы, што ў Латвіі гэты дзень абвешчаны выхадным, і я падумаў, што там, у Рызе у мяне зьявіўся сябра.

Наступны раз мы пілі гарбату ўжо у штаб-кватэры НФ — у асабняку ў цэнтры старой Рыгі, над якім быў узьняты чырвона-бела-чырвоны латыскі сьцяг. Потым мы йшлі зь Івансам па вуліцы, і жанчыны ўсьміхаліся яму и махалі з вокнаў тралейбусаў.

Пасьля гэтага я доўга бачыў старшыню НФ, а затым першага намесьніка старшыні Вярхоўнага Савету Латвіі толькі па тэлевізары. Рыга, Масква, Брусэль Жэнэва, Нью-Ёрк... Дазваніцца на новую Дайнісаву кватэру было не лягчэй чым у ягоны кабінэт у парляманьце. Аднаго разу сакратарка не захацела разумець ніякіх тлумачэньняў і адказвала выключна па-латыску, нават тады, калі я, страшэнна напружыўшыся, здолеў ёй нешта растлумачыць па-ангельску. Напэўна, я нарваўся на Дзень латыскае мовы, калі дазваніцца да Вярхоўнага Савету можна было толькі па-латыску.

Наступова я скарыўся з тым што калі твой сябра грунтоўна йдзе ў палітыку ён пакідае быць тваім сябрам

Астанкіна ўжо даўно не выпускае Дайніса на нашыя блакітныя экраны. Дайніс Іванс — у ганаровай ссылцы — не ў дыпляматычнай місіі, як некаторыя, а на чацьвертым паверсе Міністэрства культуры Латвіі, дзе месьціцца прадстаўніцтва ЮНЕСКО. Я ня ведаю службовага тэлефону, а хатні усе апошнія дні глуха маўчыць, і застаецца спадзявацца, што тыя, хто змусіў Іванса падаць у адстаўку, з кватэры яго ўсё ж ня выселілі.

Апошнія зьвесткі, якія я пра яго маю — з інтэрвію ў «Московских новостях». Былы старшыня НФ гаворыць пра «людзей з гумовымі пазваночнікамі», што прыйшлі на зьмену інтэлектуалам зь першае хвалі фронту і «атруцілі народ прымітыўнай ідэяй разьвязаньня любых праблемаў праз аднаўленьне колішняй дзяржавы ў абсалюце — грамадзянства, права ўласнасьці...»

Сёлета я зноў павіншую Дайніса з Калядамі.

Электрычка грукоча на рыскім Задзьвіньні. Недзе тут жыве на вуліцы Талсу перакладчык Талрыя Руліс — патомны курземец, падобны да невысокага Мэфістофэля. Ён пераклаў і выдаў па-латыску столькі беларускіх кніжак, што, прыгнуўшыся, можна схавацца за іхным стосам. Раманы Ул.Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» і «Хрыстос прызямліўся ў Гародні» выпусьціць ён ужо не пасьпеў, бо, як яму растлумачылі ў выдавецтвах, Латвіі гэткая літаратура ня трэба.

У студзені 1991-га Талрыя быў на барыкадах каля парляманту. Цяпер у кампаніі чатырох ці пяці котачак ён вядзе бітву за ўраджай на сваім летніку.

Цярусіць дождж, пад якім адбываецца мая разьвітальная прахолка па бульвары Брывібас. Каля манумэнту Свабоды мокра й пустэльна. Сёньня ніхто не патрабуе тут, як колькі дзён таму гнаць зь Вярхоўнага Савету ягонага старшыню Анатоля Гарбунова — за тое, што ягоны бацька беларус, турнуць прэм'ера Годманіса, у якога дзядуля быў габрэям; даць пад зад міністру замежных спраў Юркансу — за тое, што паводле пашпарту паляк; крыкнуць «Viso gero!» цяперашняму старшыні НФ Латвіі летувісу Ражукасу... Сёньня пікетчыкі нацыянал-радыкалаў маюць як і астатнія грамадзяне, законны выхадны

На перопе мне на момант мроіцца, што цягнік «Рыга-Менск-Гомель» ходзіць ужо толькі ў адным кірунку. Я пераконваю сябе, што ўсё гэта — проста восень. Ляжа сьнег, загарыцца рэклямы і Рыга зноў будзе ранейшаю.

Праз гадзіну наш трансэўрапейскі экспрэс спыняецца на памежнай станцыі і мне ставяць у пашпарт пячатку, што я пасьпяхова пакінуў суверэнную Латвійскую Рэспубліку.

Цяпер можна выцягнуцца да самага Менску на вагонным палку, каб прысьніць мора, загадкавую Люку з халоднай гронкаю арэбіны, абрабаванага амэрыканскага пасла, вячкаву майстэрню і майго аднак лясьніка Віцю Скрыпкіна які быў вечным няўдачнікам. пакуль ня зьехаў летась у Ізраіль і не зрабіўся там мільянэрам..

І ўвесь час у сьне мяне ня будзе пакідаць трывожнае чаканьне: вось зараз зьлятуць са сьпічакоў рыскія пеўні і возьмуцца дружна дзяўбсьці мяне ў тое самае несамавітае месца ніжэй сьпіны бо няма ўва мне ані кроплі латыскае крыві а ёсьць адно беларуская, ды яшчэ и разбаўленая крывёю цыганскай...

Рэч у тым, што з 1 сакавіка пачынаецца падпіска на другое паўгодзьдзе. У Рэспубліцы Беларусі, краінах СНГ і Балтыі «Нашу Ніву» можна выпісаць у кожным аддзяленьні сувязі. Індэкс 63125.

Асноўныя публікацыі «НН» у нумарох 1-10

Усяго за гэты час (травень 1991 — люты 1993) адноўленая «НН» надрукавала 290 арыгінальных твораў і допісаў 87-мі сваіх аўтараў

Гісторыя, успаміны, архіў

А.Д. Стары менскі мэтал (9) **АСТРАЎЦОЎ СЯРГЕЙ, КІСЛЫ ЎЛАДЗІМЕР** Каваль у кароне (3) **ДЗЯРНОВІЧ АЛЕГ** Маўклівы каапітар князя Сапегі (3) Ordo Sancti Benedicti (4) Ордэн братоў-прапаведнікаў (5) Ordo Fratres Minores (6) Fratres strictoris observantiae (7) Ордэн Шчаснай Панны Марыі з гары Кармэль (8, 9) ... Расеец малюе Менск (9) Закон Сьв. Аўгустына (10) • **IN MEMORIAM** Бібліяграфія Міхася Ткачова (9) **КАЎШАНКА ЗОЯ** Fräulein... ад беларускага камітэту» (4) Дзесяць месяцаў у адзіночнай камэры Менскай турмы (10) **КІПЕЛЬ ВІТАЎТ** Зь менскага жыцьця (2) • «ПАРТЫЗАНАЎ, КАЛІ НЯ ЛОВЯЦЬ, ДЫК ТАМУ, ШТО БАЯЦЦА» (5) **САГАНОВІЧ ГЕНАДЗЬ** Мова гісторыі (1) Дні Зьнішчанага Места (3) Акупанты і партызаны (4, 7) **ПРАТАКОЛАЎ У ШКОЛЬНЫМ СШЫТКУ** (4) **ШУКЕЛОЙЦЬ АНТОН** Менск пад немцамі (9) **Ю.Ш.** Радзівілы: больш чым багатыя, больш чым магнаты, больш чым род (6) **ЯНУШКЕВІЧ ЯЗЭП** Ня толькі ідэалы застаюцца пасьля герояў... (7) **ЯРШОВА АЛЬВІРА** «Попелішча» (8)

Анталёгія, важнейшыя перадрукі

ДУДЗІЦКІ УЛАДЗІМЕР Вершы (6) **ІЛЬЛЯШЭВІЧ ХВЕДАР** Танго «Ноктурно» (6) **КЕРСНОЎСКІ РЫШАРД** Азіяцкая ноч пяволі над «мілым горадам». (5) **ЛУЦКЕВІЧ АНТОН** Два цэнтры (1) Апраўданьне чалстай красы (3) **СКАРЫНІЧ БРАЧЫСЛАЎ** Рупмася аб сябе (10) **УЛАСАЎ АЛЯКСАНДАР** Хаўрусныя банкі (1) **ЮСТАПЧЫК С** Каханы горад. Зьвязка рамэну (9)

Гутаркі ў Рэдакцыі

ГАРТЛЬ ГЭРБЭРТ Крыху сьвядомыя венскі госьць (9) **ЗАПРУДНІК ЯНКА** (8) **СЕНЮХ ЧЭСЛАЎ** 8 **СТОМА МІКОЛА** (8)

Ад Рэдакцыі

АД РЭДАКЦЫІ (1) Пра што аднойчы Іван Луцкевіч сказаў Зьмітру Жылуновічу (2) Дзёньнік прыватнага чалавека (6-10) Сто гадоў — Сто [...] (10)

Вільня і край

ДУЖ-ДУШЭЎСКІ СЬЦЯПАН Няма праблемы палякаў, ёсьць праблема беларусаў (3) **ЛУЦКЕВІЧ ЛЯВОН** Віленская вуліца (2) Касьцёл сьвятога Мікалая (3) Прачысьценскі сабор (4) Дом на Антокальскай, 30 (4) Чацьвертая нацыя (7) **ЛЯВОН К.** Пятніцкая царква (1)

Проза, эсэ, нататкі

[невядомы аўтар] Экспэдыцыя 8 **А.Г.** Койданаўцы (5) **АБЛАЖЭЙ АЛЕГ** Вольныя дзеці няволі (3) Кароткі курс гісторыі злупства (7) **АДАМЧЫК ВЯЧАСЛАЎ** Вазьмі крыж свой... (3) **АЛЕСЬ І С.** Дзеньнік Максіма Багдановіча (4) **АРЛОЎ УЛАДЗІМЕР** За бугром, за рэчкай (1) Старыя Лявадзінскія могілкі (3) Сьцяг над горадам (4) Гамсахурдзія — наш чалавек (5) У нас у Серабранцы (6) Рэквіем на нясьвіскім сале (7) Бывай, Бэрлін... (8) Не гуляйце каля статуі Свабоды (10) **АСТРАЎЦОЎ СЯРГЕЙ.** Мытыя яблыкі (1) Мэмуарызаваныя лісты (4) Егурт Штэфі Граф (6) **БАБКОЎ ІГАР** Сон, які сьніўся нікому (1) **БАКІНОЎСКІ АНТОН** Абхаскія занатоўкі (4) Маскоўскія невясёлыя малюнкі (6) Горад падлеткаў. Нататка пра Сочы (7) Менскія падарожжы (9) **БЯЛЯЦКІ АЛЕСЬ** Летні краявід з асьнежанай магілай (5) **ГАРТЭН Б.** Турэмны дворык (4) **ГЛЁБУС АДАМ** Занатоўкі мастака (2) Джойс і Гаўдзі (7) **КЛІМКОВІЧ МАКСІМ** Менскія гісторыі (9) **ЛАШКЕВІЧ ЖАНА** Тата-татар (7, 8) **МІНЧАНІН** Настальгія па Менску (9) **МІНКІН АЛЕГ** Апавяданьне «Стары дом» (2) Шэрая гадзіна. З нагоды 40-й гадавіны выхаду кнігі Хв.Ільяшэвіча (7) **С.А.** Дзе нашы лаўрэаты прэміі Нобэля? (5) **С.Д.** Дзядзя Федзя эьеў мядзьведзя. Дастаеўскі і Беларусь (3) Тлумачаньне Дастаеўскага (4) Дзяржава-забойца (9) **С.П.** Пра Ул.Дудзіцкага... (6) **СЕВЯРЫН К.** ... На гэтай... паперы... Момант Мяне. Парагвай (10) **СЮЛЬ АНТОН** Нататкі з альбому (8, 9) **ФРАНЬЦІШАК ЭН.** У галерэі Б. (2) Лісты пра сучасную літаратуру (3, 4, 5) Вытлумачэньне рунаў (6) Urbs et orbis idem? (10) **ЧОБАТ АЛЕСЬ** Пра... (1) — Ідэя Менску 9

Вершы

А.М. З старой Вільні (3) *** Вострая брама. Агнор... (4) *** Калі скрыгатаньне, і грукат, і хрумет малацьбы... (6) На могілках (8) **БАБКОЎ ІГАР** Вершы (9) **ГАЛУБОВІЧ Л.** Праззаны (6) **ГЕНЮШ ЛАРЫСА** Партызаны (1) **ГЛЁБУС АДАМ** Вершы (3) **З.К.** Чатыры вершы (5) **МІНКІН АЛЕГ** Трыпціх (1) **РАЗАНАЎ АЛЕСЬ** Паэма парушанай мяжы (4) Вэрсэты (10) **СЫС АНАТОЛЬ** Застаўка (4) Вершы з кнігі «Ягамосьць» (7) **Т.С.** У Вільні (1) *** Калі павернецца час... (2) *** Як вольна хвалюецца мора ўрачыстых сьцягоў!.. (3) *** Прах дні і ночы нас пільнуе страх... (5) **ЧОБАТ АЛЕСЬ** Чатыры вершы (4) Сем дзён аднаго стагодзьдзя (7)

Пераклады

АНДЭРСАН ШЭРВУД (з анг. — А.А.) Кніга пра недарэчных людзей (7) **АПАЛІНЭР ГІЁМ** (з фр. — А.М.) Адначасовасьць (5) **БЛЮМНЭР РУДОЛЬФ** (з аўстрыйскай — Васіль Сёмуха) Анго Ляйнэ (7) **БОРХЭС ХОРХЭ ЛУІС** (з гішпанскае Х.Зар, SS, KZ) Бабілёнская бібліятэка (2) Ружа Парацэльса (5) Ірляндыя (8) Таемны цуд (9) **ВЕНЦЛАВА ТОМАС** (зь летув. — А.М.) Вершы (4) Адысэй і куткасьць гуку Гутарка (9) **ГАВЭЛ ВАЦЛАЎ** Годо ня прыйдзе, бо яго няма (9) **ГЭСЭ ГЭРМАН** (з швэйцарскай — Васіль Сёмуха) Партрэт літаратара-пэрастарка (7) **ДАРЭЛ ЛОЎРЭНС** (з анг. — SS) Юстына (10) **ДЗЮБЭЛЕ ЖААШЭН** (з фр. — З.К.) Не пакідайце ж мовы вашай, французскай!.. (7) **ЗІЕДОНІС ІМАНТ** (з латыскае — Альгерд Чыжы) Каляровыя казкі (2) **КАМЮ АЛЬБЭР** (з фр. — З.К.) Калігула (6) **ЛАРЫ ЛЕАНІДА** (з румынскай — А.М.) Кентаўр (3) **ЛЕСЬМЯН БАЛЯСЛАЎ** (з поль. — А.М.) Вершы (2) **МІЛАШ ЧЭСЛАЎ** (з польск.) Над Нявяжаю, век дзевятнаццаты (2) У Вялікім Княстве Сіліцыяны (4) Старыя сорочкі пра анклаў (6) **МІЦКЕВІЧ АДАМ** (з поль. — А.М.) Сьмерць палкоўніка (5) **ПО ЭДГАР АЛАН** (з анг. — пераклады А.М.) Улялюм (1) Анабэль Лі (6) (пераклад SS) Маска чырвонае сьмерці (8) **ПЭРО ШАРЛЬ** (з фр. — З.К.) Дарослыя сэнсы дзіцячых казак (8) **САРОТ НАТАЛІ** (з фр. — З.К.) Трапізмы (4) **СТАФ ЛЕАПОЛЬД** (з поль. — А.М.) Самотная вала (9) **СЭЛІНДЖЭР ДЖ.Д.** (з анг. — І.Б.) Час бананавых рыбак (1) **ТУГЛАС ФРЫДЭБЭРТ** (з эстонскай — Той Самы) Абразкі (3) **ФАЛЬКОЎСКІ ЗЬМІТРОК** (з украінскай — А.М.) *** Дваццаты дзень змарнелыя ішлі (5)

Артыкулы й тэзісы

А.Ч. Спачатку быў Гданьск. Інтэлігенцыя і рабочы рух (1) **АКУДОВІЧ ВАЛ.** Камунізм безь берагоў (1) **БАЎБІНАС РЫЧАРДАС** (зь летув.) Геапацыфіка Летувы (10) **(брат)** Вільня ў кантэксьце беларускага папулізму (5) **ВЯЧОРКА ВІНЦУК** Пішам тарашкевіцаю. 10 памятак беларускага правапісу (1) **ГРЫЦКЕВІЧ ВАЛЯНЬЦІН** Доктар Міхнік — "тэты" і "той" (5) **ЗАПРУДЗКІ СЯРГЕЙ** Гаворачы — дагаворвайце (2) **КЕБІК АЛЕСЬ** Год пасьля Маастрыхту (10) **ЛОНГ КРЫС** (з эспэранта) Вайсва на мэмарыяльнай дошцы (8) **М.С.** Бізнэс і незалежнасьць (4) **МАРОН МЭВА** (з анг.) Ліст з Бэлрашу (8) **ПАЎЛОЎСКІ СЯРГЕЙ** Героі й ахвяры (1) Сухі артыкул (2) Народ і палітыка (3) Новая Культурная Сытуацыя (5) Чаму Летува, а не Літва? (6) Бібліятэка (10) • 100 ТЭЗІСАЎ ЛІБЭРАЛІЗМУ (зь летув.) (1) **ЧАКУОЛІС АЛЬГІМАНТАС** Ці толькі ў Сыбіры мы трымаемся разам? (зь летув.) (4) **КЛІМАС РЫМАНТАС** Ява польскага пытаньня (зь летув.) (6) **ФРАНЬЦІШАК ЭН., ЮРАСЬ З.** Супроць Адраджэньня (9) **ЧОБАТ АЛЕСЬ** Сялянскі розум (8) Лібэралізм і суверэнітэт (10) **ШАЎЦОЎ ЮРЫ** Хрысьціянскія канфэсіі на Беларусі сеньня й заўтра (8) **ШУПА СЯРГЕЙ** У пошуках страчанага імя (2)

abc

ВЕРШЫ ДЛЯ ЗАВУЧВАНЬНЯ 1 2 4

«Вось сымбаль твой, забыты краю родны!»

H.S. Desmana moschata (2) Otis tarda (4) Sushcus (5) Comik з Амэрыкі (6) Чорны грыф (7) Sorex araneus (8) Barbastella Barbastella (9) Бакаплаў Палласа (10)

Апытаньні

АЛЕСЬ АС. Што чытаюць у Менску? (3, 5) Хто мае права выносіць сьмяротны прысуд? (7) «Мо прыкра вам?..» Фізыка цела й мэтафізыка слова (8)

Аб усім патроху

С.П. 1992. Карціна году ў рэтраспэктыве (4) Гараскоп Беларусі (7)

Допісы, паведамленьні, рэфлексіі

А.Г. Алма-Ата (1) **А.П.** Папера з каноплаў (4) **АБЛАЖЭЙ АЛЕГ** Абломкі (2) Памяці Міркі (4) **АБРАМОВІЧ ЗЬМІЦЕР** Пра сябе (6) **АЛЕСЬ А.** Я сьмяюся (3) **АРЛОВА ЛЮДМІЛА** Пра З.К. (8) **АСТРАЎЦОЎ С.** Марцін Лютар і Францішак Скарына каля гарадзенскага бровара (2) **БАНАЙЦІС ВАЛДАС** Як называць нас, жыхароў Летувы? (9) Пра Літву й Летуву (10) **(брат)** Віленскія беларусы выходзяць на палітычную сцэну (2) **БУЛГАКАЎ ВАЛЕРКА** Пра паэзію (9) **В.К.** Лагойшчына ў 1991 годзе (4) **В.С.** Як і павінна быць (2) **ВАЛМЯНСКІ В.** Беларусы-казакі (2) **ВАНАГАС АЛЯКСАНДРАС І ІНШ.** Аб «летувісах» і «Летуве» (9) **ВІКТАР А.** Пра сябе (4) **ГОМО С.** Рыскі трактат у новай рэдакцыі (4) **ГРЫЦКЕВІЧ ВАЛЯНЬЦІН** Шаноўная рэдакцыя! (2) **ГУЧОК ЯЎГЕН** Пра сьцягі (6) **ГЭРАНІМ** Толькі пра ВКЛ (4) **ЖУК-ГРЫШКЕВІЧ РАІСА** Пра «Фізыку цела...» (10) **ЗАМКОЎСКІ ЯН** Пра «зараз» і «цяпер» (4) **ІВАНОЎ С** Пра гора (8) **КВЯТ С.** Пра *НН* (6) Пра сьцягі (7) Пра беларускія грошы (8) Пра Леніна (9) **КОРБУТ АНДРУСЬ** Пра Новую Культурную Сытуацыю (9) **КРЫШТАПОВІЧ АЛЕСЬ** Хрысьціянія — краіна, дзе перамог камунізм (2) **КРЭСАВЯК** Горадня (1) «Цягнік» — усё яшчэ «псеза» (2) **КУНЦЭВІЧ ВІКТАР** Пра падман дзяржавы (3) **ЛУЦКЕВІЧ ЛЯВОН** Лісты з Амэрыкі (3) Бюст разьбілі, а скульптар у Ізраіль не паехаў (8) **ЛЯВОНЬЦЕЎ РЫГОР** Пра партызанаў (3) **МАМАЧКА ЭЛ.** Пра Малітву за Беларусь (7) **МАРОН МЭВА** Пра *НН* (7) **НАГНІБЯДА ВІКТАР** Пра сябе (3) **НАЛІВАЕЎ АНАТОЛЬ** Герой тайнаў, плетак і музэяў... (4) **НІКАЛАЕЎ МІКОЛА** Пра Алеся (4) **ПЯТРЫКА АЛЯКСАНДАР** Пра маленькае школьнае сьвята (6) **Р.Ш.** Кохтла-Ярве (1) **С.** З «брятнию Русьсю» (3) **С.-А.** Галівуд па-над Нёманам (3) **С.Д.** Вільня (1) **САВЕТЫКУС Г.** Беларускія баптысты сьпяваюць па-расейску (2) **СТАРЧАНКА УЛАДЗІМЕР** Пра *Нашу Ніву* (3) **ХАРЭЎСКІ ВАСІЛЬ** Стратная практыка (8) **ЧЫКВІН ЯН** Пра "адрэзаных" суродзічаў (10) **ШЧУКА АНДРЭЙ** Гы! (3) **ШЫДЛОЎСКІ СЯРЖУК** Пра Новую Культурную Сытуацыю (7) **ЯНОВІЧ САКРАТ** Пра "Нашу Ніву" (10)

Ілюстрацыі

А.Г. Здымкі (3, 5, 8) **АБЛАЖЭЙ АЛЕГ** Малюнкі (5, 6) **АДАМЧЫК АЛЕНА** Здымкі (1-8, 10) **ВЫДЗЭРКА У.** Здымкі (2, 3) **Д.Р.** Малюнкі (9, 10) **КАЖАМЯКІН С.** Здымкі (3) **КЛЯШЧУК АНАТОЛЬ** Здымкі (2,4,5,8-10) **КРЫШТАПОВІЧ АЛЕСЬ** Здымкі (1-4, 8) **ХАНЖАНКОЎ УЛ.** Здымкі (3) **ХАРЭЎСКІ СЯРГЕЙ** Малюнкі (1-10) **Ц.Г.** Здымкі (9) **Ц.І.** Здымкі (9)

Аўтары гэтых нумароў (без уліку псэўдонімаў і крыптонімаў):

АБЛАЖЭЙ Алег, АБРАМОВІЧ Зьміцер, АДАМЧЫК Алена, АДАМЧЫК Вячаслаў, АКУДОВІЧ Валянцін, АРЛОВА Людміла, АРЛОЎ Уладзімер, АСТАШОНАК Алесь, АСТРАЎЦОЎ Алесь, АСТРАЎЦОЎ Сяргей, БАБКОЎ Ігар, БАЛАХОВІЧ Крыстына, БАНАЙЦІС Валдас, БУЛГАКАЎ Валерка, БЯЛЯЦКІ Алесь, ВАЛМЯНСКІ В., ВОЛЬСКІ Лявон, ВЫДЗЭРКА Ул., ВЯЧОРКА Вінцук, ГАЛУБОВІЧ Л., ГЕНЮШ Ларыса, ГЛЁБУС Адам, ГЛЕЙЗЬНІС Антон, ГРЫБ Цімур, ГРЫЦКЕВІЧ Валянцін ГУРКОЎ Алесь, ГУЧОК Яўген, ДЗЯРНОВІЧ Алег, ДУБАВЕЦ Сяргей, ДУЖ-ДУШЭЎСКІ Сьцяпан, ЖУК-ГРЫШКЕВІЧ Раіса, ЗАЛОЗКА Юрась, ЗАПРУДЗКІ Сяргей, ЗАПРУДНІК Ян, ІВАНОЎ С., ІЗОТАЎ Ц., КАЖАМЯКІН С., КАЛЯДА В., КАЎШАНКА Зоя, КВЯТКОЎСКІ Севярын, КІПЕЛЬ Вітаўт, КІСЛЫ Ўладзімер, КЛІМКОВІЧ Максім, КЛЯШЧУК Анатоль, КОЛАС Зьміцер, КОРБУТ Андрусь, КРЫШТАПОВІЧ Алесь, КУНЦЭВІЧ Віктар, ЛАШКЕВІЧ Жана, ЛУЦКЕВІЧ Лявон, ЛЯВОНЬЦЕЎ Рыгор, МАМАЧКА Эл., МАРОН Мэва, МІНКІН Алег, МЯТЛЕЎСКІ Ян, НАГНІБЯДА Віктар, НАЛІВАЕЎ Анатоль, НІКАЛАЕЎ Мікола, ПАЛЕСКІ Алесь, ПЯТРЫКА Аляксандар, РАЗАНАЎ Алесь, РАМАНОЎСКІ Мікола, РАМАНЮК Дзяніс, САГАНОВІЧ Генадзь, САПАЧ Тацяна, СЁМУХА Васіль, СЕМЯНЧУКІ Альбіна і Генадзь, СЕНЮХ Чэслаў, СЕРДЗЮКОЎ Мікола, СТАРЧАНКА Уладзімер, СТОМА Мікола, СТЭХ Валянцін, СЫС Анатоль, ХАНЖАНКОЎ Ул., ХАРЭЎСКІ Васіль, ХАРЭЎСКІ Сяргей, ЧОБАТ Алесь, ЧЫЖОЎ Алег, ЧЫКВІН Ян, ШАЎЦОЎ Юры, ШАШКІНА Рыта, ШУПА Сяргей, ШЫДЛОЎСКІ Сяржук, ЯНОВІЧ Сакрат, ЯНУШКЕВІЧ Язэп, ЯРШОВА Альвіра

На выданьне НН ахвяравалі:

Каханоўская Іна — $ 30
Тэлеш Алекс — $ 30
Смарчок Зоя — $ 40
Бразоўскі Анатоль — $ 20
Манькоўскі Пятро — $ 10
Жызьнеўскі Нікодым — $ 10
Марон Мэва — £ 5
Стасяновіч Леў — $ 30
Тарына Ірына — 300 руб

Вялікі дзякуй!

Паштовая скрынка

УСІМ Рэдакцыя больш не рассылае газэты падпісчыкам з РБ, бо «Наша Ніва» ёсьць у каталёгах у любым аддзяленьні сувязі. Таксама не займаемся мы ужо пошукам радаводаў — няма каму. Зьвярніцеся ў Згуртаваньне шляхты у Менску

В А з Магілёву Усё так, але што з таго? Вы ставіце «зьвышзадачу» для пакаленьня а вырашаць яе прапануеце нам? Ці нашым чытачам? Вам не здаецца, што ўсе сродкі масавай інфармацыі сёньня нагадваюць такія вось «зьвышзадачнікі»? Чытайце лепш Абдзіраловіча

А Б зь Віцебску Матэрыялы пра Багдановіча ў Вільні, Аляхновіча ў Вільні, іншых у Вільні шукайце ў ЭЛіМБеле, у спэцыялізаваных часопісах (напр., у *Спадчыне*), у самой Вільні, у старых людзей

НАША НІВА Беларуская газэта. Заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991. **Рэдакцыйная Рада:** Уладзімер Арлоў, Сяргей Астраўцоў, Ігар Бабкоў, Адам Глёбус, Алег Дзярновіч (афіцыйны прадстаўнік рэдакцыі ў Менску), Сяргей Дубавец (рэдактар), Лявон Луцкевіч, Алег Мінкін, Генадзь Сагановіч, Сяргей Харэўскі (мастацкі рэдактар), Алесь Чобат, Сяргей Шупа (адказны сакратар). **Заснавальнік** Павал Жук. **Выдавец:** Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр. **Адрас Рэдакцыі:** Вільня, вул. Жыгімонта 12/2, **тэл** 224161 **для допісаў:** 2041 Вільня а/с 2082 або 220123 Менск а/с 71. Афсэтны друк Друкарня Менскпраект Менск вул. В.Харужай, 13/61 Замова Наклад

ПАДПІСКА У межах Рэспублікі Беларусі *Нашу Ніву* можна выпісаць у любым аддзяленьні сувязі. Індэкс: 63125. У пытаньнях падпіскі й рассылкі звярачайцеся: Рэспубліка Беларусь і краіны СНГ — **Алег Дзярновіч, БГАКЦ, Кірава 21, Менск,** іншы сьвет — **Siarhiej Šupa, Vasaros 7 2055 Vilnius Lithuania.**

© Nasa Niva 1993